Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAŞ REGAL

Anul XIV ■ Nr. 11 (156) ■ Noiembrie 2023

Monumentul eroilor din Brăieşti, Suceava

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul S.C. CER Cleaning Equipment SRL Curtea de Argeş şi al Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

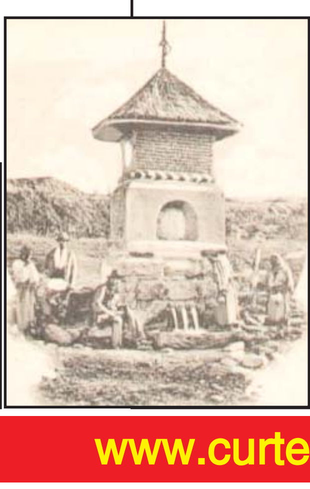
Noiembrie, ca înaintea iernii

Gheorghe PĂUN

Noiembrie *acela*, noiembrie de acum – un secol înţesat cu ani între cele două luni în care *şi plouă, şi ninge – şi ninge, şi plouă* (aici, Bacovia, mai la vale, numai Urmuz, îngăduitorul meu colaborator), o bătaie de pleoapă pentru *corpii cereşti*, indiferenţii, vanitoşii, *căci se învârtesc în veci de veci gratuit şi numai pentru a-i vedea alţii...* Amurg de anotimpuri, povârniş de vremuri. Crepuscul fără iertare. Zilele, tot mai scurte şi tot mai strâmb aşezate în calendar, parcă toate având ca numere, numere impare… Precum 23… Într-o lume tot mai săracă de (măcar *puţină*) *metafizică şi astronomie,* bântuie *un miros pestilenţial fiscal,* ubicuu şi atotputernic, dar *mulţimea, plebea ideologică, naivă,* are simţul olfactiv dezamăgitor de adaptabil, cel mai adaptabil, se zice, din toate – dar pe aproape stând simţul supravieţuirii, al mediocrităţii, al laşităţii… Legată de scaun, *legată de ţăruş,* suportă orice mulţimea, ba chiar e sugestionată că mai *are şi dreptul să-şi ridice cât poate de sus moralul.*

Cu stiloul adânc împlântat în tâmplă, nu are importanţă care, în oglindă oricum se vede invers, Demetru însuşi se minunează cum de *Dumnezeu, căruia îi atribuim şi binele, şi răul,* nu trimite *pe neaşteptate* pe Pământ o mătură care, *dând de douătrei ori, în dreapta şi în stânga, să trimită tot ce găseşte la gunoi*… Nici măcar să se mai amuze pe seama noastră, *el şi prietenii lui,* nu-i mai vine lui Demetru. Îşi zgâlţâie stiloul prin creieri de i s-au albit şi fruntea, şi obrajii – de durere, de mirare, de singurătate. O unică, firavă lacrimă, sângerie, din ochiul stâng, parcă mai mic decât perechea, privind deopotrivă spre interior şi spre afară.

Bibliotecile au fost incendiate şi răs-incendiate după fiecare „revoluţie”, iar şi iar, muzeele dărâmate, şcolile la fel, *progenitura inutilă de pe meleagurile pământene* este/pare de nestăvilit, fie ea *artistică sau neartistică.* Din toate direcţiile vine *o ploaie de disonanţe, de acorduri răsturnate şi nerezolvate, de cadenţe evitate, de false relaţiuni.* Conturi, ambiţii, dividende, pandemii, drone, *cancel culture*, patapici, liichele şi boitori de istorie (ca la noi, şi în lume), *trans* şi *post* în faţa a orice, inclusiv a adevărului, umanului, normalului… Democraţie fără *demos,* egalitate cu ghilotina. Amurg şi povârniş de vremuri.

Oamenii cultivă *viezuri* şi cultivă oameni, în *pepiniere* ascunse, în laboratoare, în subterane, în zgârie-nori, *se necinstesc, se ciugulesc şi se mănâncă* unul pe altul, până ce cu toţii *ajung la ultimul os, la adăpost de orice răspundere penală.* Strada Arionoaiei e o spirală care acoperă întreg pământul – *cel supus, vai, decadenţei!* Peste tot, viezuri şi oameni,

cu măşti pe figură şi pe creier – de la Nietzsche citire, cu trecere prin Zarathustra (şi a fost doar începutul), cu ochii lipiţi de ecrane parcă date cu lipici de muşte (şi este doar începutul). Din Olymp până-n Dobrogea la fel – asta, ca să acoperim şi verticala (închipuind o cruce cu Arionoaia, chiar dacă planeta nu se mai lasă demult închinată – *revolverul este suveran al lumii, Zeul cel mai puternic!*).

Filosoful Stamate-Buzău e tot mai convins că *Auto-Kosmosul,* chiar dacă *infinit,* este *inutil*… Şi *fără cauză* – totul e *încâlceală şi contradicţie. Oameni, muşte, bureţi, jivine, astre…*

Astre coborâte pe pământ, precum trovanţii din grădinile vâlcene, dar cui să-i mai pese?! Pământul s-a dezvrăjit, oamenii sau dezdumnezeit.

S-au întors cu spatele spre oameni trovanţii, iar uriaşul din peretele de nisip de la Corbii de Piatră şi-a prăvălit capul în iarbă. Ascultă freamătul subteranelor, de la el până la Pietrele şi Corbii din sudul planetei, şi nu înţelege nimic, căci nimic nu e de înţeles. Poate, doar că *lumea noastră nu e ultimul cuvânt al creaţiunii, e deci o stare de tranziţie, prin care se încearcă credinţa noastră în puterea binelui.*

Căci, în lumea viitoare binele poate fi activ, iar răul pasiv.

Deocamdată, aici, e invers… O lume *trans,* o vreme *post… în care personalitatea coexistă alături de virtuţi fără să le creeze ea – şi coexistă tot aşa de bine alături de lipsa de virtuţi.*

Filă răzleaţă dintr-un caiet de Cugetări, notează, inocent, Saşa Pană – cu Demetru întrebându-ne sever-elegant, dar deloc urmuzian:

Până când aceşti oameni, care-şi zic buni şi nobili, vor continua cu pasivitatea lor faţă de prostia şi răutatea pe care – de silă să nu se murdărească – se feresc să o azvârle cu piciorul?!... Oare dacă ai ştiut să ocoleşti şi să-ţi astupi nasul, înseamnă că murdăria nu poate continua să crească şi să miroase mai rău?!... Şi atunci numai energia de a avea silă şi inteligenţa de-a şti să ocoleşti vor fi de ajuns să facă ca răutatea şi prostia să devină mai puţin active decât sunt, iar bunătatea şi inteligenţa mai puţin pasive?!...

Răspunsul? O tăcere cât o tristeţe de noiembrie…

Se înţelege de ce era/este Urmuz cel mai singur dintre singuri – şi de ce Geo Bogza îl asemuia lui Eminescu…

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Alegerea d-lui C.A. Rosetti la prezidenţia Adunării înseamnează aşadar: contopirea colegiului I, al II-lea şi al IV-lea într-unul singur, deci majorizarea tuturor drepturilor prin delegaţii guvernamentali ai colegiului al IV-lea; apoi electivitatea magistraturii, deci robia justiţiei sub regimul de partid, punerea onoarei, vieţii, averii oamenilor la discreţia bandelor electorale.

Iată dar la ce avem a ne aştepta. Funcţiile de judecător ca şi cele de deputat vor deveni adevărate moşii, pe care guvernanţi inteligenţi le vor putea pune în toată regula la licitaţie, precum se şi face în Statele Unite, şi ceea ce s-a întâmplat deja în unele ocaziuni se va repeta de regulă: judecătorii viitori din România vor putea stabili înţelegeri permanente cu Radu Anghel şi Palma-Lată, precum şi cu alte instituţii oneste, spre a împărţi, cu preţul impunităţii, venitul meseriilor lucrative, precum se-ntâmplă asemenea în Statele Unite. În genere, lipsind orice control, ba chiar posibilitatea acestuia, guvernul va putea să-şi recruteze deputaţii şi administraţia din elemente exclusiv energice, încât cuviosul Simeon şi eroii de la 11 februarie să fie oarecum norma şi prototipul personalului onest şi fidel de care se va servi viitoarea omnipotenţă Rosetti-Brătianu.

(*Timpul,* 19 noiembrie 1882)

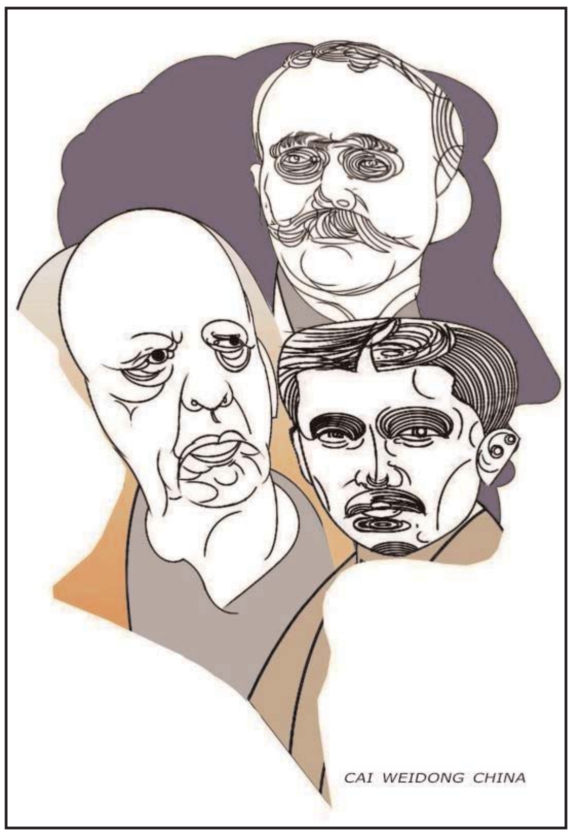
S-a zis că aceleaşi cauze produc de ordinar aceleaşi efecte. Aceasta explică îndeajuns, credem, noi, pentru ce priveliştea la care asistăm de şase ani nu este decât reproducţiunea fidelă a epocii agitate din 1868, care dezgustase ţara întreagă de regimul reprezentativ.

Camera de atunci, produs al reteveielor electorale şi al celei mai monstruoase ingerinţe administrative ce s-a văzut vreodată în România, rămăsese ca un model unic de servilism şi de platitudine parlamentară. Faimosul strigăt: *Sus, băieţi! Jos, copii!* a intrat deja în domeniul istoriei şi va înfiera pentru totdeauna această nenorocită pagină a vieţii noastre constituţionale.

Nu credeam totuşi ca reînnoirea ei să mai fie posibilă. Lucru ciudat! a fost de ajuns ca dl Brătianu să revină la putere pentru ca aceleaşi scene ruşinoase să se repete cu o preciziune aproape matematică. Desfrâul demagogic din 1868 se răsfaţă astăzi cu o intensitate încă şi mai mare, cu toată condamnarea trecutului, cu tot progresul realizat de atunci. Aceiaşi oameni ignoranţi, maloneşti şi cupizi care au aruncat asupra trecutului un reflect atât de trist sunt şi astăzi „în fruntea bucatelor”, dacă ne este iertat să ne servim de o expresiune scumpă vocabularului roşu. Toate lepădăturile, toate putregaiurile lui 1848 şi ale lui 1868 au ieşit iarăşi la lumină. (...)

Punctele de contact şi de asemănare între cele două epoci sunt în adevăr uimitoare. Camera slugarnică din 1868 îşi vede imaginea reprodusă în Camera „automaţilor” din 1882. Cuvântul de „automat” va rămâne, căci rareori el a fost mai bine aplicat. Scandalul chiverniselii neruşinate pe socoteala statului continuă, fie sub formă de grase pensiuni viagere, fie sub titlu de recompense patriotice atât de gustate odinioară, fie prin mijlocul diurnelor, misiilor în străinătate care se cifrează la mii de lei, cumulului funcţiunilor practicat pe o scară întinsă, răscumpărărilor de lucrări problematice sau imaginare şi atâtea alte invenţiuni maestre datorite acestor lacomi patrioţi. De altă parte, favoarea şi nepotismul au luat nişte proporţii necunoscute până şi în cele mai nefaste timpuri ale Regulamentului. Pretutindeni administraţiile publice sunt împănate de neamurile puternicilor zilei până la a zecea spiţă. N-a rămas locuşor în buget care să nu fi fost întrebuinţat pentru căpătuiala protejatului cutărui sau cutărui roşu influent.

Din această cauză, funcţionarii publici nu mai sunt astăzi servitorii ţării care-i plăteşte, ci creaturile supuse ale partidei care i-a numit; şi cetăţeanul care, din păcate, are nenorocirea să nu împărtăşească ideea că dl Brătianu este un mare om de stat sau dl Costinescu un finanţist fără seamăn se vede expus zilnic la cele mai incalificabile vexaţiuni.

Astfel asistăm cu toţii la o ediţie revăzută şi augmentată a tuturor turpitudinilor care au făcut atât de celebră prima trecere la putere a roşilor. Ori încotro întoarcem privirile, dăm peste aceeaşi falsificare sistematică a instituţiilor şi aceeaşi batjocură a principiilor care constituie patrimoniul sfânt al omenirii. În numele libertăţii, oamenii de la putere au comis şi comit pe toată ziua cele mai cutezătoare abuzuri de putere. Prefecţii şi subprefecţii arestează, bat şi schingiuiesc pe cetăţeni, în dispreţul Constituţiei şi al legilor. Lumea se plânge; se numesc anchete spre a se dovedi adevărul celor reclamate. Dacă procurorul are destulă integritate de caracter spre a nu menaja pe culpabili şi a nu ceda niciunei intimidări, rezultatul cercetărilor sale rămâne îngropat în cartoanele ministerelor şi funcţionarul abuziv continuă a desfide opinia publică indignată. În numele egalităţii, de care le este gura plină întotdeauna, aceşti satisfăcuţi şi-au atribuit toate onorurile, toate sinecurile, toate privilegiile, ca o dovadă strălucită a dezinteresării şi a patriotismului lor. În numele fraternităţii, în fine, ei au mers cu neruşinarea până a vinde oamenii cu toba la mezat!

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

În mijlocul acestei dezlănţuiri de pofte şi de patimi patriotice s-au operat şi câteva schimbări la faţă impuse de evenimente. Deodată cu cărunţeala părului, ermitul de la Florica a fost aclamat de semizeu. Cu ocaziunea acestei deificaţiuni toate dobitoacele apocalipsei au devenit fiinţe inteligente: „asinii” de odinioară, ca să ne servim de forma neologistă întrebuinţată de dl Maiorescu, s-au îmbrăcat în piele de leu şi Kogălnicenii, Lahovarii, Ioneştii s-au văzut nevoiţi să recunoască şi să proclame atotştiutori şi atotputernici pe dnii Dimancea, Serurie şi Iepurescu.

Să nu ni se zică că exagerăm lucrurile numai pentru plăcerea de a face opoziţiune guvernului. Înainte de a condamna noi pe aceşti oameni, împreună cu întreaga opiniune publică din ţară, ei s-au condamnat singuri între ei, şi-au aruncat unii altora epitetul de „hoţi”, spre marele scandal al tuturor oamenilor de bine, s-au ameninţat cu puşcăria şi chiar din mijlocul atmosferei viţiate ce-i înconjură s-a ridicat un glas spre a le striga: „E timpul să vă moralizaţi!”

Este adevărat că glasul a răsunat în pustiu, căci el pierduse demult dreptul de a le vorbi pe acest ton. Este însă netăgăduit astăzi că atmosfera politică a ţării are trebuinţă să fie purificată de miasmele pestilenţiale ce o apasă; „moralitate” este cuvântul ce se află pe buzele tuturor.

Moralitate în alegeri, moralitate în administraţiune, moralitate în justiţie chiar, iată trebuinţele imperioase ale momentului. În faţa chivernisiţilor şi a îmbuibaţilor zilei, opoziţia de toate nuanţele, unită asupra acestui program comun, va fi sigură de triumful ei.

(*Timpul,* 20 noiembrie 1882)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – editor şi publicist, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – jurnalist cultural, Bucureşti, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – sociolog, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Moromete şi Kant

Horia BĂDESCU

Cu vreo patru decenii în urmă făceam această profesiune de credinţă faţă de lumea rurală şi ţăranul român:

Despre iubirile mari, profunde, se vorbeşte rar şi puţin. Poate tocmai pentru că sunt mari şi profunde. Trăirile copleşitoare n-au nevoie de vorbe! Sărbătorile interioare au alt calendar, pentru duminicile sufletului săptămâna arată altfel. Şi totuşi... şi totuşi, uneori cuvintele urcă spre buze din adâncul sufletului, fierbinţi, pustiitoare şi înlăcrimate. Şi nu te mai ruşinezi să spui: Iată, iubesc! Iată, aceasta este ceea ce iubesc! Cum nu mă voi ruşina niciodată să spun: Iată, iubesc satul, îi iubesc pe oamenii lui, ţăranii! Nu cu lamentări paseiste, nu cu înduioşătoare naivităţi rousseauiste, ci aspru, bărbăteşte, aşa cum m-au învăţat ţăranii din care mă trag şi satul în care m-am născut. Fiindcă eu cred că iubirile mari sunt acelea în care mintea şi inima se întreabă şi-şi răspund deopotrivă.

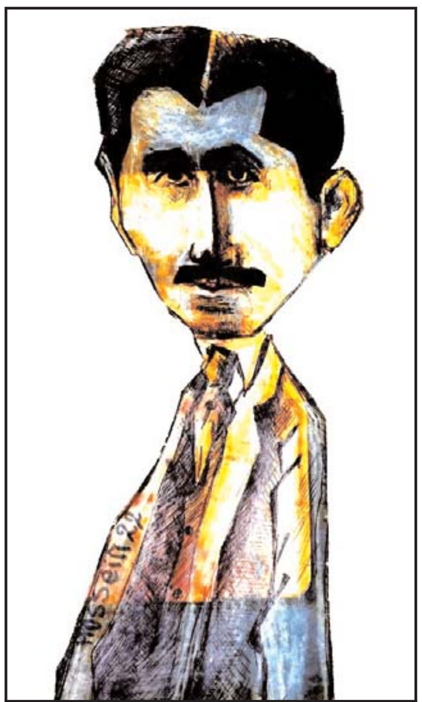
Scriam undeva cu mândrie, cu orgoliu, că mă trag dintr-un neam de ţărani, adică din aceia care au făcut ţara. Nu e o butadă, ci un adevăr de necontestat. Nici nu s-ar fi putut ca aceste două cuvinte să nu aibă rădăcină comună, când una au fost, totdeauna, ţăranii şi ţara, când de veacuri ei au dus-o pe umeri, ei au păstrat-o în palmele lor crăpate, muncite, martirizate, ei au sfinţit-o cu lacrimile lor. Adevărurile limbii sunt incontestabile şi, de multe ori, reparatorii, căci, iată, nicio altă clasă socială nu şi-a legat numele atât de profund de numele pământului sfânt pe care vieţuieşte: ţara. Şi nu numai la noi. O scurtă ochire prin dicţionarele franceze, italiene, spaniole, germane ori chiar englezeşti îl poate lămuri pe oricine.

Dar nu numai acest destin istoric asumat, în care eu însumi mă simt implicat, dă drept la iubire şi respect satului şi locuitorilor lui, ci şi destinul lor moral şi cosmic. Pentru că în niciun alt tip de comunitate umană nu s-au păstrat cu atâta îndârjire – uneori cu ajutorul unor cutume ce păreau exasperant de anacronice, dar care nu erau decât modalităţi de rezistenţă la agresiunile entropice – valorile morale fundamentale, acelea fără de care omul nu se poate numi astfel. Nicăieri ca aici n-a funcţionat cu mai multă eficacitate centura de siguranţă a etosului, bunul-simţ, adică dreapta măsură, dreapta cumpănire a lumii, a vieţuirii, dreapta înţelegere a rosturilor lor.

Am fost până nu demult o naţiune rurală şi dacă am avut ceva de pierdut din această cauză, şi în mod sigur am avut din perspectiva civilizaţiei moderne, nu în plan moral s-a întâmplat acest lucru. Poate că dimpotrivă! Nu nostalgia opaiţului sau a lămpii cu gaz mă încearcă, ci a acelui corpus de legi nescrise, oglindă a unui mod de a fi în datele umanităţii celei mai profunde, care au acordat acestor meleaguri emblema omeniei. Nu sămănătorismul, ci morometismul satului trebuie trecut spre viitor, căci, dacă există ceva care alături de limbă păstrează fiinţa unui popor, acela este codul moral specific. Codul în care se mişcau şi încă se mişcă (Se mişcau, zic cu durere astăzi!) seniorial aceşti ţărani, pe care puntea urbanităţii îi face deseori, asemeni albatrosului baudlerian, greoi, împiedicaţi, sfioşi, dar care poartă (Purtau!) pe umeri peplumul socratic.

Fericit acela, zic, preluând extazul odobescian în faţa mirajelor Bărăganului, căruia destinul i-a hărăzit să se nască într-un sat. Fericit să se nască mai aproape de pământ şi de stele, de iarbă şi de frunză, de popoarele cele fără de grai, fericit să se nască mai aproape de sine însuşi! Pentru el, omul viitorului pare mai de înţeles. (Oare? Şi care viitor?) Fiindcă, dacă viitorul ne va acorda şansa civilizaţiei cosmice (Vai mie!), omul acela nu va fi unul al cetăţii, ci un om al naturii. (Iată-mă ecologist *avant la lettre*!) Acela care trăieşte confraternitatea, implicarea în legea morală a cosmosului, a universului. Lecţia satului, lecţia satului românesc ar putea fi o replică la tulburătoarea zicere kantiană: „Cerul înstelat de deasupra mea şi legea morală din mine”. Care ar suna astfel: „Legea morală din cerul înstelat de deasupra mea şi din mine!”

Parafrazând celebra glumă a unui fost redactor-şef al revistei *Tribuna*, scriam acestea când eram tânăr şi naiv. Acum s-au dus amândouă! Autorul aserţiunii în cauză spunea: tânăr şi prost, lăsând doar tinereţea să treacă. Însă naivitatea poate fi şi ea, mai ales la nivel social, un fel de prostie. Iar românitatea ultimelor decenii a dovedit-o cu asupra de măsură. În ceea ce mă priveşte, m-am lepădat repede de naivitate. Accelerarea istoriei te obligă şi realitatea te deşteaptă din dulcele vis al iluziei. Aşa că, la puţină vreme după ce pământurile ţăranilor începeau să fie lăsate „la vatră” după campania aproape militară a colectivizării, adică să se întoarcă la aceia care aveau de drept posesiunea lor, eram nevoit să observ că celebra chestiune ţărănească, explicată de un personaj al romanului lui Liviu Rebreanu, *Răscoala:* „Apoi, vezi, pământurile oamenilor, asta-i chestia ţărănească, pământurile! Nu prea sunt şi unde au fost s-au cam spulberat...”, rămânea de acută actualitate. Fiindcă, din nefericire, chestiunea ţărănească rămăsese aceeaşi: pământurile! Pământurile oamenilor. Numai că de data aceasta îşi inversase termenii. Fiindcă dacă la vremea Răscoalei ţăranii strigau după pământ – cu îndreptăţirea celor care-l sfinţiseră cu sângele şi sudoarea lor, a ţăranilor care au fost jupuiţi nu de şapte piei, ci de şapte ori câte şaptezeci şi şapte şi pe spinarea cărora se clădise progresul ţării, mult puţin cât era – acum pământul începuse să strige după ţărani! După ţăranii care, sătui de dezinteresul noilor stăpâni ai ţării, politicienii de toate culorile – pentru un segment economic care ar fi putut să ne proiecteze în avanscena unei Uniuni Europene din ce în ce mai în criză de resurse agroalimentare – de succesivele guvernări postrevoluţionare, aveau să-şi ia lumea-n cap ca să devină căpşunari iberici sau scormonitori de sparanghel teutonic, iloţii de stil nou ai Europei. Ar trebui, spuneam atunci, să ne rugăm să mai vrea să fie ţărani, pentru că fără ei nu se poate. Să ne rugăm să rămână ţărani nu numai *cu* şi *în* pământurile lor, ci, mai ales, în felul lor de-a fi, în cinstea şi dreapta alcătuire a sufletului lor din care ne-am tras acele haruri ale spiritului ce ne-au particularizat în moştenirea umanităţii şi pe care suntem pe cale a le pierde odată cu ţăranii.

Hossein Eskander, Germania

Pentru că adevărata chestiune ţărănească este, la această oră, nu una de proprietate, cât una de stare morală. Poate că nici nu se poate una fără alta, de vreme ce nu doar veşnicia, ci şi cuminţenia pământului aparţin satului. Cuminţenia, adică averea de minte, de înţelepciune. Averea de înţelepciune a pământului, a pământului care ţine şi se ţine în cumpătul firii şi în starea morală a universului, păstrând împreună cu sine fiinţa şi bună-cuviinţa ţăranului. Ar trebui să fim conştienţi că starea morală a naţiunii depinde de existenţa proprietăţii ţărăneşti, nu ca posesiune, ci ca stare morală. Ar trebui nu numai să-i iubim, ci şi să-i respectăm pe oamenii satului şi să ne rugăm lui Dumnezeu să nu ne îngreuneze blestemul, lăsându-ne fără ţărani. Şi să ne întoarcem cu faţa către acele locuri norocoase şi binecuvântate, unde el, ţăranul român, s-a încăpăţânat să existe în ciuda *chestiunii ţărăneşti*. Fiindcă acele locuri sunt din ce în ce mai puţine. Fiindcă din cauză de şi de... – iar aici ne-ar trebui câteva pogoane de hârtie pentru a lămuri de ce – pământurile oamenilor stau cam nemuncite!

N-am iubit niciodată rolul de Casandră! Mi-aş fi dorit ca lucrurile să se petreacă altfel! Mi-aş fi dorit să nu am dreptate, să nu fi fost doar un optimist bine informat, adică un pesimist, şi ca, peste alte două decenii, aceste lucruri rememorate şi atunci în această rubrică să fie divagaţiile unui profet mincinos! Din păcate, evoluţia satului românesc avea să mă confirme. Fiindcă, subliniam tot atunci, satele noastre intră unul după altul în Istorie. Pustiite, îmbătrânite, triste. Pustiitu-s-au şi ţăranii, zilieri în cele patru vânturi. Pustiitu-s-au şi pământurile, pentru care amărâţii satelor şi-au dat viaţa în războaiele veacurilor şi au fost spulberaţi cu tunurile atunci când le-au revendicat. Curat prostie politică! ar surâde subţire, acum, conu’ Iancu, căruia, la vremea tragicelor întâmplări, numai de surâs nu i-a ars. Pentru că, iată, nu e nevoie de asemenea brutalitate, pentru ca milioane de hectare din aceste pământuri să nu mai fie nici ale ţăranilor, nici ale ţării. E nevoie doar de arginţi, într-o lume liberă de orice alte argumente morale în afară de morala banului. Că doar satul global pentru asta a fost conceput şi proprietatea e sfântă şi sfinţită de el şi nu de sânge şi lacrimi şi vieţi!

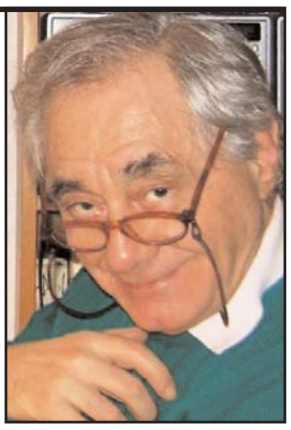
Şi iată că acum, după un alt deceniu, constat că nu doar pământurile s-au pierdut, au rămas nemuncite, s-au făcut pârloagă, ci înşişi ţăranii. Că supravieţuitorii sunt nişte relicve bune pentru un muzeu imaginar, că aceia care le-au luat locul, adicătelea fermierii, nu sunt nici ei prea mult în graţiile stăpânirii, neajutaţi, lăsaţi de lingătorii ministeriabili de pingele fără sprijin în faţa concurenţei acerbe a omologilor din frăţeştile state ale unei Uniuni făcută nicidecum pentru cei mici, ci, ca întotdeauna, pentru cei mari. Pe vremea când aveam ţărani, eram grânarul Europei, astăzi, pe vremea fermierilor, importăm din greu nu doar grâne, ci cam tot ceea ce ţine de roada pământului. Da, ţărani nu mai avem! S-au spulberat în cele patru vânturi, „cu părinţii în boccele şi cu ţara pe pingele”, întorşi din când în când, de sărbători, de dorul micilor şi cârnăţăriei. Voi pleca şi eu într-o zi şi le voi duce în eternitate celor ce-au trăit şi au făcut posibilă ora astrală a Marii Uniri, festivul neruşinat din sloganul unei reclame difuzate pe toate televiziunile noastre în anul Centenarului: „Cum serbăm noi Centenarul/ dacă nu-ncingem grătarul?!”

S-au dus ţăranii şi odată cu ei acel exemplar cod moral care ne-a ţinut în fiinţa noastră sute şi sute de ani, acel codex unic care ne-a forjat identitatea spirituală şi sunt perplex şi mă întreb cum e posibil ca o construcţie milenară să se surpe în câteva decenii! Ce taifun, ce cutremur interior, ce diabolică mancurtizare l-a şters din memoria satului şi a urmaşilor acelora care l-au scris cândva cu vieţile lor. Cum a fost posibil ca fii ai Ardealului să vândă altora pământul pe care l-au râvnit şi pentru care s-au lăsat traşi pe roată strămoşii, cum a fost posibil ca, în toate provinciile, cei rămaşi să fie părtaşi la jaful pădurilor şi al grânarelor ţării. Cine să mai audă revolta lui Pătru Opincă al lui Aron Cotruş: „Io,/ Pătru/ Opincă/ ce-ntreatâtea moşii n-am doar o sirincă,/ înfrunt strâmbele legi şi năpasta/ şi-n răzmeriţa/ ce-n mine creşte,/ sudui vârtos, mocăneşte,/ şi scuip pe toată rânduiala asta!”? Cine să mai înţeleagă lecţiile lui Moromete şi Kant despre cerul înstelat de deasupra şi legea morală din noi?

Filosoful francez Julien Benda îşi acuza acum un secol contemporanii, în lucrarea sa *Trădarea cărturarilor*, că „renunţă la adevăr şi raţiune, şi implicit la democraţie, în favoarea pasiunilor politice”. O bună parte din intelighenţia noastră post revoluţionară a făcut acelaşi lucru cu sentimentele şi valorile identitare româneşti, inducând dispreţul pentru istoria, spiritualitatea, demnitatea, credinţa acestei naţiuni, îndoiala asupra valorilor ei. Spirite subţiri au atacat şi încercat să ducă în derizoriu paradigme şi nume de neatins, au aruncat insulte incalificabile asupra ţării, s-au săturat de ea, propagandişti ai ruşinii de a fi român, manipulatori pentru care trecutul nostru e doar mitologie. Şi ne mai întrebăm de ce socratiana poiană a lui Iocan a fost înlocuită de groapa Cuţaridei, iar Nae Girimea a câştigat disputa cu Moromete? Eu unul nu mai pun această întrebare, al cărui răspuns este atât de evident. Pot doar să murmur recviemul închinat ţăranilor români acum o jumătate de veac:

Ca stelele, îi vezi şi nu mai sînt;/ parcă i-ar înveli un fel de ceaţă./ Greoi, împiedicaţi, sfioşi, de-o viaţă/ ţăranii se coboară în pământ./ Recensământ după recensământ/ cu capul lor progresul ni-l răsfaţă;/ cu ţara-n ridurile de pe faţă/ ţăranii se coboară în pământ./ Doar florile îi duc la jurământ/ şi-i trec prin vămile fără de număr,/ sfinţi jupuiţi, cu pieile pe umăr/ ţăranii se coboară în pământ/ să-şi rostuiască alt aşezământ;/ Ca stelele, îi vezi şi nu mai sînt.

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Visul lui Mendeleev (*Mendeleyev´s dream*) de Paul Strathern. Sunt impresionat, captivat de simplitatea stilului, de cursivitatea istoriei ca într-un excelent roman. Doar în 290 de pagini să povesteşti toate căutările, începând cu Thales din Milet, trecând prin arabi, amestecând chimia şi alchimia cu fizica, cu alte ştiinţe, ba chiar şi cu filosofia, până la alcătuirea – element cu element – a faimosului Tabel, mi se pare un tur de forţă greu de atins. (Descoperiri colaterale: contribuţiile suedezilor – Scheele, Celsius, Berzelius şi alţi câţiva…)

(7 februarie 2016)

„De câteva secole Sena curge la Paris printre cărţi şi gravuri.” Aşa începe ultimul articol semnat de Pierre Assouline în rubrica sa online intitulată *La République des Livres.* Este vorba de faimoasele cheiuri ale Senei pe care 230 de buchinişti îşi etalează rafturile vizitate zilnic de mii de amatori de carte veche (mai mult sau mai puţin), de gravuri şi alte imagini sau obiecte dedicate Parisului. Şi iată că Olimpiada 2024 ce se va desfăşura în capitala Franţei a devenit o ameninţare pentru paşnicii buchinişti: ceremonia de deschidere a jocurilor olimpice va culmina cu defilarea/navigarea pe Sena, în ambarcaţiuni speciale, a 10.500 de sportivi, între podurile Austerlitz şi Iéna. Pentru ca acest spectacol să poată fi urmărit de sute de mii de spectatori, cheiurile vor trebui eliberate de lăzile buchiniştilor... Deşi mai e aproape un an până la marele eveniment sportiv, parizienii încep să se mobilizeze împotriva acestei măsuri considerate – nici mai mult nici mai puţin – un atentat împotriva „sufletului Parisului”. În ziarul *Le Monde* a apărut un apel semnat de un grup de intelectuali care arată că înlăturarea buchiniştilor reprezintă nu doar o mutilare a imaginii oraşului, ci şi expresia „unei crescânde, îngrijorătoare şi uneori agresive inculturi”.

(20 august 2023)

Deschid revista *România literară* şi, în prima pagină, mă surprinde imaginea lui Alexandru Andriţoiu, mai tânăr decât în vremea când l-am cunoscut eu. L-am întâlnit rar şi n-am luat parte la agapele prelungite în care „Andriţoiu bea cu ţoiu”, cum se mai spunea în acele timpuri de blajină boemă. Şi nu ştiusem nici de acel episod, relatat cu un hohot de râs, cum, plecat de acasă dimineaţa să cumpere o pâine, a telefonat după două zile din Oradea...

Aşadar, deschid revista şi citesc poezia *Romantică* la rubrica „Poeţi contemporani de altădată”. O poezie în care poetul evocă vremea bunicilor şi pomeneşte numele unei cântăreţe, nume care acţionează asupra mea ca o mică descărcare electrică: *Amelita Galicurci.* Auzisem acest nume sonor şi neobişnuit în copilărie, de la mama mea, care era şi ea, în felul ei, o soprană de coloratură şi de familie. Această Galli-Curci a fost o celebră cântăreaţă de operă la începutul secolului, până spre anii ’40 ai secolului trecut, şi mama o auzise la vechiul nostru Telefunken cu 2 lămpi + 1.

Citesc şi recitesc scurta poezie a lui Alexandru Andriţoiu şi, în semn de pioasă reverenţă, îi reproduc prima strofă: *Şi iarăşi bem cafea de Mocca/ şi ne-amintim de vremea-n care/ dansa bunicul carioca/ la balurile populare,* şi ultima: *Ei nu mai sunt. Se duse voga/ acelor vremuri visătoare./ Şi iarăşi bem cafea de Mocca/ şi ne-amintim de vremea-n care...*

(iunie 2023)

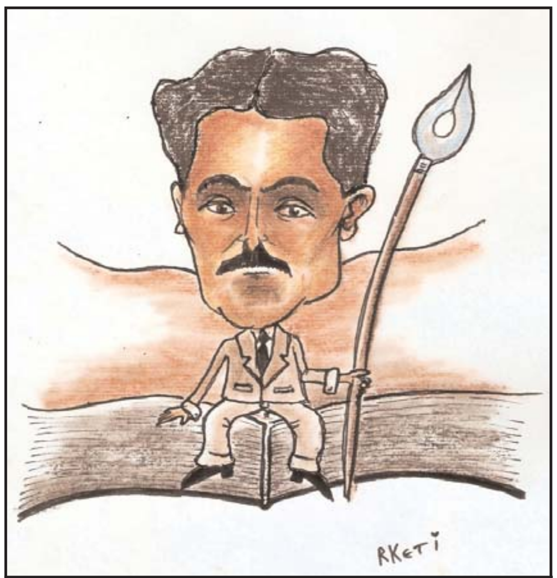

Nietzsche, sihastrul din noi (III)

Ion FERCU

Nietzsche consideră că „moartea lui Dumnezeu” este o problemă uriaşă, un „eveniment enorm”. „Dumnezeu a murit” în conştiinţele noastre. Pentru el, termenul Dumnezeu nu desemnează doar Dumnezeul din *Biblie*, ci un mod de a cugeta care ne trimite dincolo de perspectiva strict religioasă. *Nebunul* lui Nietzsche, cel de care râde lumea în piaţă, crede că Dumnezeu nu este doar acea figură mai mult sau mai puţin antropomorfă cunoscută de noi toţi. Dumnezeul creştin este, în acelaşi timp, zeul metafizicienilor. Toni Llácer deschide un orizont interesant al problematicii: „În acest fel, asasinarea lui Dumnezeu nu înseamnă doar pierderea credinţei religioase, ci şi dispariţia acelui nivel privilegiat de realitate care până atunci juca rolul de fundament şi dădea sens lumii moderne“ (*Supraomul şi voinţa de putere,* Bucureşti, Editura Litera, 2020, p. 76). Evenimentul anunţă o prăbuşire de lumi, căci sensul este esenţial pentru fiinţarea umană. El a fost instrumentul vedetă cu ajutorul căruia lumea a fost structurată în ultimele douăzeci şi cinci de secole. „Moartea lui Dumnezeu“ anunţă şi sfârşitul monoteismului, al obişnuinţei/credinţei de a explica totul pornind de la un principiu unic. Nu mai putem continua să interpretăm lumea prin puterea/seducţia unui sens plasat în afara ei. Nebunul lui Nietzsche ne spune că, rămaşi fără acest punct de sprijin, „ne prăbuşim fără încetare“, „rătăcim printr-un infinit neant“. Filosoful german trimite săgeţi către nihilism, spunând că adoratorii acestuia trăiesc într-o lume absurdă, în interiorul golului tragic lăsat de *moartea lui Dumnezeu,* agăţându-se de nevoia ca viaţa să aibă un sens, deşi ştiu că acest sens a dispărut. Pentru Nietzsche, problema nu este însă doar faptul că locul ocupat până acum de Dumnezeu rămâne gol, ci mai ales faptul că acesta dispare ca atare. Dacă Dumnezeu a murit, este anulată posibilitatea de a oferi sens şi fundament existenţei noastre.

Tot ceea ce a crescut până acum din suprasensibil s-a prăbuşit. În *Amurgul idolilor,* el rezumă într-un registru tragic această situaţie: „Lumea adevărată am lichidat-o: Ce lume a mai rămas? Cea aparentă, poate?... Dar nu! Odată cu lumea adevărată am lichidat-o şi pe cea aparentă!“ (*op. cit.*, p. 38). În registrul nietzschean al cugetării, „moartea lui Dumnezeu“ ne predă unui Nimic absolut. Catedralele spiritului rămân goale, dezorientate. Trebuie căutat noul sens. Cum introducem ordinea în haosul creat de „moartea lui Dumnezeu“? Pentru Nietzsche, marxismul, darwinismul şi scientismul reprezintă trei încercări de a îmblânzi acest haos. Totuşi, crede el, acestea nu fac decât să alimenteze nihilismul, să ne împiedice să evadăm din el. Înlocuirea credinţei religioase cu încrederea în progresul economic şi cel ştiinţific a fost realizată mizându-se pe faptul că „orice sens este mai bun decât absenţa sensului“. Găsirea unui sens autentic este dificilă. În *Noi lupte,* aforistul din *Ştiinţa voioasă,* Nietzsche, avertizându-ne că umbra Zeului mort mai era „arătată timp de secole într-o peşteră, o umbră uriaşă şi înspăimântătoare“, scrie: „Zeul e mort, dar după cum sunt făcuţi oamenii, poate că vor mai exista timp de milenii peşteri în care îi va fi arătată umbra. Iar noi – noi trebuie să-i biruim şi umbra!“ (*op. cit.*, p. 127).

Keti Radevsca, Macedonia

Acesta este mesajul pe care parabola nietzscheană a *nebunului* vrea să ni-l transmită: umbra lui Dumnezeu este mult mai întinsă decât am putea mulţi crede. Până când această umbră n-o să dispară, măreţia „morţii lui Dumnezeu“ nu ne va fi accesibilă, va fi mult prea dificilă înţelegerea ei. Dacă va fi aşa, Nietzsche deschide perspectivele unui paradox: nu vom fi doar asasinii lui Dumnezeu, ci şi victimele acestuia. Mereu citim printre rânduri obsesia lui Nietzsche: noi, orfanii de Dumnezeu care avem oportunitatea de a ne recuceri autonomia pierdută, de a găsi un nou sens, de a ne restitui ceea ce am atribuit divinităţii, vom valorifica această oportunitate? Unii au încercat să aşeze Raţiunea, Umanitatea, Progresul, cultul întru Naţiune etc. pe piedestalul divin rămas vacant. Soluţia lui Nietzsche este însă alta: fiecare dintre noi trebuie să devină zeu. Monoteismului de factură creştină trebuie să-i ia locul acestui inedit politeism. Astfel cugetând, ni se propune să nu considerăm „moartea lui Dumnezeu“ ca fiind o veste proastă; dimpotrivă. Autorul lui *Aşa grăit-a Zarathustra* ne sugerează ca în locul nihilismului pasiv şi negativ să promovăm un nihilism activ şi pozitiv care are ca ţintă distrugerea lumii vechi şi realizarea unei ordini noi, fundamentată *cu un sens armonizat cu viul din om. Nebunul* lui Nietzsche visează curtat de iluzii pe care le vrea certitudini: „Oricine se va naşte după noi va pătrunde, datorită acestei fapte, într-o istorie mai înaltă decât a fost toată istoria de până acum“ (*Ştiinţa voioasă, ed. cit.*, p. 140). De sub masca lui Zarathustra ne şopteşte un filosof al deschiderii, un aventurier, un poet al stihiilor ideatice care ne oferă sugestii inedite, lăsându-ne să cugetăm la soluţii. Privind „moartea lui Dumnezeu“ nu ca pe o pierdere, ci ca pe un prilej de a valorifica virtuţile deschiderii, Nietzsche crede că trebuie regândit statutul fiinţării noastre prin descoperirea unei maniere nemetafizice de a concepe existenţa lumii. Pentru el, filosoful metafizic este cel care mumifică existenţa, refuză devenirea, neliniştea ei. De ce? De frică, răspunde Nietzsche. Din perspectiva sa, „metafizicianul percepe viaţa ca pe o ameninţare. Se simte prea fragil în faţa freamătului constant al vieţii. Îi este teamă de schimbare, de îmbătrânire, de moarte.” De aceea îşi construieşte „un microcosmos de pace şi ordine în care se simte în siguranţă“ (Toni Llácer, *op. cit.*, p. 87).

Astfel privit, filosoful metafizic nu are nimic din spiritul lui Heraclit, cel care ne spunea că „doar schimbarea este veşnică“. Nu te poţi scălda de două ori în apele aceluiaşi râu. Mai curând, atitudinea spiritului metafizicului ne aduce aminte de alte vorbe ale filosofului din Efes: „Măgarii preferă paiele, aurului“. Edgar Papu crede, şi din această perspectivă, că Nietzsche „îşi asumă sarcina de nouă călăuză spirituală a omenirii decăzute“ (*Istoria filosofiei moderne,* vol. III, *Perioada contemporană. Omagiu Profesorului I. Petrovici,* Bucureşti, Societatea Română de Filosofie, 1938, p. 496). „Călăuza“ este însă prevăzătoare: ne arată numai calea, nu ne însoţeşte până la capătul drumului, dar ne avertizează că urmările „morţii lui Dumnezeu“ depăşesc puterea de înţelegere a multora. Important pentru el este însă faptul că „zarea ne pare în sfârşit din nou liberă, chiar dacă nu este luminoasă“, căci corăbiile noastre vor putea porni iarăşi în larg, riscând, desigur, sub cârma căutătorilor de cunoaştere. Omul, mai crede Nietzsche, eliberat astfel de Dumnezeu, rămâne singur cu el însuşi. Este o oportunitate rară. De pe meterezele acestei singurătăţi poate fi realizat saltul doldora de calitate de la Om la Supraom, prin filiera unei creativităţi care va avea mereu sete de nou.

→

Homo sapiens

Să mâncăm răbdări prăjite

Nicolae GEORGESCU

Se mai spune, pe la noi, „a plouat de-a smicit pământul" – şi iarăşi stau în cumpănă: ploaia a bătut pământul cu smicele, l-a smicuit/nuielit – sau a scos *mica* din pământ (nisip), de la *ex-micare* (vezi a svânta, de la *ex-ventare*)? Profesorul Florea Fugariu opta pentru *ex-micare.* El era de la câmpie, şi cred că-l fascina nisipul strălucitor de după ploaie, de la noi, din dealuri… Pe mine mă fascinează snopul de nuiele, fascia, care bate pământul: tracii băteau pământul cu nuiele, cum ne spune Herodot, perşii la fel (Xerses, după înfrângerile din Grecia; el bătea şi marea cu vergi pentru că-i înghiţise corăbiile). Mai am în vedere nuielele presărate pe pământ, jocul pe nuia din copilărie – şi ţin cont de faptul că şi *nuia* şi *smicea* vin din latineşte. Iar expresia paralelă de limbă este, tot la noi, „a zbicit pământul", deci l-a bătut cu biciul…

Oricum, nici cu dânsul n-am ajuns la un consens – şi aştept, desigur, învăţaţii să ne confruntăm. Herodot mai aminteşte o practică ciudată a tracilor: ghicitul în nuiele. Şamanii lor aruncau un braţ de nuiele pe pământ – apoi descifrau semnificaţiile magice ale aranjamentului rezultat pentru a prevesti viitorul. Obiceiul are şi un nume: *rabdomanţia*, de la *rabdos,* care înseamnă nuia în greceşte, şi *mantia*, ghicit. Termenul *rabdos* nu e pe nicăieri în limba română, dar expresia a mânca *răbdări prăjite* ne vine imediat în minte tuturor. Instantaneu facem asocierea cu ouăle prăjite, ar fi un fel de omletă îndelung *răbdătoare*, numai că sensul este a răbda de foame, a nu mânca nimic. Totuşi, ce mai mâncăm noi prăjit, în afară de ouă, carne, şuncă etc.? Păi, uite, ţăranii mai mănâncă şi untişor prăjit, frunzuliţa aceea de primăvară pe care o adună de pe câmp, de printre răchiţi. Ba, vă rog să mă credeţi, ei mănâncă şi vârfuri de răchită, fragede, puţin amărui, ţinând şi de sete: cred că imunitatea noastră la bolile comune vine şi de aici, de la impresionanta cantitate de „aspirină" pe care o acumulăm pe câmp (se ştie, doar: aspirina e în salcie şi, mai ales, în răchită); personal, copil fiind, o preferam măcrişului, care mi se părea prea acru.

A, răchită?!, Păi… asta nu e nuia? Se poate mânca şi prăjită? De vreme ce untişorul şi alte plante tinere se prăjesc, de ce ar face excepţie aceste haine ale aspirinei? A mânca răbdări prăjite poate, aşadar, să aibă semnificaţia a mânca (vârfuri de) răchiţi prăjite. Revin, atunci, la şamanii lui Herodot şi mi se pare firesc ca, după ce ghicesc în nuiele, aceştia să le rupă vârfurile şi să le îngurgiteze. Şi bobăreasa fierbe bobii şi-i mănâncă după ce şi-a dat în bobi, considerând, magic, că astfel, anulând obiectele, sau încorporându-şi-le, se păstrează prevestirea, nu mai există alte posibilităţi de combinare a lor pentru că ele nu mai există. E simplu de făcut legătura: boabele se fierb – vârfurile de răchită se prăjesc. Oricum, nu mai mănânci nimic după aceea, ţii un fel de post negru un timp ca să ajuţi destinul, să nu amesteci în tine însuţi obiectele „sacre" cu altele. Şi iată cum v-am spus o poveste. Nu v-am spus, însă, lucrul esenţial: în limba greacă veche cuvântul *rabdos* nu are etimologie, nu vine de nicăieri adică. De asemenea, în limba română: cuvântul *răbdare* nu are etimologie. Şi totuşi, nimeni nu le-a legat până acum, doar Dan Botta în minunatul său dicţionar. Fără a avea pretenţia că ce spun e ştiinţă pură, afirm că a mânca răbdări prăjite înseamnă a mânca răchiţi prăjite şi expresia rezonează la obiceiul tracilor de a ghici în nuiele – completat cu obiceiul general al şamanului de a anula obiectele ghicitului ca să-i iasă prevestirea, mai ales când aceasta este de bine.

Dar să nu rămân dator cu Dan Botta. El găseşte derivatul grecesc *rabdine,* cu sensul, în greaca veche, „de ramuri, de mlădiţe, de nuiele", şi-l aduce în româneşte astfel: 1. rădină, rădini: „ramuri şi rădăcini prinse în mâlul ape şi bătute de apă" (de unde Radna, sat în Ardeal, sau Raghin, apoi Reghin), şi 2. rădii, sg, rădiu, care a dat rediu cu sensul „pădurice", şi redie, cu sensul „partea mai deasă şi mai greu de străbătut a pădurii". Evident, accentele sunt schimbate – şi, iarăşi evident, e multă fantezie la Dan Botta; dar sensurile, sensurile… Ei bine, se potrivesc nebănuit de corect. Fără a-l fi cunoscut pe Dan Botta (dicţionarul său a fost publicat mult încoace de la colocviile noastre pe malul râului şi pe dealuri), profesorul Florea Fugariu îmi oferea un termen: da, Petru Maior ne vorbeşte de „casă de rabd", cu sensul „închisoare"… Şi, iată, fără să mai am prilejul să discut cu Domnul meu Profesor (acum stă de vorbă cu Hasdeu, probabil, prin Câmpiile Elysee…), trebuie să spun, totuşi; păi… era, probabil, o „casă" făcută din nuiele sau din bârne subţiri…

Wei Li, China

„Dumnezeu a murit!"... Acestea sunt vorbele cele mai citate ale lui Nietzsche, dar se uită uneori faptul că Friedrich Hegel, care vorbise în *Prelegeri de filosofie a religiei* despre „fiinţarea lui Dumnezeu în om", despre Dumnezeu ca „universalul în existenţă", a analizat conceptul de „moarte a lui Dumnezeu" în *Fenomenologia spiritului,* unde consideră că moartea Acestuia „nu poate fi privită decât ca o parte uşor de recunoscut a ciclului creştin al răscumpărării" şi deplânge, în *Philosophische Abhandlungen,* marea durere pe care o produce vestea că Dumnezeu este mort, afirmând că negaţia este prezentă chiar şi în Dumnezeu şi că prin pierderea acestei valori adăugăm spiritului nostru două poveri: certitudinea de a fi iremediabil pierduţi şi părăsirea oricărei valori… Anterior lui Hegel, Blaise Pascal ne spusese că natura evidenţiază peste tot, atât în interiorul cât şi în afara omului, un *Dumnezeu pierdut.* Către Dumnezeul pierdut ne va trimite, înainte de Nietzsche, şi contemporanul său, filosoful german Philipp Mainländer. Mai ales despre „Dumnezeul pierdut" vorbesc Hegel şi Nietzsche... Nu putem uita însă faptul că ideile cu privire la *Dumnezeu a murit* au apărut în cultura germană încă din secolul al XVII-lea. Acestea erau raportate la teoria luterană a ispăşirii, dar expresia „Dumnezeu este mort" se regăseşte, în acelaşi secol, în imnul *Ein Trauriger Grabgesang* (*Un bocet trist*) al lui Johann von Rist (1600-1667), poet şi dramaturg care, între altele, a scris şi imnuri bisericeşti. „O große Not!/ Gott selbst liegt tot,/ Am Kreuz ist er gestorben" („O, mare moment!/ Dumnezeu însuşi este mort,/ A murit pe cruce", scrie Rist (https://hymnary.org/text/ o_traurigkeit _o_herzeleid). Acuzaţiile cele mari împotriva lui Dumnezeu nu vin însă de la spirite precum Nietzsche, ci din zone pe care le crezi cucerite de evlavie, de credinţă; din… interior...

Nietzsche n-a ucis/n-a putut ucide Sacrul; nici nu şi-a propus asta. A încercat să scuture de pe Sacru zgura prea terestră; atât. Nimeni nu poate ucide Sacrul. Eliade a descoperit paradoxul camuflării sacrului în profan şi paşii cosmizării omului prin simbol. În *Solilocvii* (Bucureşti, Editura Humanitas, 2003, p. 18), Eliade prezintă *spectacolul* diverselor teorii „fără Dumnezeu, al discursurilor banalizate care amplifică iluzia multiplelor condiţionări ale fiinţei", oferind, în acelaşi timp, dovezi cu privire la recunoaşterea „sacrului camuflat în profan". Persuasiv, în convorbirile sale cu Claude-Henri Rocquet, spune că sacrul nu implică (neapărat) credinţa în Dumnezeu, în zei sau în spirite. El este experienţa unei realităţi şi izvorul conştiinţei de a exista în lume. Conştiinţa care ne face oameni este rezultatul acestei experienţe a sacrului, al împărţirii ce se operează între real şi ireal. Dacă experienţa sacrului este esenţialmente de ordinul conştiinţei, devine evident că sacrul nu se va recunoaşte din „afară".

Numai prin experienţa interioară îl va fi recunoscut în actele religioase ale unui creştin sau ale unui „primitiv". Revenind la Nietzsche, trimitem gândul şi către creativa sa ambiguitate, căci discursul său are mereu multe bifurcaţii, împotmoliri poematic regizate care se aşteaptă a fi asanate chiar de către noi, inclusiv prin abordarea problematicii „morţii lui Dumnezeu". Ne amintim că Nietzsche a lăsat fără răspuns, în *Aşa grăit-a Zarathustra,* chiar şi întrebarea care trebuia să... clarifice cine este el, de fapt, interogaţie pe care a formulat-o la persoana a III-a: „E numai cel care promite? Sau cel ce împlineşte? Uzurpator? Sau moştenitor? O toamnă? Poate un brăzdar de plug? Un medic? Poate un convalescent? Este el oare un poet? Un om ce spune adevărul? Un eliberator? Sau un dresor?" (*Aşa grăit-a Zarathustra,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, pp. 205-206). Chiar şi „Dumnezeu a murit" este o provocare care poate fi privită de la înălţimea zvârcolirilor acestor interogaţii. Nietzsche are convingerea că din „moartea lui Dumnezeu" a răsărit o cale de evadare din istoria creştinismului, un prilej care poate fi numit „autodepăşirea nihilismului", îndrăzneală pe valul căreia biruitorul şi biruitul sunt identici... Biruitorul-biruit îndrăzneşte a crede că trebuie să rămânem „credincioşi pământului", să nu-i credem „pe cei care vorbesc despre credinţele subpământene".

Poate fi considerat o doctrină discursul lui Nietzsche despre „moartea lui Dumnezeu"? Exprimă acest discurs o ştiinţă, o înţelepciune? Josef Simon, universitar la Bonn, oferă un răspuns negativ acestor întrebări. „În *Ştiinţa veselă,* argumentează el, «omul absurd» este cel care proclamă moartea lui Dumnezeu, iar în *Zarathustra*, cel care vorbeşte despre aceasta este diavolul" (M. Heidegger, G. Colli, M. Montinari, J. Simon, *Ce este nihilismul? Nietzsche în interpretări moderne,* Bucureşti, Editura Paideia, 2020, p. 267). E drept că în *Ştiinţa voioasă*, de pildă, doctrina nu poate fi sesizată nicăieri şi din cauză că se vorbeşte despre o „umbră îndelungată" a Dumnezeului mort, care va continua să se arate, poate, secole întregi, în peşteră – o umbră pe care va trebui s-o învingem prin uitare. Într-un limbaj metaforic, aici nu ne este „propovăduit" un Dumnezeu care să fi trăit vreodată, acum fiind pe moarte şi umbra acestuia. Cu toate acestea, argumentul lui Josef Simon nu este suficient de persuasiv. De ce, de pildă, n-ar putea fi elaborate doctrine chiar şi sub masca „omului absurd"? Sensul „morţii lui Dumnezeu" rămâne însă unul plin de provocări, căci „Nietzsche nu spune: nu există Dumnezeu, nu cred într-un Dumnezeu, ci spune Dumnezeu a murit.

Aceasta înseamnă mai mult decât simpla contestare a lui Dumnezeu, contestare în care termenul Dumnezeu este legat totdeauna de un determinant" (Alexandru Boboc, *Introducere: Nietzsche în gândirea contemporană,* în volumul M. Heidegger, G. Colli, M. Montinari, J. Simon, *Ce este Nihilismul. Nietzsche în interpretări moderne,* Bucureşti, Editura Paideia, 2019, p. 26). Provocarea lui Nietzsche a fost o „grea povară" pentru raţionalişti, care, după ce, potrivit autorului *Ştiinţei voioase,* l-au ucis pe Dumnezeu, n-au înţeles consecinţa acestui fapt: „Nu poţi păstra conţinutul etic al creştinismului fără aspectul său teologic" (Sue Prideaux, *Sunt dinamită! Viaţa lui Nietzsche,* Iaşi, Editura Polirom, 2020, p. 184). După „moartea lui Dumnezeu", prezentă „în peşteri" multă vreme, umbra moralităţii pe care acesta a impus-o trebuia învinsă; numai aşa putea fi învins definitiv Zeul. Dar, zice tot Sue Prideaux, „aici se ascundea posibilitatea unor consecinţe enorme şi catastrofale pentru omenire. *Incipit tragoedia,* aşa cum suna profeţia lui Nietzsche" (*ibid.*).

→

Homo sapiens

A trăi în credinţă seduşi de această umbră ar însemna să trăim ca nişte creştini pe trei sferturi, ne sugerează Nietzsche, cel care este conştient de faptul că acceptarea lui „Dumnezeu a murit“ este dificilă într-o lume care, în lipsa credinţei în divinitate, nu poate fi instituită nicio autoritate morală a legilor. Anularea codului moral care l-a călăuzit pe om atâtea secole, dezlegarea de un ţel metafizic atât de important ar genera un vid de sens. Omului i s-a oferit posibilitatea de a trăi fără religie. Pentru aceasta trebuie să-şi asume anumite riscuri, o responsabilitate aflată în căutarea unui nou sens, altfel va trăi într-un leneş compromis. Este provocarea lui Nietzsche o sfidare a celui care crede în Dumnezeu? „Îmi cunosc soarta. Cândva, numelui meu i se va asocia amintirea a ceva monstruos – a unei crize cum nu a mai existat pe pământ, a celei mai profunde coliziuni de conştiinţe, a unei hotărâri invocate împotriva a tot ceea ce s-a crezut, s-a promovat, s-a sacralizat până acum. Eu nu sunt un om; eu sunt dinamită“ (Friedrich Nietzsche, *Ecce homo. Cum devii ceea ce eşti,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2013, p. 192).

„Dumnezeu a murit“?... Se spune că la revenirea lui Einstein în Statele Unite, după un voiaj prin Europa, pe aeroport un jurnalist l-ar fi întrebat: „Maestre, credeţi în existenţa lui Dumnezeu?“ Se zice că Einstein i-ar fi răspuns: „Definiţi-mi mai întâi ce înţelegeţi prin Dumnezeu şi o să vă spun dacă cred în el“... Claude Tresmontant, admiţând că universul nu este un sistem terminat, închis, accentuează o exigenţă: trebuie să admitem că acesta primeşte în mod continuu informaţie creatoare. „Putem conveni, zice el, să numim Dumnezeu sursa acestei informaţii care operează în lume, dar este altceva decât lumea“ (apud André Vergez & Denis Huisman, *Curs de filosofie,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, p. 375). Iată o perspectivă filosofică în care problematica lui „Dumnezeu a murit“ este exclusă. Este preferată varianta redenumirii. Empedocle, vorbind despre faptul că universul, aflat în devenire, nu poate fi privit ca singura „fiinţă“, întreabă: „De la cine şi-ar primi creşterea, de vreme ce este singura fiinţă?“...

Ni se pare a fi oportună invitarea lui Yuval Noah Harari în această dezbatere de idei. Arhitectura discursului său contemporan pare a fi clădită din elanuri nietzscheene. Poate că nu întâmplător ne trimite uneori către filosoful german care aprecia că sensul este esenţial pentru fiinţarea noastră: „Aşa cum a spus Nietzsche, dacă dispui de acel *de ce* al vieţii, te împaci cu *orice cum*“ (Yuval Noah Harari, *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii,* Iaşi, Editura Polirom, 2017, p. 328). Harari spune că sensul este creat atunci când mai mulţi oameni ţes împreună o reţea comună de poveşti: „Aşa decurge istoria. Oamenii ţes o reţea de sens, cred în ea din toată inima, dar, mai devreme sau mai târziu, reţeaua se destramă, iar atunci când privim în urmă nu putem înţelege cum ar fi putut-o lua cineva în serios“ (*Homo Deus,* Iaşi, Editura Polirom, 2018, p. 135). Cred că Nietzsche ar aplauda acest gând. Nu astfel se întreabă şi el, referindu-se la sensul dăruit de credinţa de secole în Dumnezeu? *Homo sapiens* conduce lumea, întrucât numai el poate ţese o reţea intersubiectivă de sens: o reţea de legi, de forţe, de dogme, entităţi şi locuri care există doar în imaginaţia comună a oamenilor. Pentru sensurile care urmează a fi zămislite, importantă ar fi înţelegerea raportului dintre ştiinţă şi religie, căci progresul ştiinţei va face cel puţin unele mituri şi religii mult mai puternice. Dificultatea decriptării acestui raport este dificilă, mai argumentează eseistul futurolog israelian, căci, chiar şi după sute de ani de consiliere... maritală, ştiinţa şi religia sunt aidoma unui cuplu în care niciunul nu-l cunoaşte pe celălalt. Se zice că el visează încă la Cenuşăreasă, în vreme ce ea continuă să suspine după Făt-Frumos, vreme în care se ceartă pornind de la un amănunt terestru de tot: al cui este rândul să ducă gunoiul la pubelă... Truda pentru proiectarea şi fundamentarea unui sens capabil să cocheteze cu gestionarea fericită a viitorului nu este simplă: „Când o mie de oameni cred o poveste inventată timp de o lună, aceasta este o ştire falsă. Când un miliard de oameni o cred vreme de o mie de ani, e o religie – şi suntem avertizaţi să nu o numim «ştire falsă», ca să nu rănim sentimentele credincioşilor [...]. Remarcaţi totuşi că nu neg eficienţa sau potenţialele binefaceri ale religiei. Dimpotrivă. Bună sau rea, ficţiunea se numără printre cele mai eficiente instrumente pe care le are omenirea la dispoziţie“ (Yuval Noah Harari, *21 de lecţii pentru secolul XXI*, Iaşi, Editura Polirom, 2018, p. 237).

Să nu minimalizăm valoarea ficţiunii din portofoliul acestei trude: „Poate că o bună parte din Biblie este pură ficţiune, dar poate aduce bucurii pentru miliarde de oameni şi îi poate încuraja să dea dovadă de compasiune, curaj şi creativitate – la fel ca alte opere importante de ficţiune, precum *Don Quijote, Război şi pace* şi *Harry Potter*“ (*ibid.*). Yuval Noah Harari schiţează o nouă divinizare a omului. Îndumnezeirea acestuia va fi realizată în viitorul apropiat, prin lucrarea biotehnologiilor ce vor optimiza în mod absolut fiecare organ al omului. Vor fi astfel eradicate bolile, vor fi realizate îmbunătăţiri genetice, creierul uman va fi conectat la nanocomputere apte să deţină toată informaţia lumii, iar acest fapt va face cunoaşterea să fie, practic, nelimitată. Omul va deveni, astfel, o făptură biotehnologică cu atribuite divine. Prezentându-ne „noua agendă a omenirii“, Harari avansează ipoteza potrivit căreia la orizont ne aşteaptă un nou curent de gândire, un nou discurs filosofic sau o nouă religie: *dataismul.* Se iveşte o *nouă lume*... Denumit de Harari religia datelor, dataismul va consfinţi supremaţia algoritmilor electronici (inteligenţa artificială) faţă de algoritmii umani (biochimici). El susţine că dacă umaniştii l-au scos pe Dumnezeu din uz, există posibilitatea ca *dataiştii* să-l scoată pe om din joc, în clipa în care acesta va deveni un sistem de prelucrare a datelor depăşit. „În secolul al XVIII-lea, (omul – n.n., I.F.) l-a scos pe Dumnezeu pe tuşă, trecând de la o viziune deocentrică asupra lumii la una homocentrică. În secolul al XXI-lea, dataismul i-ar putea scoate pe tuşă pe oameni, trecând de la o viziune homocentrică la una datacentrică“ (Yuval Noah Harari, *Homo Deus,* Iaşi, Editura Polirom, 2018, p. 339). Harari avansează şi ideea că, atunci când Internetul-Tuturor-Lucrurilor va fi funcţional, oamenii ar putea fi reduşi de la statutul de ingineri la cel de cipuri, apoi de la date, iar în cele din urmă ar putea fi înghiţiţi de şuvoiul de date ca un bulgăre de pământ de un râu învolburat. Dataismul ameninţă să facă acum cu *homo sapiens* ceea ce *homo sapiens* a făcut cu toate celelalte animale. „În cele din urmă, Internetul-Tuturor-Lucrurilor va deveni sacru ca atare“ (*ibid.*), „instanţă“ care va oferi sens fiinţării. Sens căutat şi de Nietzsche, dar acesta, desigur, nu-şi imagina că sensul va putea căpăta un asemenea chip... Nici sacrul. Nicuşor Deciu, de pe poziţii teologice, spune: „Perspectiva lui Noah Harari nu e altceva decât continuarea logică a materialismului dialectic şi ştiinţific din sec. XIX-XX, de aceea şi ajunge la concluzia: «*Homo sapiens*, aşa cum îl ştim acum, va dispărea într-o sută de ani». În predicţiile lui, însă, nu vorbeşte nicăieri despre o transformare calitativă a omului, despre salvarea sufletului, despre o altă viaţă într-o lume superioară. De aceea, din perspectivă filosofică, ideile lui Harari nu se ridică nici până la nivelul celor din *Epopeea lui Ghilgameş,* care, în ciuda primitivismului mitologic, are atâta intuiţie, încât să nu caute nemurirea în această lume, ci în cea de dincolo“ (https://ziarul lumina.ro/opinii/repere-siidei/omul-zeu-si-lumea-demaine-140430.html).

Pentru Nietzsche, *moartea lui Dumnezeu* înseamnă inaugurarea unei ere în care morala creştină degenerată, mortificatoare de viaţă, este înlocuită cu morala Supraomului care afirmă viaţa. Această nouă morală, spune Valentin Mureşan (*Apusul unei filosofii,* Bucureşti, Editura Alternative, 1995, p. 4), se bazează pe idealul grec de om, o fuziune între Dionysos şi Apollo, promovând un ideal estetic, nu unul religios. Gilles Deleuze (*Nietzsche şi filosofia*, Bucureşti, Editura Ideea Europeană, 2005, p. 176) avertizează: „Formula «Dumnezeu a murit» nu este o propoziţie speculativă, ci o propoziţie dramatică, propoziţia dramatică prin excelenţă“. Deleuze ne trimite către înţelegerea că o propoziţie dramatică este una sintetică, esenţialmente pluralistă, tipologică şi diferenţiatoare. Aici suntem întrebaţi cine moare şi cine îl ucide pe Dumnezeu. Trimiterea către discursul lui Zarathustra este evidentă: „Când mor zeii, ei mor pururea de mai multe feluri de morţi“ (*Aşa grăit-a Zarathustra,* Bucureşti, Editura Antet, 2009, p. 225). Grigore Spermezan (*Introducere în gândirea unor mari filosofi,* Bucureşti, 2006, p. 134), privind elevat, cu talent hermeneutic ales, către concepţia lui Nietzsche, ne descreţeşte frunţile: „Se povesteşte că, într-un moment de exaltare, cugetătorul german ar fi scris pe un zid: «Dumnezeu este mort. Nietzsche». La trecerea sa în nefiinţă, o altă mână, necunoscută, a scris în acelaşi loc: «Nietzsche a murit. Dumnezeu»“.

Semn(al) de carte

Grid Modorcea, *Vizitatorul,* roman, Editura Scriitorilor, Bucureşti, 2023

Călătoria fantastică a unui UCENIC prin atelierele marilor artişti: Michelangelo, Leonardo, Bosch, Goya, Brâncuşi, Picasso, Frida Kalho, Cezanne, Van Gogh, Salvador Dali, Monet, Matisse, dar şi prin atelierele marilor avangardişti români: Victor Brauner, Jacques Herold, Perahim, Marcel Iancu, Mircea Ciobanu, ca şi prin studiourile unor mari colecţionari şi fotografi, ca Alfred Stieglitz, unor mari modernişti, ca Georgia O'Keeffe, unor mari galerişti, ca Emmanuel DiDonna, trecând prin mişcarea happening, curentul pop-art, cu Andy Warhol în frunte şi şcoala lui.

Un florilegiu de amintiri trăite, cum ar fi întâmplările de la marile Case de licitaţii Christie's şi Sotheby's, extrase din experienţa americană a autorului, care modelează realitatea documentară cu ficţiunea de-a lungul istoriei artei.

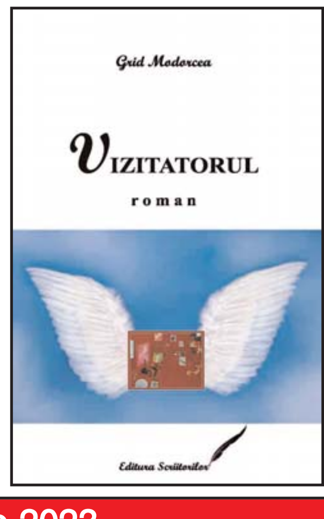
Pentru ucenicii *fine arts,* romanul este un adevărat manual de studiu aplicat. (De pe coperta a patra a cărţii)

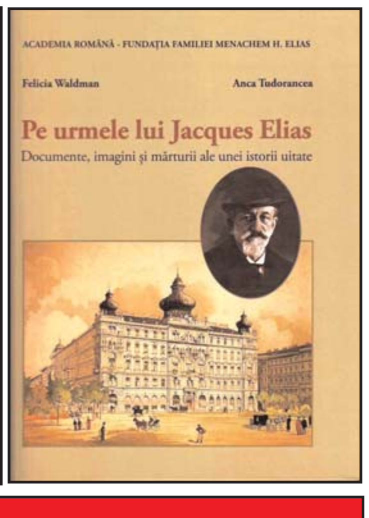
Felicia Waldman, Anca Tudorancea, *Pe urmele lui Jacques Elias. Documente, imagini şi mărturii ale unei istorii uitate,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2023

Importantă personalitate a istoriei economiei şi culturii româneşti dar şi internaţionale, Jacques M. Elias este recunoscut ca unul dintre cei mai mari financiari din România, remarcându-se atât prin erudiţie – era un adevărat poliglot – cât şi prin vizionarismul său ca întreprinzător şi investitor, având o importantă contribuţie la dezvoltarea României moderne.

Lucrarea prezintă cele mai recente descoperiri ale autoarelor cu privire la activitatea desfăşurată în ţară şi străinătate de bancherul şi filantropul evreu, rezultate în urma unei cercetări inedite în presa vremii şi în arhivele româneşti şi austriece. Preocupat în permanenţă de creşterea economică, dar şi de educaţia, cultura şi asistenţa socială a unei ţări aflate în plin proces de modernizare, prin tot ceea ce a făcut, Jacques M. Elias şi-a demonstrat cu prisosinţă patriotismul, rămânând în memoria contemporanilor şi a urmaşilor nu doar prin unicitatea donaţiei imensei sale averi către Academia Română, ci şi prin faptele lui din timpul vieţii.

Fundaţia Familiei „Menachem H. Elias” comemorează o sută de ani de la decesul patronului său spiritual, Jacques Menachem Elias, cel care i-a lăsat „toată averea mobilă şi imobilă”, „fără nicio rezervă, oriunde s-ar afla această avere, în ţară şi în străinătate” pentru educarea şi pregătirea permanentă a noilor generaţii. (Dr. Irina Cajal Marin, director şi administrator delegat al Fundaţiei, în *Argument,* la începutul volumului)

Homo sapiens

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (5)

Theodor CODREANU

Naşterea camarilei şi Ionel I.C. Brătianu

Cu toată severitatea regelui Carol I, apariţia camarilei a dat semne de naştere încă între 1876-1888, când s-a conturat o pătură burgheză înstărită, dominată de corupţie, despre care americanul Carlton J. Hayes de la Universitatea Columbia (New York) scria într-o carte, citată de Pamfil Şeicaru (*O generaţie a materialismului 1871-1900*): „În Ungaria, corupţia politică a ajuns să fie o adevărată artă, sub Tisza, şi în România, sub Brătianu”. De fapt, fenomenul a stat sub vizorul necruţător al lui Eminescu.

Liberalii au avut marea şansă a personalităţii lui Ionel Brătianu care a *eminescianizat* liberalismul prin politica de protejare a capitalismului autohton, cunoscutul principiu *prin noi înşine,* idee care le-a lipsit conservatorilor, deşi aveau cele mai strălucite capete politice. Partidul Conservator n-a înţeles nici reforma în politica agrară, mulţumindu-se cu menţinerea legilor învoielilor agricole. Nici Partidul Naţionalist-Democrat (Iorga-A.C. Cuza) nu a adus o viziune înnoitoare, cea a marginalului Stere. Iorga credea că arendaşii evrei erau mai răi decât românii, ceea ce nu avea deplină acoperire în realitate. Din păcate, iubirea lui Iorga pentru ţărani nu s-a materializat prin reforme adecvate. N-a înţeles nici intenţia lui Ion Mihalache de a crea un partid ţărănist (o iniţiase încă Stere). Economist eminent, nici A.C. Cuza n-a văzut partea practică a politicii economiei agrare.

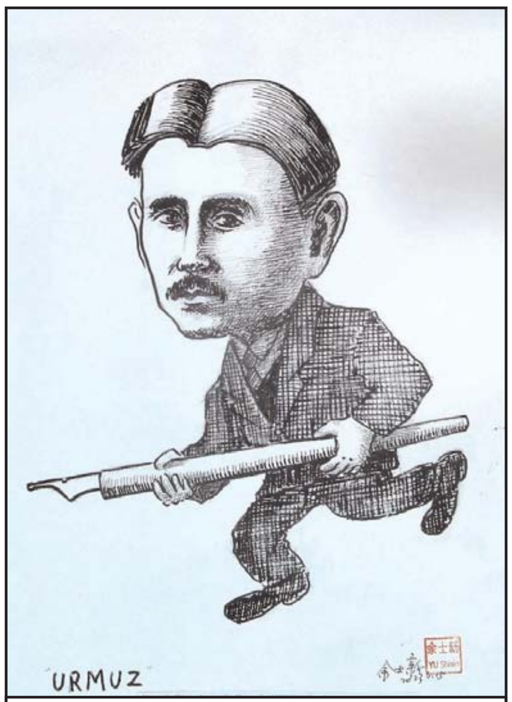
Laşitatea românilor în politica naţională confirmă imaginea eminesciană a insulei de latinitate *mereu roasă pe margini.* Doar că sporul rozătoarelor s-a fost propăşit cu consimţământ românesc. Pamfil Şeicaru a remarcat că în constituirea iluzoriei Mici Înţelegeri (sau Mica Antantă, iniţiativa ministrului de Externe cehoslovac Edvard Beneš), toate concesiile teritoriale România le-a făcut, ca să câştige bunăvoinţa „aliaţilor”, deşi garanţiile faţă de ameninţarea pretenţiilor ungare era valabilă şi pentru Polonia, Cehoslovacia şi Serbia. Numai că un Take Ionescu găsea de cuviinţă să cedeze de bunăvoie, spre a îmbuna Polonia, Valea Ceremuşului, teritoriu pur românesc. Serbia a primit cadou teritorii româneşti din Banat. Dacă n-ar fi fost îndărătnicia diplomatică a lui Ionel Brătianu, cedările de tip Take Ionescu ar fi fost mai mari. Mult prea sensibil la propria imagine publică, Take Ionescu se conducea după „diplomaţia” capului plecat ferit de sabie. Ionel Brătianu, în schimb, credea în disponibilităţile istorice ale poporului român. Din păcate, nu a avut deloc urmaşi pe măsură.

Concluzia lui Şeicaru cade năprasnic peste capetele vânzătorilor de neam: „Această ignorare a intereselor româneşti şi preocuparea exclusivă de punctul de vedere zis european, a devenit o normă de înaltă politică românească pentru aceia pe care i-am putea numi parodia de europeni ai politicii noastre externe” (Pamfil Şeicaru, III, p. 73). Constatarea este înspăimântătoare, fiindcă este astăzi cu mult mai actuală, epidemică, România strâmtorându-şi graniţele şi stăpânirea peste resursele naturale care ne-au mai rămas până la sufocare, o ţară fără prieteni şi fără oameni de stat.

Mă tem că Pamfil Şeicaru are dreptate: „Fără Ionel Brătianu, îndoielnic că s-ar fi înfăptuit România Mare” (*Ibidem*). Nenorocirea e că Ionel I.C. Brătianu a fost subminat chiar din interiorul Partidului Liberal, boală prin care acesta trece şi astăzi. Un Barbu Ştirbei, creatorul camarilei regale, deşi îi era cumnat, a blocat reformele democratice în favoarea ţărănimii, determinându-l pe Brătianu să nu ducă la capăt politica „instinctului naţional”, ci, dimpotrivă, să facă jocurile nefastei camarile. Aşa s-a replămădit promovarea politicii *capului plecat,* dragă lui Take Ionescu, moştenire din vremea Înaltei Porţi ajunsă pe culmi în secolul fanariot.

Diplomaţia capitulărilor necondiţionate

Ce diferenţă uriaşă între diplomaţia lui Ionel Brătianu, în timpul Primului Război Mondial, şi cea din 1944, a autorilor loviturii de palat! În primul rând, Brătianu a semnat armistiţiul din 26 noiembrie 1917 de la Focşani şi pacea de la Bucureşti din 1918 cu acordul Aliaţilor, spre a nu pierde calitatea de aliat. Apoi, plenipotenţiarii au asigurat suveranitatea statului român şi au clarificat situaţia voluntarilor români din Ardeal şi din Bucovina, care, în faţa legii, erau pasibili de condamnarea la moarte pentru înaltă trădare. Nimeni din guvernul român refugiat la Iaşi n-a fost ispitit să-şi conceapă un viitor politic din capitulare, precum autorii falsului armistiţiu de la 23 august 1944. „După 27 de ani – zice Şeicaru –, o capitulare ruşinoasă, impusă ţării prin cel mai îndrăzneţ act de trădare, este prilej de chiote de bucurie, ca la o mare sărbătoare naţională” (Pamfil Şeicaru, III, p. 79).

Yu Shixin, China

În confuzia destrămării armatei ruseşti, în 1917, Christian Racovski a fost eliberat din închisoare şi a existat planul ca armata, devenită revoluţionară, să aresteze guvernul de la Iaşi şi familia regală şi să proclame România republică bolşevică. Nicolae Iorga a fost avertizat de doi ofiţeri basarabeni. La Socola, se înfiinţase un comitet revoluţionar alcătuit din 600 de delegaţi ai unităţilor ruseşti. Imediat, Brătianu, alertat de Iorga, a trecut la arestarea Comitetului cu ajutorul batalionului 9 vânători. Situaţia va fi însă, în continuare, foarte complicată, fiindcă statul român era ameninţat cu vasalitatea şi cu destrămarea. Altminteri, dacă Rusia nu ar fi intrat în sarabanda revoluţiei şi ar fi ieşit învingătoare, Marea Neagră ar fi devenit un lac rusesc, întrucât „perfidul Albion” acceptase cererile Rusiei, la 12 martie 1915.

Constantin Stere şi Iancu Flondor

Guvernul Alexandru Marghiloman, supus ostilităţii opiniei publice, a reuşit, prin Constantin Stere, să transforme curentul favorabil unirii într-un act de voinţă politică, la 27 martie 1918.

Şeicaru: „Nu cunosc în viaţa politică românească, un om mai nedreptăţit decât C. Stere” (*Ibidem,* p. 93). Mare gânditor politic, de o rară consecvenţă a caracterului, de o vastă cultură politică, extrem de sever la examenele studenţilor, cu o pregătire temeinică în Drept constituţional, ostil politizării studenţimii. A avut o influenţă uriaşă în Partidul Liberal, dar şi ca întemeietor al Partidului Ţărănesc. Dominator, dar nu autoritarist. Era firesc ca elitele noastre corupte să-i fie ostile. El a decis unirea Basarabiei cu patria-mamă. Doar pe ucrainenii din grupul Ţiganca şi pe Kuprenski, reprezentantul marilor primari n-a reuşit să-i convingă.

În dezbaterile privind problema agrară, în timpul guvernării Marghiloman, politicienii au dat gir broşurii unui diletant, Constantin Garoflid (care l-a impresionat pe Constantin Dobrogeanu-Gherea în *Neoiobăgia,* 1910), în loc să ia seamă de profundele analize ale unui Stere. În Parlament, doar Ion Zelea Codreanu a supus ideile lui Garoflid (1872-1943) unei critici serioase. Discursul său a produs o puternică impresie. Chiar şi evreul Alfred Hefter, în *Arena*, l-a comentat entuziast pe Stere.

Ceea ce a însemnat Stere pentru Basarabia a fost Iancu Flondor pentru Bucovina. Această provincie se afla într-un proces avansat de *rutenizare* (ucrainizare) la iniţiativa Vienei, pentru a contracara elementul românesc majoritar. (Vezi cartea lui Ion Nistor, despre *rutenizarea Bucovinei,* 1915.) Se ajunsese la limita ca limba ucraineană să fie declarată a treia limbă de stat după cea română şi cea germană. Liderii români acceptaseră un mimetism austriac. Este cunoscut cazul Iorga – expulzat din Suceava în 1908, când a mers acolo pentru documentare. Gestul era al unui prefect român – Erast Tarangul. Acţiunile politice şi de presă ale lui Iancu Flondor au retrezit conştiinţa naţională în rândul tinerelor elite. El a fost ctitorul unirii Bucovinei cu Ţara. Un mare caracter, ca şi Stere, şi el va fi exclus de la banchetul profitorilor Marii Uniri. Flondor a reuşit să împace grupurile dezbinate ale partidelor româneşti. A dat însă greş cu un renegat din vechea familie Onciul (Aurel Onciul), susţinător al politicii austriece de ucrainizare. Însă strădaniile lui au trezit indignarea românilor împotriva renegatului. Cum bande ucrainene terorizau Dieta Bucovinei, s-a cerut ajutor militar, dat imediat de Al. Marghiloman. În cele din urmă, Flondor a reuşit să obţină şi acceptul minorităţii ucrainene. La 24 octombrie, Bucovina a cerut Unirea.

Iuliu Maniu

Transilvania l-a avut ca lider naţional pe Iuliu Maniu. El a pregătit atmosfera Adunării Naţionale de la Alba Iulia. Ştia să se disimuleze perfect în faţa autorităţilor habsburgice, care nici nu bănuiau adevăratele intenţii ale lui Maniu. Abia pe 10 octombrie 1918 s-a manifestat ca lider al românilor. Unii liberali de la Budapesta, care combătuseră opresiunea minorităţilor, au încercat unele reforme care să-i convingă pe români să rămână sub stăpânirea maghiară. Însă în confuzia generală, s-a produs rapida ascensiune revoluţionară a gazetarului clujean Béla Kun. Un apărător al minorităţilor, Oscar Jaszi, a negociat cu Iuliu Maniu, la Arad, în hotelul „Crucea Albă”. L-a ascultat cu îngăduinţă pe Jaszi, dând impresia că acceptă propunerile. Jaszi voia o federalizare a Ungariei după model elveţian. După trei zile, tocmai când credea că l-a convins pe Maniu, acesta a răspuns calm: „În cadrul Ungariei, niciodată! Poporul român va aplica principiul autodeterminării, aşa cum a fost formulat de preşedintele Wilson.”

La hotelul „Dacia” din Alba Iulia, s-au adunat toţi liderii naţionali pentru organizarea Adunării Naţionale. Se cristalizaseră două opinii: unirea necondiţionată (susţinută de Eugen Goga, fratele poetului Octavian Goga) şi unirea condiţionată (Vasile Goldiş), împărtăşită, tacit, şi de Maniu, în formula unei autonomii dualiste cu Bucureştiul. Maniu a adoptat aceeaşi tactică a amânării, răscolind pasiunile, cu o polemică prelungită în *Tribuna* şi în *Românul.* A intervenit în dispută Constantin Stere, reuşind să-i împace pe adepţii lui Goga şi ai lui Goldiş. Mulţimea din faţa hotelului a cerut imperios unirea imediată. Reticenţele lui Maniu se explicau prin necunoaşterea realităţilor din vechiul regat, pe care-l considera lipsit de cultură, dând crezare propagandei de la Budapesta. Eugen Goga s-a făcut mesager în faţa mulţimii, dezvăluindu-i ezitările grupării Goldiş-Maniu. Ţăranii au determinat un grup de ofiţeri înarmaţi să le dea ultimatum negociatorilor. Atunci, hotărârea tuturor a fost pentru unirea imediată şi necondiţionată. Maniu, cu tact, a convins minoritatea germană să voteze pentru Unire. Pe 1 Decembrie, Unirea a fost aclamată, iar pe 4 decembrie o delegaţie ajungea la Bucureşti, la curtea regală: Mitropolitul Miron Cristea, episcopul Iuliu Hossu, Vasile Goldiş şi Alexandru Vaida-Voevod.

Se poate, dar nu dă bine...

Mircea Radu IACOBAN

Cum multe edituri nu mai au demult în statele de funcţiuni redactori şi corectori, mi se mai solicită din când în când câte o consultare pre-editorială menită să certifice, evident neoficial, îndreptăţirea tipăririi cutărui manuscris. Alţii îmi declară că „m-ar onora prefaţa Dvs.", unii şi-ar dori o semnalare ori recenzare în presă, dar şi mai mulţi pur şi simplu simt nevoia ca între scriitor şi tipograf să existe barem un al treilea ochi cât de cât avizat îndreptat spre truditul manuscris. Nu-s singurul ce primeşte astfel de solicitări, mai ştiu confraţi la care se apelează curent, aşa că, nu odată, sunt prevenit: textul „l-a citit şi maestrul X, care a spus că..." Odată, nu chiar demult, mi-a fost adusă spre consultare de către familia recent dispărutului condeier manuscrisul cărţii menite să reamintească lumii grăbite şi nepăsătoare o operă poeticească nu numaidecât de vârf, dar onorabilă şi cu „insule" de interes real pentru starea liricii române în veacul XXI. Observ într-o strofă un cuvânt înlocuit cu puncte-puncte şi cer desluşiri. Aflu că acolo poetul scrisese „patrie" şi poate ar fi mai bine ca substantivul în cauză, suspectat de rezonanţe naţionalist-patriotarde, să n-apară în text. Sau, de ce nu, să fie înlocuit cu cvasi-sinonimul „ţară". Opiniez că într-o astfel de situaţie (?!) ar fi mai indicat să se renunţe la întreaga poezie, nu de alta, doar s-ar zice că vremea croşetelor a răposat definitiv. Ceea ce nu-i cu putinţă, fiindcă în aparatul critic din finalul volumului se fac ample referiri taman la poemul cu pricina, aşa că-i musai să rămână în sumar. Cu puncte-puncte? Nu bănuiesc care va fi decizia definitivă (va mai avea şi editura un cuvânt de spus), dar jena faţă de vocabula „patrie" îmi produce îngrijorări. Antologatorii nu pot fi suspectaţi de iniţiativa cenzurării politice (?) postume; gestul lor „preventiv" este sprijinit pe cele mai bune intenţii, fiindcă poetul comisese la vârsta tinereţii şi unele derapaje encomiastice apte să-i primejduiască receptarea postumă. Pe bună dreptate, n-au fost incluse în carte, întrucât nici nu-s definitorii pentru universul ideatic al autorului ce abandonase demult versificările ocazionale supuse fatalmente grabnicei uitări.

Şi iată că a mai rămas de plivit în stratul poeticesc acum onest, policrom şi original, mult mai profund, mai nuanţat şi mai apropiat de fiinţa adevărată a poeziei, cuvinţelul „patrie". Cele câteva strofe care-l conţin n-au nimic bombastic şi calp-lozincard, este vorba despre o meditaţie mai degrabă amară asupra destinului nostru acum şi aici. Cum însă să apară, în anul de graţie 2023, cuvinţelul „patrie" într-un text liric? Patria ar fi, în contextul european de care ne apropiem târâş-grăpiş, o noţiune „expirată" şi, pare-se, compromisă de noianul versificărilor de duzină în care se rima conştiincios „ţară" cu „primăvară" şi „zid" cu „partid".

În trecutele vremi exista o lungă listă de cuvinte hingherite de cenzură: Dumnezeu, biserică, înger, rugăciune, disperare, moarte ş.m.a. Iată că, insidios şi neoficial, se înfiripă acum o listă dacă nu a vorbelor interzise, a celor cumva compromise şi pe care-i mai bine, mai ales în poezie, să le eviţi „ca să nu se creadă că". Între ele a ajuns şi biata „patrie"! Ca orice condeier de modă veche, am pentru noţiunea de patrie un respect instinctual imposibil de detronat şi-n veci neatins de vicisitudinile modelor, modelelor, prejudecăţilor, resentimentelor, politicalelor. Ceea ce se reflectă zilnic în oglinda televizoarelor nu-i patria cea adevărată, profundă, eternă şi românească, ci o ţară aflată încă în incertitudini şi convulsii. Între cele două noţiuni aparent sinonime „ţară" şi „patrie", cea de a doua beneficiază de cald suport afectiv, perceput cu o încărcătură vag-solemnă şi acut responsabilă. Nu m-am săturat şi n-o să mă satur niciodată de România patria mea, dar sunt adânc sastisit de cupiditatea clasei politice, de suficienţa agresivă a diriguitorilor, de minciuna politicii cotidiene, de întristarea mută a pensionarului, de formele fără fond denunţate încă de Maiorescu şi reinstalate mai abitir decât în veacul XIX, de sărăcia şi obida ţăranului botezat „fermier", de mizeria spitalelor, de pornografia ridicată la rangul de „nou" şi „modern" în artă, de insolenţa îmbogăţiţilor, de hoţia generalizată, de tot cortegiul ce însoţeşte, pasager vreau să cred, dureroasa tranziţie a României îmbrobodite. Sper că la lansarea cărţii, în loc de puncte-puncte, voi citi negru pe alb „patrie". Până atunci, nu pot decât să constat cu întristare că „patrie" se poate, dar... nu prea dă bine!

Exilul şi utopia (I)
Invaziile entropiilor inumanului

Dan ANGHELESCU

Exilul şi Utopia sunt cele două *cuvinte cheie* ce deschid orizonturi de cunoaştere şi desluşire a desfăşurărilor celui mai devastator cataclism al istoriei pe care l-a traversat românitatea prin instaurarea în ţară a comunismului totalitar. Astfel a luat naştere ireconciliabila confruntare dintre *Utopie* şi *Exil,* când *entropiile inumanului* au invadat cu o agresivitate fără precedent existenţa umană.

Încă din primii ani de după proaspăt reîntregitul Regat al României, *Utopia* devenise o ameninţare fără precedent prin evenimentele cu maxim potenţial exploziv din cadrul revoluţiei bolşevice din Rusia.

Complexitatea extraordinară a evenimentelor şi situaţiilor pe care umanitatea veacului XX a fost silită să le traverseze, după a doua conflagraţie mondială, când Rusia sovietică ocupase o jumătate din continentul european, încă mai întunecă şi blochează puterea de analiză, reflecţie şi înţelegere pentru generaţiile de acum. De unde şi incapacitatea lor de a-şi mai evalua prezentul şi a-şi asigura posibila predictibilitate a viitorului. De aceea, structura esenţială a valorilor lumii este acum supusă unor procese de vizibilă disoluţie, iar imaginea lumii apare astăzi cu un chip necunoscut, străin şi *de-ne-înţeles* prin îndepărtarea de normalitatea raţională care, până nu demult, aparţinuse *omenescului.* În prim-plan domină acel „ceva" în care Hannah Arendt a identificat „incompatibilitatea iritantă dintre puterea reală a omului modern (mai mare decât oricând înainte, atât de mare, încât omul ar putea pune sub semnul întrebării însăşi existenţa propriului său univers) şi neputinţa oamenilor moderni de a trăi într-o lume, pe care propria lor putere a stabilit-o, şi de a înţelege semnificaţia acestei lumi." (Hannah Arendt, *Originile totalitarismului,* Bucureşti, Humanitas, 2006: 8, 9)

Preluând o exprimare a unuia dintre cei mai subtili şi mai rafinaţi intelectuali ce au oferit o strălucire aparte paginilor prestigioasei reviste *Esprit,* Jean-Marie Domenach, am putea spune că această confruntare ireconciliabilă dintre *Exiluri* şi *Utopii* (care continuă să tulbure mereu mai aberant conştiinţa de sine a umanităţii) poate fi privită şi ca o *întoarcere a tragicului.* Desigur, tragedia nu se mai desfăşoară pe o scenă – precum acelea din amfiteatrele Heladei. Dar în *întoarcerea de acum* lipseşte cu totul *incandescenţa mistică a tragediei apărute cândva în Atica.* Şi îi mai lipseşte încă – regretabila pierdere – albastra, *mediteraneeana seninătate a Greciei antice (Griechische Heiterkeit).* Ateu şi întunecat, tragicul de acum îşi revendică, deasupra şi dincolo de orice raţiuni, dreptul de a acoperi scena întregii lumi. El emană cu aroganţă din lumea politicului, pretinzându-se purtător al unei fericiri universale, dar, prin cumplitele realităţi pe care le generează, vădindu-se o maladie definitivă şi letală. Atingând o amplitudine ce ar depăşi tot ceea ce ar fi putut imagina teatrul – de la Sofocle şi Shakespeare până la Malraux, Camus, Samuel Beckett sau Eugen Ionescu, el aduce în scenă destinul cumplit al exilurilor prin care oameni nevinovaţi sunt izgoniţi, pedepsiţi, abandonaţi fără speranţă, iar *Binele* cu majusculă este pus sub cele mai drastice interdicţii.

Dacă, aşa cum scrisese cândva George Banu, „în amfiteatrele Heladei plutea «spiritul primăvăratec» al începuturilor, acolo publicul asista în extaz la miracolul afirmării de sine a omului" (v. George Banu, *Cuvânt înainte* la Jean-Marie Domenach, *Întoarcerea tragicului,* Ed. Meridiane, Bucureşti, 1995: 7), astăzi, când vorbim despre tragicul a cărui survenire s-a produs în lumea contemporană, devine evident că acesta din urmă este lipsit de orice aluzie sau principiu afirmativ.

Prin presiuni ideologice şi teroare, militanţii utopiilor (naziste, fasciste, comuniste) au forţat adoptarea unor înspăimântătoare logici şi a unor pretinse înţelepciuni ce au impus înlocuirea omului cu materia. În gândire, capacitatea de înţelegere a umanului a devenit total prohibită, oprită, anulată. Se inoculează deliberat un somn al raţiunii (*Ratio ignava – raţiunea aţipită*). Indirect, se adeveresc *ad litteram* rostirile lui Fr. Nietzsche când acesta, în *Der Wille zur Macht* (*Voinţa de putere*), spunea: „Valorile cele mai înalte s-au devalorizat. Lipseşte scopul, lipseşte răspunsul la întrebarea: la ce bun?"

Acestea toate la un loc adeveresc sensul real al *Utopiei* ca *timp al dizolvării tuturor sensurilor, al rătăcirii, indigenţei şi mizeriei spirituale* (*eine Zeit der Durftigkeit)* intuit ca atare de Constantin Noica. (*Meditaţii introductive asupra lui Heidegger,* prefaţă la Martin Heidegger, *Originea operei de artă,* Humanitas, Bucureşti, 1995: 19)

Umanitatea, pustiită de valoarea supremă, a fost forţată timp de aproape un veac (şi continuă) să se confrunte cu maladia dezlănţuirilor hazardului, a indeterminării şi relativităţii. Discursurile totalitare revin mereu, mascate sub noi şi noi forme, iniţiind o diabolică *industrie a conştiinţei* menită să *fabrice opinie publică* (Hans Magnus Ezensberger) şi să o impună cu forţa din toate direcţiile şi pe tot mai diverse şi sofisticate canale. Ateismul – ce se reclamă din raţionalism – a devenit unul dintre experimentele esenţiale pentru *Utopie*, menit să amputeze dimensiunile trans-mundane ale omului, claustrându-l sub finitudinea *mundaneităţii* (*die Weltlichkeit*) acolo unde – sublinia Heidegger – *faptul de a fi om semnifică tăgăduirea existenţei unui „dincolo", în totală renunţare la orice transcendenţă* (v. *Scrisoare despre umanism*).

Aşa se face că Umanitatea se regăseşte sub o patafizică a sistemelor, tot mai primejduită de torpoarea în care *oamenii* se cufundă, într-o sinucigaşă uitare de sine, în fără-de-libertatea cu care aproape se complac, fără gânduri, fără speranţe şi fără Dumnezeu, stare de lucruri care – aşa cum se poate constata – se perpetuează şi se răsfrânge cu asupra de măsură şi în destinele lumii de azi şi ale unui tot mai problematic mâine. Dar ceea ce se încearcă (şi chiar se insistă cu obstinaţie) este eliminarea definitivă a *omenescului,* cel care, prin tot ce îi este propriu, s-a opus şi va continua să se opună *Inumanului.*

Se poate spune că apariţia *exilului românesc* cu formele lui de opoziţie anticomunistă şi antitotalitară, deci literatura şi publicistica, se datorează – întâi de toate – violenţei extreme cu care s-a realizat *(re)implantarea Utopiei* în societăţile din Estul european. Scrierile profesorului Eugen Negrici sunt edificatoare din acest punct de vedere.

→

Homo sapiens

„**În viziunea (de sorginte leninistă)** a partidelor comuniste (aflate în subordinea Moscovei), literatura, ca şi cultura în general, intră în categoria instrumentelor eficace de cucerire şi consolidare a puterii. Când ţările unde activau au fost ocupate de Armata Roşie, conducătorii acestor partide – monitorizate de Moscova – au considerat că a venit momentul să controleze întreaga producţie artistică a timpului lor şi să permită un singur fel de artă: aceea pusă în slujba cauzei comuniste. /.../ În acest scop, s-a apelat la un întreg arsenal de stratageme şi de tactici de inspiraţie NKVD-istă. În România ele au început să fie aplicate imediat după data de 12 septembrie 1944 (când s-a semnat Convenţia de armistiţiu cu guvernele Naţiunilor Unite). Presa şi activităţile culturale au fost supuse, aparent, dispoziţiilor Comisiei Aliate, dar, în realitate, doar reprezentanţilor URSS. Era imperios necesar ca mai întâi să se elibereze terenul edificării noii culturi socialiste prin evacuarea resturilor şi dejecţiilor culturii burghezo-moşiereşti, în fapt, a argumentelor identităţii naţionale. Ceea ce s-a şi întâmplat prin punerea în mişcare a maşinii de epurat scriitori şi opere. Epurările, sancţiunile, interdicţiile de tot felul şi defăimarea prin articole, ridicarea dreptului de profesare aveau să înceapă chiar de la finele anului 1944. Primele două liste negre oficiale au fost publicate în decembrie, dar, între timp, fuseseră deja eliminate rapid şi haotic din circuit cărţile şi publicaţiile ce conţineau aşa-numita propagandă fascistă, care, în realitatea ei esenţială, nu era decât antisovietică şi nimic mai mult. Regula era deja bine cunoscută: tot ce se vădea antisovietic devenea, automat, fascist. Expulzarea din literatură a tot ceea ce era legat de evenimentele şi de mişcările politice interbelice de dreapta s-a extins la tot ce nu era, la noi sau aiurea, progresist, adică la tot ce nu era comunist.” (Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism: 1948-1964,* Cartea Românească, Bucureşti, 2010: 22)

Apariţia *Exilului românesc* va constitui prin urmare o reacţie firească de răspuns la toate acestea, determinând constituirea unei comunităţi spirituale menite să apere valorile românităţii, comunitate ce va îmbrăca formele şi amploarea unei dispersii extinse fulminant pe întregul mapamond.

Vreme de o jumătate de veac, s-a acţionat constant şi prompt, pentru demantelarea falacioaselor malversaţii ale *Utopiei.* Potrivit unuia dintre marii exilaţi ai acestor timpuri, Leszek Kolakowski, sub presiunile şi inumana teroare a acesteia, indivizii unor naţiuni întregi au fost „privaţi de dreptul de a fi cetăţeni ai propriei lor patrii”. Prin teroare şi crimă, totalitarismul a reuşit „să-şi priveze subiecţii de tot ce înseamnă memorie istorică, distorsionând-o şi falsificând-o. /…/ Dar – sublinia pe bună dreptate Kolakowski – memoria colectivă va reprezenta totdeauna şi în ultimă instanţă, chiar patria. /…/ Oare Dumnezeu încearcă să ne reamintească, într-un mod oarecum brutal, că exilul este condiţia permanentă a omului?” (Leszek Kolakowski, *Modernitatea sub un neobosit colimator,* Curtea veche, Bucureşti, 2007: 89)

Ostile oricărui fundamentalism, scrierile lui Leszek Kolakowski (potrivit comentariilor istoricului Tony Judt din *New York Review of Books,* 2006) vor constitui „un monument al erudiţiei umaniste moderne”, opunându-se marxismului. *Nimeni* – sublinia comentariul amintit – *nu a pus în lumină mai clar consecinţele devastatoare ale Utopiei în Europa de Est.*

Dincolo de toate acestea să mai spunem şi că literatura exilului ilustrează faptul că *Utopia* în sine nu va putea produce decât instituirea unei realităţi crepusculare, situată sub semnul lui Cain, menită să genereze apariţia a ceea ce T.S. Eliot va numi *hollow men, omul gol pe dinlăuntru*. Altfel spus, scopul său ultim este crearea unui *Om* (?) ce a încetat „de a mai fi o persoană legată de un neam, de o ţară, de o familie, de o cultură, de un destin sau de un suflet, pentru a deveni un cetăţean plutind în gol, fără chip şi fără atribute, *Ein Mann ohne Eigenschaften,* cum avea să-l recunoască Robert Musil într-un faimos roman.” (Vintilă Horia, în *Revista Scriitorilor Români,* nr. 26/1989, München)

Fiinţarea omului exilat, a persoanei *private de dreptul de a mai fi cetăţean al propriei patrii* (Kolakowski, *op. cit.*), căpăta astfel o anume *stranietate. Unheimliche* va fi cuvântul utilizat de Heidegger, cuvânt ce trimite la sensul *înfricoşător al înstrăinării de toţi şi de toate.* Această „stranietate”, sublinia gânditorul german, ar proveni şi din faptul *dezrădăcinării* omului. În întreaga literatură a exilului se poate spune că problematica gravitează în jurul acestei *stranietăţi.* Ea va pluti în aerul tuturor întâmplărilor despre care se va vorbi, iar *soarta* tuturor personajelor este apăsată de acea iremediabilă traumă de „pierdere a patriei (*Heimatlosigkeit*) de către om”. Într-o asemenea stare de lucruri, Heidegger identifică *amprenta întunecată* a întregului veac XX (v. Heidegger, *Originea operei de artă*, Humanitas, Bucureşti, 2011: 190), la fel cum o vor face şi marile glăsuiri ale romanelor, ca Jünger, Abelio sau Thomas Mann.

Tot ceea ce – de-a lungul istoriilor – a îmbrăcat, mai mult sau mai puţin, o aparenţă de accidental, *Utopia* va încerca să permanentizeze, inoculând în toate formele ei de manifestare, inclusiv în cele ale artei (poezie, muzică, literatură, arte vizuale) umbra şi alura golemică a *Inumanului,* iradiind o difuză, dar continuă ostilitate către tot ce ar fi putut tinde să fie sau să amintească de acel ceva „omenesc, prea omenesc”. Esenţa *Utopiei* se va reduce la vehicularea unui *mesaj vid,* provocând deliberat o paralizie a reflecţiei, asurzirea oricăror forme de sensibilitate şi golirea de sens a tot ceea ce s-a numit şi s-a înţeles de-a lungul vremii prin noţiunea de *Umanism.* Noţiune pe care de altfel a şi utilizat-o cu asupra de măsură pentru a crea aparenţe înşelătoare, prin preocuparea continuă de a schimba, devia şi altera definitiv sensurile reale. Prin natura disolutivă de valori a experimentelor la care a supus umanitatea, Utopia a reuşit să plaseze un mare semn de întrebare asupra consistenţei reale a noţiunii de *Umanism.* De unde şi gravitatea întrebării pe care Jean Beaufret a formulat-o într-o scrisoare adresată lui Martin Heidegger: *Comment redoner un sens au mot „Humanisme”?*

Sergiu Fărcăşanu, România

Semnificativ va deveni răspunsul (*Scrisoare despre „Umanism”,* 1946) acestuia. Autorul lui *Sein und Zeit* chiar va afirma atât de necesara *(re)orientare* a gândirii despre om şi umanism, omul trebuind să fie înţeles din perspectiva fiinţei, singura perspectivă prin care „discursul despre om îşi poate dobândi rigoarea”. Ceea ce ar impune o depăşire a „umanismului tradiţional în care omul apărea în calitate de centru şi de stăpân al fiinţării, singura calitate a omului fiind acum aceea de gânditor şi rostitor al fiinţei. De aceea, gândirea despre om devine în mod necesar, iar şi iar, gândire despre fiinţă. /.../ Numai în felul acesta poate lua sfârşit, în gândirea despre om, conjuraţia bimilenară a umanismului şi metafizicii.” (Martin Heidegger, *Repere pe drumul gândirii,* Ed. Politică, Bucureşti, 1988: 293)

Privitor la sensul profund al interogaţiei lui Jean Beaufret, Heidegger afirma tranşant: „Această întrebare provine din intenţia de a păstra cuvântul umanism. Mă întreb dacă acest lucru e necesar. Sau poate nenorocirile pe care le pricinuiesc toate noţiunile de acest fel nu sunt încă destul de evidente?” (*Ibidem:* 299)

În perfect consens cu cele de mai sus vor surveni ulterior şi consideraţiile lui Jean-François Lyotard: „Umanismul, spune el, ne administrează lecţii. Într-o mie de feluri, adesea incompatibile între ele. Bine fondate (Apel) şi nefondate (Rorty), contrafăcute (Habermas, Rawls) şi pragmatice (Searle), psihologice sau etico-politice (neoumaniştii francezi). Dar mereu ca şi cum omul ar fi o valoare sigură, neavând nevoie să fie interogată, dispunând şi de autoritatea de a suspenda, de a interzice interogaţia, suspiciunea, gândirea care macină tot. Ce este valoare, ce este sigur, ce este om, aceste întrebări sunt considerate periculoase şi sunt închise la loc sigur. Ele deschid, se mai spune, calea către totul e permis, totul e posibil, nimic nu merită. /.../ Bănuiala pe care o trădează este simplă, deşi dublă: şi dacă oamenii, în sensul umanismului, ar fi pe cale să devină prin constrângere inumani? Şi dacă, pe de altă parte, propriul omului ar consta în aceea că e locuit de inuman?” (Jean-François Lyotard, *Inumanul,* Ed. Idea&Print, Cluj-Napoca, 2002: 5)

Profund tulburătoare, lăsându-ne cumva într-o melancolic-ezitantă stare interioară, întrebarea lui Jean-François Lyotard ne trimite volens-nolens cu gândul la acele *Manifeste ale Futurismului* iniţiate de Filippo Tommaso Marinetti (unul dintre primii deschizători de drumuri ale *Utopiei* în artă). Ele aruncau în lume îndemnul la o ruptură brutală cu tradiţia, numită de el „eterna şi inutila admiraţie faţă de trecut”. Acestora li s-a alăturat acea pretinsă *Riconstruzione futurista dell' universo* preconizată de Giacomo Balla şi Fortunato Depero (1915), ce ambiţiona să anunţe o *revoluţie totală a existenţei,* interesând *toate formele de expresie umană* şi pretinzând că poate deveni chiar o *remodelare a universului.* Se anticipa o includere, în artă, a unor elemente abstracte, elemente din lumea industrială, mecaniciste. Se va exalta *sensibilitatea artistică a mecanicismului, frumuseţea maşinilor divine de concurs şi de război, se va vorbi despre fuziunea omului cu maşina, iar zgomotul va fi ridicat la rangul de limbaj al noii vieţi uman-mecanice.* Potrivit lui Marinetti, un automobil care rage, funcţionând în ritm de mitralieră, devenea mai frumos decât Victoria din Samotrake. De aici încolo se va spune că „Nu mai există altă frumuseţe decât aceea a luptei. Opera care e lipsită de agresivitate nu poate fi o capodoperă.” (Apud Marin Mincu, *Poeţi italieni din secolul XX, antologie,* Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1988: 73-76)

Violenţa şi exacerbarea *ideii de luptă* reconfirmau pe deplin predicţiile lui Nae Ionescu atunci când avea să anticipeze aceste viitoare, atât de stranii şi anti-umane, desfăşurări într-un eseu intitulat *Descartes. Părinte al democratismului contemporan* (v. *Opere* VI, Ed. Crater, 1999: 34), spunând: „spiritul universal pulsează câteodată cu tragică violenţă”.

Toate acestea la un loc aveau să ateste, din perspectiva unui Oswald Spengler, de exemplu, semne ale unui evident proces de implozie a civilizaţiei, proces pe care îl considera aflat deja în plină desfăşurare sub presiunea dezlănţuirilor de forţe ale Inumanului. Comentariile lui porneau de la însăşi „forma acestor maşini (care, accentua el) este inumană, ascetică, mistică şi ezoterică. Ele înconjoară pământul cu o reţea infinită de forţe subtile, de curenţi şi tensiuni.” (v. Oswald Spengler, *Declinul Occidentului,* Ed. Beladi, Craiova, vol. II, 1996: 606)

Dintr-o aproape aceeaşi perspectivă, concluziile lui Paul Valéry păreau cu atât mai pesimiste cu cât, prin însăşi formularea lor lapidară („Nous autres, civilisations, nous savons maintenant que nous sommes mortels”), căpătau aspectul unei sentinţe irevocabile pentru care trecerea timpurilor nu avea să mai ofere niciun element capabil să o mai îmblânzească. Dimpotrivă, prin totalitatea determinărilor de care tocmai am amintit, se va constata că *Utopia* continuă să impună în existenţa fiinţării umane o tot mai densă şi mai acaparantă prezenţă a primordialităţilor tehno-ştiinţei, cu imperativele ei de eficienţă, viteză şi timp câştigat. Sub dominaţia şi servituţile lor, umanitatea se va regăsi din ce în ce mai captivă. Potrivit lui Heidegger, umanul, de aici încolo, se va afla într-o relaţie tot mai *ne-liberă* cu tehnica, prizonier livrat definitiv tehnicii în chipul cel mai nefast, de-a dreptul ignorant şi mereu mai orb faţă de esenţa profundă a acesteia, ca şi faţă de inevitabilele ei reverberaţii. (V. Martin Heidegger, *Originea operei de artă,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 2011: 120-121.) Consecinţa directă a acestei stări de lucruri avea să se concretizeze în apariţia şi răspândirea fulminantă în veacul XX a *Culturii de masă,* aceea care va pulveriza rapid frontiera dintre cultura înaltă şi subcultură, generalizând, în spaţiile acesteia din urmă, înflorirea fără precedent a mentalităţilor *consumiste.*

→

Prietenii mei, sculptorii

Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG

Citesc în revista *Mioriţa USA* despre iniţiativa Cenaclului „Mircea Eliade" din Denver de a readuce în atenţia noastră imensa moştenire culturală pe care ne-au lăsat-o vârfurile intelectualităţii româneşti din exil.

La vederea chipului lui Emil Cioran pe afişul cenaclului româno-american, realizez că nu există coincidenţe. Instantaneu îmi tresaltă inima, căci mi se pare că mi-a luat cineva vorba din gură, eu tocmai terminând de tradus în limba germană un interviu acordat de Emil Cioran, cândva, în anii nouăzeci, la Paris, unui ilustru profesor universitar craiovean. Pe scurt, e musai să mă aplec şi să reflectez asupra distanţelor: cea în timp, faţă de cei plecaţi dintre noi, şi cea în spaţiu, dintre Europa şi America. Sunt detalii care, la o adică, nu au niciun fel de importanţă. Pentru că, aşa cum am mai zis-o, coincidenţele nu există. Trăim într-o lume halucinant de mică. După cum, prea bine, spun spaniolii: „el mundo es un pañuelo" (lumea-i o batistă).

Un interviu cu Emil Cioran este o experienţă bulversantă. Îţi lasă impresia că tu, cititorul, ai discutat cu el. Mai ales atunci când laşi să treacă în mod repetat prin tine cuvintele sale, ca să le prinzi bine înţelesul, să le transpui în altă limbă, devii, inevitabil, „tarat". Ideile interlocutorului se depun în sufletul tău, devenind cumva ale tale.

Nu este prima oară când recuperez din opera românilor care, mai mult sau mai puţin forţaţi de împrejurări, şi-au desăvârşit creaţiile în afara graniţelor ţării. La fel, într-o ocazie anterioară, cu Alexandru Ciorănescu, ilustrul profesor din Arhipelagul Canarelor, am trăit aceeaşi experienţă stranie a unei suprapuneri peste timp.

Dar să revenim la invitaţia la *Antilethele Cenaclului „Mircea Eliade".* În mijlocul afişului acestor adevăraţi împătimiţi ai culturii româneşti din statul Colorado, observ portretul unui alt român exilat: Horia Stamatu. Îmi amintesc cum, atunci când am vizitat hambarul-atelier din Toronto al sculptorului român Nicăpetre, artistul tocmai desăvârşea bustul lui Horia Stamatu. Statuia aceea şi-a găsit mai apoi locul printre monumentele dedicate altor români de seamă, aliniaţi în parcul de la Câmpul Românesc de lângă Hamilton, în Canada. Sculptorul Nicăpetre m-a simpatizat pe loc; nu ştiam în acea clipă, la Toronto, că avea să moară la doar un an după ce l-am cunoscut. Basorelieful pe care mi l-a oferit spontan cu acea ocazie îl păstrez la loc de cinste, aici, în Spania.

Mintea mea face din nou conexiuni, ideile şi amintirile se întâlnesc la răscruce. Îmi amintesc cu drag de toţi sculptorii cu care am legat prietenii neaşteptat de repede. Ei sunt o prezenţă continuă în viaţa mea. De mică mă aciuiam pe la tabăra de creaţie de la Sălişte, în vara în care s-au creat acolo acele minunate sculpturi de lemn în aer liber, care se mai pot admira şi astăzi. Nu ştiu nici eu de unde mi se trage acest adevărat „lipici" pe care se pare că îl am faţă de sculptori. Asta da, recunosc, îi admir foarte mult pentru felul în care reuşesc să dea viaţă materiei, zămislind ceva atât de trainic şi de durabil, ieşit doar din mâinile lor măiestre.

Cioplitorii-ţărani care „aduc pe lume" linguri de lemn sau minuscule porţi maramureşene, respectiv sfeşnice cu motive specifice româneşti, direct sub ochii vizitatorilor Muzeului în aer liber ASTRA din Dumbrava Sibiului, mă fascinează de fiecare dată când apuc să-i văd. Şi nu pot uita furcile de tors cele mai măiestrit lucrate, cu o migală de înger, de un artist argeşean de la poalele Carpaţilor! Ca să nu mai vorbesc de porţile din lemn pe care le confecţionează un bun prieten, stabilit tocmai în îndepărtatul oraş Hamilton din Canada, unde operele sale punctează un minunat parc cu numele Câmpul Românesc!

Cu sculptorul Marcel Guguianu am fost prieteni (ştiu că pare absurd, eu fiind născută în 1967, iar el, după cum se ştie, la 1922, dar asta este...). Avea atelierul la parterul unei vile frumoase de pe bulevardul Ana Ipătescu, astăzi Lascăr Catargiu. Eu locuiam la mansardă, într-o încăpere minusculă, împreună cu o colegă de facultate. Eram studente, nu aveam nevoie decât de un culcuş sub un acoperiş, apă de spălat şi o priză pentru un reşou şi termoplonjor. Era primăvara-vara lui 1990, imediat după căderea Cortinei de Fier. Eram cu toţii plini de elan, efervescenţi.

Îmi plăcea să intru în atelier şi să contemplu operele Maestrului, ba uneori chiar îi pozam. Era vesel, muncea cu vădită aplecare, făcea mai ales nuduri de femei. Îmi amintesc răspunsul lui la întrebarea unui reporter indiscret: „Maestre, sculptaţi cu predilecţie nuduri feminine, ce gândiţi atunci când alegeţi acest subiect?" Probabil că se aştepta la ceva filosofic, eventual reflecţii pe marginea purităţii, fecundităţii, graţiei etc. În loc de asta, Marcel i-a răspuns scurt: „Domnule, noi, sculptorii, gândim cu dalta".

Vila de pe Ana Ipătescu avea o scară somptuoasă, în spirală, cu balustrade din lemn lustruit până la perfecţie de mâinile multor generaţii, demult apuse. Doamne, ce spaimă am tras pe scara aceea în vara lui 1990, când Bucureştiul a fost scuturat de un cutremur de amplitudine mijlocie! A fost primul meu contact cu seismele din Capitală. Scârţâia scara din toate încheieturile şi mi se părea că nu mi se mai termină coborârea în pas alergător către parter (Guguianu nu avea problema asta, atelierul îi era la nivelul zero). Ne-am întâlnit în stradă cu toţii, proletari, nobili scăpătaţi, studenţi şi artişti, locatari ai acelui fabulos imobil în paragină, naţionalizat. În faţa casei, cu genunchii moi ca mămăliga, îngânduraţi, am fumat împreună o ţigară, pasându-ne-o de la unul la altul... Acum, alte cutremure zguduie România, dar acelaşi amalgam de oameni năpăstuiţi se înghesuie să ţină aproape, mânaţi de frici existenţiale care parcă sunt proaspăt scoase din opera pesimistului Cioran.

Guguianu mă lua cu el uneori pe la manifestări mondene, prezentându-mă drept muza sa. Îmi amintesc de o petrecere undeva într-o vilă de la Şoseaua Kiseleff, reşedinţa Domnului Sabin Bălaşa, dacă nu mă înşel. Era protipendadă şi multă lume bună pe acolo. Nu uit perplexitatea unui văr de-al meu, medic renumit, mai în vârstă decât mine, care nu îşi revenea din stupoare văzându-mă în astfel de companie neobişnuită. Cum spuneam, sculptorii mă adoptă cu drag, nici eu nu ştiu exact de ce.

După ce m-am mutat din mansardă, prietenia cu Marcel Guguianu s-a dizolvat de la sine. Am mai primit o vedere de la el din San Marino, de pe când era profesor de artă peste vară la universitatea de acolo.

Totuşi, capitolul sculptură nu se va încheia în viaţa mea niciodată. Dau ca pildă luna aceasta, când, în paralel cu traducerea interviului conaţionalului şi co-mărgineanului meu regretat, Emil Cioran, cu care am onoarea de a împărţi inclusiv privilegiul absolvirii aceluiaşi liceu sibian („Gheorghe Lazăr", atât de sever încât unii l-au supranumit „Bastilia"), pe „planşeta mea virtuală" prinde contur un alt proiect de suflet: întâia mea tentativă de a întocmi o pagină în enciclopedia virtuală Wikipedia. Subiectul ei: un sculptor, evident!

Nu este unul român, din păcate, dar un punct de suprapunere cu prietenii din America tot are: la muzeul MOMA din New York este expusă una dintre litografiile sale, iar în faţa sediului Organizaţiei Naţiunilor Unite, tot din New York, se află una dintre sculpturile sale cele mai cunoscute, *Mărul cu fermoar.*

Am şi eu un astfel de măr din bronz, în miniatură. Mă încântă aluzia lui fină, umorul subtil pe care îl degajă „fructele" pe care le creează acest german de viţă nobilă (nu-i dau numele, nu vreau să fac aici reclamă ascunsă). Un măr care deschide gura, ca să muşte el din noi, inversând legea firii, o pară cu nasturi, o lămâie cu ciorapi de damă, un ardei încheiat până la gât, roade care ne obligă să aruncăm o a doua privire şi să ne dezmeticim din iluzia superiorităţii noastre asupra naturii, toate sunt lucruri aparent banale, dar care, de fapt, ne depăşesc prin complexitatea lor. Ca toate sculpturile bune şi ca arta în general, au darul de a ne readuce cu picioarele pe pământ, de a ne reda realităţii. Fac asta sculptorii, atunci când dau forme noi materiei, fac asta scriitorii, atunci când conferă noi înţelesuri cuvintelor pe care credeam că le cunoaştem pe de rost, de când lumea.

Şi pentru că, aşa cum bine spunea Guguianu, „sculptorii gândesc cu dalta", va fi poate greu să găsesc dovezi scrise fără daltă, care să convingă algoritmii enciclopediei virtuale de valoarea operei acestui artist. Eu una, obişnuită să „gândesc cu peniţa", întâmpin mari dificultăţi în a-l îmbuna pe Marele DATA" (sau Meta, nu ştiu exact cum să-i spun). Pe scurt, micul meu articol pentru enciclopedia virtuală liberă ameninţă să devină o adevărată lucrare de dublu doctorat, pentru că un juriu din umbră îmi cere tot felul de note de subsol, trimiteri, referinţe, citate etc. ale operei acestui onorabil sculptor octogenar, pe care lumea reală l-a aşezat de multă vreme pe soclul care i se cuvine, dar internauţii născuţi în mileniul trei îl cred irelevant. Ei se ghidează după click-uri şi like-uri, insistând să-l şteargă din memoria lumii.

Palpitanta mea trântă internautică va continua. Lupta mea cu goliaţii virtuali şi ambiţia mea statornică au ceva romantic. Cimentarea memoriei e muncă grea, fie că se face în piatră, în lemn sau în litere de tipar.

Într-o lume care pe zi ce trece „a devenit tot mai puţin umană", iar temeiurile ce încă mai pot susţine astăzi ideea de om şi aceea de *umanism* sunt din ce în ce mai insistent repuse în discuţie, se conturează, tot mai pregnant, o stare de nelinişte privitoare la dominaţia *Tehno-ştiinţei,* provocând şi accentuând dezechilibrele grave dintre lume şi om, perspectivele imediate anunţând recrudescenţele unei noi barbarii. În zona mereu enigmatică, zona de umbră a faptului de artă, tehnica a infiltrat, cu tot mai vizibilă obstinaţie, iradiaţia nefastă a unei raţionalităţi ce alterează însăşi natura şi esenţa proprie artisticului.

Dar esenţa *Omului,* ca *gânditor şi rostitor al fiinţei* – aşa cum o susţine Heidegger – va continua totuşi să *vibreze* şi să *respire* în fiinţările faptului de artă, care este inseparabil în definirea umanului. În teritoriile acestuia din urmă domină forme ale libertăţii pe care le cer şi le impun imperios *temeiurile şi exigenţele din natura a ceea ce este omenesc.* Aşa se face că marea disonanţă a întregului veac XX s-a făcut simţită odată cu intrarea în lume a *Utopiei.* Ceea ce a echivalat cu o punere între paranteze a întregii existenţe şi, în primul rând, a *ideii de libertate,* fapt ce nu a putut rămâne ca o insesizabilă şi neimportantă stare de lucruri.

Chiar din primele pagini ale *Teoriei sale estetice* (*Ästhetische Theorie*), Theodor Wisengrund Adorno nu ezita să puncteze prin afirmaţia că „libertatea absolută în artă, ca şi în orice domeniu particular" intră „în contradicţie cu perenitatea non-libertăţii întregului". De unde şi concluzia lui că deja „locul artei a devenit unul incert. Autonomia pe care ea atins-o după ce s-a debarasat de funcţiunea cultică şi de imitaţiile ei s-a hrănit din ideea de umanitate. Ea a fost cu atât mai zdruncinată cu cât societatea a devenit mai puţin umană." (Th. Wisengrund Adorno, *Teoria estetică*, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2005: 76)

Artiştii, desigur, au fost între primii ce au resimţit – şi chiar cu evidentă acuitate – iradiaţiile *Utopiei,* deci ale *Inumanului* asupra faptului de artă şi au reacţionat ca atare, căutând să îi asigure o cât mai protectoare *distanţă* apelând la *absurd.* Dar aici se impune menţiunea că în subsidiarităţile acestuia din urmă se ascundeau şi devastator de tragice inserţii de umor. Astfel era lăsată să plutească în urmă impresia că – aşa cum avea să scrie Apollinaire prin 1913: „Înainte de toate, artiştii sunt oamenii care vor să devină inumani". Într-o asemenea realitate, prezenţa Inumanului nu mai putea să fie ignorată. Artiştii, spre deosebire de un Marinetti, nu aspirau să *devină inumani,* dar, inoculat în artefactul artistic, prezenţa *inumanului* trebuia semnalată printr-un avertisment; anumite accente ale creatorului, cum ar fi refuzul oricărui conformism, deveneau semnale menite să protejeze *omenesc-prea omenescul,* devenit tot mai vulnerabil. De unde şi nuanţele de umor induse în sfera *absurdului.* Ele accentuau o latură submersă pe care Marcel Duchamp o ilumina ca esenţă amintind că „l'humour ç'est la politesse du désespoir". Astfel ar trebui să înţelegem scrierile unor Ionesco, Urmuz, Grigore Cugler-Apunake, demersul lor artistic posedând o anume *impermeabilitate* sub raport cu *Fiindul nemijlocit,* prin instituirea unei zone de accesibilitate cu totul altfel, pe care creatorul o introducea în sfera specială a înţelegerii.

Istoria de lângă noi

Limba Română sărbătorită împreună

Raia ROGAC

Anul acesta, în premieră absolută, Ziua Limbii Române a fost sărbătorită la 31 august împreună de Academiile Română (AR) şi de Ştiinţe a Moldovei (AŞM). Manifestarea de anvergură s-a desfăşurat festiv simultan în Aula Academiei Române din Bucureşti şi în Sala Azurie din Chişinău, atât pe viu, cât şi online, cu participarea academicienilor, a unor personalităţi notorii, a reprezentanţilor mass-mediei de pe ambele maluri ale Prutului. În aceeaşi zi, în aceeaşi Sală Azurie, a avut loc deschiderea Congresului Mondial al Eminescologilor, ajuns la a XII-a ediţie. Din componenţa delegaţiei din România, sosită cu acest prilej în capitala Republicii Moldova, au făcut parte Mircea Dumitru, vicepreşedinte al AR, Viorel Vizureanu, decanul Facultăţii de Filosofie a Universităţii din Bucureşti, directorul Institutului de Filosofie şi Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru" al AR, academicienii Mircea Martin şi Gheorghe Păun, ultimul fiind şi membru de onoare al AŞM.

În debutul şedinţei ştiinţifice comune, ambii preşedinţi ai academiilor nominalizate, Ioan-Aurel Pop şi Ion Tighineanu, au adresat asistenţei mesaje de salut. În cuvântul inaugural, preşedintele Academiei Române avea să remarce cu mândrie: „Pentru prima oară, într-un fel special, cinstim Ziua Limbii Române, cum n-a mai fost în cei peste 30 de ani de când există două state româneşti independente. Mi-ar fi făcut plăcere să fiu şi eu acolo, dar e bine oriunde, pentru că, aşa cum zicea Nichita Stănescu, *Patria noastră este limba română*, oriunde ne-am afla. Fireşte, în mod oficial şi diplomatic, se vorbeşte de statul numit Republica Moldova şi de poporul moldovean, dar, în sfârşit, adevărul a ieşit la iveală, şi limba tot oficială a celor două ţări se cheamă limba română. Cât de frumos sună!" În continuare vorbitorul a concretizat rolul lui Alexe Mateevici: „*Limba noastră-i limbă sfântă* – acest vers scris de părintele-poet acum mai bine de un secol, a devenit între timp imn al celuilalt stat românesc. Substantivul sfinţenie, cu derivatele sale, presupune harul dumnezeirii, coborât din mila Celui prea Înalt peste unii oameni şi peste tot ceea ce ne înconjoară. Sfinţenia limbii vine la români din vremuri imemoriale şi rezidă în rolul identitar al felului nostru de a exprima în cuvinte lumea. Acest fel de raportare al nostru la lume prin limbă ne-a păstrat vii ca popor."

Şi aşa precum Mihai Eminescu a rostit la Putna celebra frază: „Suntem români şi *punctum*", la fel de laconic şi cu demnitate preşedintele AR a conchis: „Nu poţi fi român, dacă nu vorbeşti româneşte", specificând în acelaşi context: „Poţi vorbi, scrie şi citi româneşte, fără să fii român. În sală avem şi asemenea oaspeţi, care ne iubesc limba şi literatura. *Dar limba rămâne viaţa noastră ca popor.* Nu există popor pe lumea asta care să nu-şi preţuiască, îngrijească şi conserve limba. Iar marile limbi au toate o formă îngrijită şi normată, numită limba literară. Azi e mai uşor decât altădată să te cufunzi în altă limbă pe care o numeşti, să zicem, limbă de comunicare. Evident, aceste limbi noi, pe care le vorbesc românii risipiţi prin lume, nu vor fi niciodată ca aceea care vine de la mama şi de la bunei, cum se zice dincolo de Prut, de la moşi şi de la strămoşi. Noi, care încă locului ne ţinem, ne-am cultivat limba, am normat-o, i-am stabilit o gramatică şi am scos-o în lume. Pentru că sarcina principală a Academiei noastre, de la înfiinţare, a fost normarea şi protejarea limbii române. În mai bine de un secol, lingviştii de la Academie au creat *Dicţionarul tezaur al limbii române* cu care trebuie să ne mândrim, publicat în zeci de volume, cu aproape 200 de mii de cuvinte definite şi comentate după regulile ştiinţei. Mai sunt *Atlasul lingvistic* pe regiuni, care scoate la lumină graiurile şi dialectele limbii române, alte lucrări monumentale."

În mesajul de salut, preşedintele Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Ion Tighineanu, a amintit de constatarea eminentă a poetului şi luptătorului Vasile Alecsandri: „Limba este tezaurul cel mai preţios pe care-l moştenesc copiii de la părinţi, depozitul cel mai sacru lăsat de generaţiile trecute şi care merită păstrat cu sfinţenie de generaţiile care-l primesc", arătând că an de an, cu începere din 2005, în mod tradiţional limba română a reunit savanţii AŞM în cadrul lecturilor academice. Anul acesta a fost deosebit, pentru că a fost prima ediţie a şedinţei ştiinţifice comune, convocată de două academii-surori, exprimându-şi speranţa că şi acest eveniment de mare importanţă va deveni în scurt timp tradiţional, actualul fiind vizionat şi online de mii de români de pe ambele maluri ale Prutului, dar şi din diasporă. La Chişinău, Ziua Limbii Române a fost instituită ca sărbătoare naţională de Parlamentul Republicii Moldova la 23 iunie 1990, iar la Bucureşti Ziua Limbii Române a fost consfinţită în data de 19 martie 2013.

După mesajele de salut a urmat momentul de cinstire a imnurilor de Stat ale României şi Republicii Moldova.

În continuare, preşedintele AŞM a ţinut să sublinieze în mod special faptul că în şedinţa Parlamentului Republicii Moldova din 16 martie 2023 a fost adoptată decizia prin care sintagma „limba română" este introdusă în toate actele legislative, inclusiv în Constituţie, renunţându-se la formulările „limba moldovenească", „limba de stat", „limba oficială", „limba noastră", despre care s-a discutat mai mult de trei decenii. Astfel, s-a instituit un act juridic de confirmare a adevărului ştiinţific cu privire la denumirea limbii vorbite în Republica Moldova – *limba română,* pentru care Academia de Ştiinţe a Moldovei a pledat permanent şi insistent în declaraţii, adresări, hotărâri, lecturi academice, congrese şi conferinţe ştiinţifice. Totodată, şedinţa festivă a constituit un prilej de trecere în revistă a realizărilor obţinute în conformitate cu planul de acţiuni comune a celor două academii, aprobat la 4 aprilie curent.

În continuare, au fost susţinute o serie amplă de comunicări, care poate fi considerată un adevărat simpozion ştiinţific, în care Limba Română a fost elogiată ca o regină. Şi de data aceasta prima comunicare a fost cea a preşedintelui Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, intitulată „Limba română veche în viziunea lui Eugen Coşeriu", lingvist de talie mondială, originar din Basarabia. Vicepreşedintele Academiei Române, Mircea Dumitru, a ţinut în mod special să aducă un „Elogiu limbii române. La începuturile vocabularului filosofic; câteva remarci cu privire la experienţa eminesciană a lecturilor kantiene", iar acad. Mihai Cimpoi, preşedinte al Consiliului Consultativ al Academicienilor de la AŞM, şi-a denumit comunicarea „Limba Română – Casa Fiinţei Noastre". Acad. Gheorghe Ghidirim, ex-ministru al Sănătăţii, parlamentar, şi-a intitulat simplu amintirile „Limba română – limba noastră a tuturor", în care a evocat lupta unor profesori de bună credinţă de la Universitatea de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu" pentru vorbirea şi predarea disciplinelor universitare în limba maternă. O parte dintre vorbitori au prezentat comunicările online, precum acad. Gheorghe Chivu, preşedinte al Secţiei de Filologie a AR – „Vitalitatea limbii române"; m.c. al AR Rodica Zafiu – „Limba română în contextul globalizării", iar prof. dr. Liliana Ionescu-Ruxăndoiu s-a întrebat şi a răspuns „Este limba română o limbă *sui-generis*? Consideraţii istorice şi comunicative". Au mai vorbit prof. dr. Viorel Vizureanu şi m.c. al AŞM, membru de onoare al AR, Valeriu Matei, director al Editurii Academiei Române, care, într-un discurs detaliat, şi-a împrospătat memoriile privind „Bătălia pentru legalizarea limbii române şi alfabetului latin".

În acelaşi cadru sărbătoresc au fost oferite Medalia academică „Meritul ştiinţific" clasa I acad. Ioan-Aurel Pop, preşedintele al AR, şi acad. Andrei Eşanu, membru al Secţiei Ştiinţe Sociale, Economice, Umanistice şi Arte al AŞM. Alte distincţii – Medalia academică „Dimitrie Cantemir" au primit acad. Mircea Dumitru, vicepreşedintele al AR, şi acad. Gheorghe Chivu, preşedintele Secţiei de Filologie al AR. Au mai fost acordate Diplome de Merit revistei *Academica* a AR, director acad. Ioan-Aurel Pop; revistei *Curtea de la Argeş,* redactor-şef acad. Gheorghe Păun, şi revistei *Akademos* a AŞM, redactor Viorica Cucereanu.

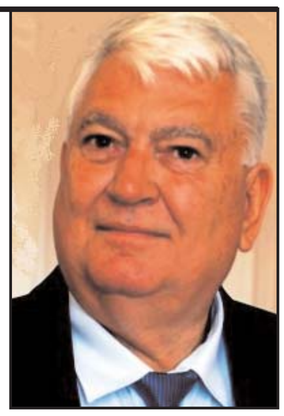
În partea a doua a şedinţei festive comune a AŞM şi AR au fost inaugurate lucrările Congresului Mondial al Eminescologilor, ediţia a XII-a, cu genericul „Eminescu, Homo Sapiens", moderator, fondator şi însufleţitor al acestuia fiind acad. Mihai Cimpoi. Mesaje de salut au rostit europarlamentara Maria Grapini, dar şi Rareş Prisăcariu, câştigătorul Concursului „Românii au talent", ediţia 2023, care a menţionat că „la cei opt ani neîmpliniţi este onorat să vorbească în faţa atâtor mari personalităţi, lucru care îi va rămâne pentru totdeauna în memorie". Un alt moment festiv l-a constituit evocarea intitulată „Acad. Eugen Simion-90", la care au susţinut ample comunicări acad. Mircea Martin – „Eugen Simion, un om providenţial pentru cultura română", m.c. AŞM Ion Hadârcă – „Eugen Simion – sfidarea contingentului" şi Ioan Paväl, primarul comunei Dumbrăveni – „Eugen Simion – prieten, îndrumător cultural, profesor". Vom menţiona în mod special că şi de data aceasta dumbrăvenii au venit la Congresul Eminescologilor, ca şi în alte dăţi, cu desaga plină: un lot considerabil de carte, fiind lansate şi dăruite volumele *Eugen Simion, om al întregului cultural* de Mihai Cimpoi şi *Texte despre Basarabia* de Eugen Simion, dar şi ediţia de lux *Basarabia în viziunea marelui poet Mihai Eminescu,* de asemenea, Medalia Eminescu.

Lucrările Congresului Mondial al Eminescologilor au continuat pe întâi septembrie la Centrul Academic Internaţional Eminescu, începând cu inaugurarea Sălii de Lectură, care va purta numele acad. Eugen Simion. Simpozionul ştiinţific a fost moderat de acad. Mihai Cimpoi şi Elena Dabija, şefa instituţiei gazdă, şi a reunit un număr impunător de vorbitori de pe ambele maluri ale Prutului, care au pus în lumină astrală rolul şi importanţa operei poetului nepereche. Vom evidenţia doar câteva comunicări: „Eminescu, homo complexus" de prof. Pompiliu Crăciunescu; „Eminescu şi schimbarea paradigmei estetice" de acad. Teodor Codreanu; „Reacţionarul Eminescu" de prof. Adrian Dinu Răchieru; „Eminescu şi insurmontabila problemă a Basarabiei" de Daniel Corbu; „Eminescu în chestiunea Dunării" de Tudor Nedelcea ş.a. Toate comunicările prezentate vor fi tipărite într-un volum dedicat Congresului.

E necesar să amintim că la organizarea Congresului Mondial al Eminescologilor şi-au adus contribuţia Direcţia Generală Cultură şi Patrimoniu Cultural a Primăriei Municipiului Chişinău, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", Academia de Ştiinţe a Moldovei, Academia Română, Asociaţia Oamenilor de Creaţie din Republica Moldova, Primăria comunei Dumbrăveni, judeţul Suceava, România ş.a.

Istoria de lângă noi

Să fie clarificată controversata confesiune creştină a lui Basarab I?

Florian COPCEA

Studiul de faţă nu îşi propune să comenteze argumentele pe care le aduce arhimandritul Veniamin Micle în *Etnia şi religia primilor voievozi basarabeni* (Editura Sfintei Mănăstiri Bistriţa, 2023) în sprijinul ideii că domnitorul Basarab I (1310–1352) era „olacum”, adică român. Considerăm că această chestiune mult controversată în istoriografia românească a fost pe deplin lămurită, în pofida aserţiunilor unor cercetători potrivit cărora „dinastia Basarabilor” şi-ar avea originea în afara hotarelor vechii Dacii.

Ceea ce ne interesează se referă la interpretările arhimandritului Veniamin Micle privind unele documente de provenienţă maghiară referitoare la confesiunea creştină a lui Basarab I, întemeietorul Ţării Româneşti. Plecând de la faptul că în arhive s-au identificat „documente emise între anii 1332 şi 1370”, cu uşurinţă putem documenta că Basarab I, fiul său Nicolae Alexandru Basarab şi fiica sa, Sfânta Teofana Basarab, au fost nu numai români, ci şi ortodocşi, autorul infirmând astfel speculaţiile că aceştia ar fi fost catolici. Potrivit hagiografului, nu este exclus ca la baza supoziţiilor înaintaşilor săi istorici să fi stat menţiunea descifrată în textul unei inscripţii de pe piatra tombală a comitelui Laurenţiu de Campolongo, datând din anul 1300, identificată în Câmpulung, din care reiese că aici exista, în acea perioadă, o puternică comunitate catolică. De asemenea, eroarea în cauză, sugerează autorul cărţii *Etnia şi religia...*, ar putea să fi apărut şi datorită interpretării inexacte a scrisorii din 1 februarie 1327 a suveranului pontif Ioan al XXII (1316–1334) care îl califică pe Basarab I drept „dilecto filio nobili viro Bazaras woywoda transalpino” („fiu iubit, nobil bărbat Basarab, voievodul transalpin”). Fără îndoială, Papa Ioan al XXII-lea, prin exprimarea făcută, care nu atestă nicidecum apartenenţa voievodului român la catolicism, a ţinut să-i mulţumească pentru atitudinea lui tolerantă faţă de manifestările creştinilor catolici, pentru activitatea de înfiinţare a bisericilor catolice.

În *Diploma* din 2 noiembrie 1332, regele Carol Robert al Ungariei precizează că, aflându-se într-o expediţie de inspectare a „ţinuturilor de margine ale regatului (…) ţinute pe nedrept în Ţara Românească”, „Basarab, filium Thocomerii, scismaticum, infidelis Olahus Nostris (…) cu răutatea unei necredinţe de mai înainte urzite, la adăpostul viclean al unei păci făţarnice, a năvălit plin de duşmănie asupra unei părţi din oastea noastră, într-un loc crângos şi păduros, încins cu dese întărituri”.

În susţinerea concluziei că Basarab I, unificatorul tuturor „voievodatelor şi cnezatelor de pe teritoriul de mai târziu al Ţării Româneşti, la care se adăugau şi «plaiurile», adică versantul nordic al Carpaţilor Meridionali”, Veniamin Micle aduce în prim-planul raţionamentelor sale *Diploma* din 26 noiembrie 1332 a regelui Carol Robert de Anjou, în care descrie împrejurările în care acesta a fost învins la Posada: „Am ajuns în nişte ţinuturi de margine ale regatului nostru, ce erau ţinute pe nedrept în Ţara Transalpină de către Basarab, *schismaticul* (subl. n.), fiul lui Tochomer, spre marea noastră şi a sfintei coroane insulte, acest Basarab, necredinciosul nostru român, mânat de un gând rău”. Un alt argument care pledează în favoarea realităţii istorice că Basarab I a fost ortodox este şi *Diploma* din 9 iulie 1347 a urmaşului la tron al lui Carol Robert de Anjou, regele Ludovic cel Mare (1342–1382) prin care un nobil este împroprietărit cu o moşie pentru faptele de arme dovedite „în Ţara Transalpină în expediţia domnului Carol, faimosul rege al Ungariei, împotriva lui Basarab *românul*, pe atunci *necredincios* regatului şi sfintei coroane”. O probă credibilă în sprijinul demonstraţiei că „ambii voievozi” au fost „români ortodocşi” o găsim în *Cronica pictată de la Viena* (1358), document destinat lui Ludovic I al Ungariei, în care este detaliată, în termeni destul de precişi, izbânda de la Posada a „schismaticului perfid” Basarab I. În acelaşi context putem să amintim şi scrisoarea din 10 aprilie 1370 a lui Papa Urban al V-lea (1362–1370) adresată lui Vladislav Vodă (1364–1377), fiul lui Nicolae Alexandru, căruia îi reproşează că „nu se închină Bisericii Catolice” şi că se află „în schisma moştenită de la vechii predecesori ai săi”. Conchide cu fermitate arhimandritul Veniamin Micle: „Acest text este de o importanţă primordială şi nu mai lasă niciun dubiu asupra confesiunii celor mai vechi voievozi români de la Argeş”.

Pentru a fi şi mai convingător în necesitatea de a submina teoria că Basarabii au fost catolici, cărturarul de la Mănăstirea Bistriţa este cât se poate de explicit: „Desigur, relaţia lui Basarab I cu religia catolică poate fi înţeleasă prin căsătoria cu Margareta şi a dezvoltării unor bune relaţii cu papalitatea şi coroana ungară. Totuşi, şi această ipoteză poate fi clarificată: nu este sigur că numele soţiei sale a fost Marghita, el putând fi preluat de către vechii cronicari prin automatism, de la numele soţiei lui Negru Vodă. Şi tot la fel este posibil ca soţia lui Basarab I să nu fi fost de neam maghiar. În tot cazul, Canoanele Bisericii Ortodoxe prevăd clar că «Nu trebuie a se încheia căsătorie cu niciun fel de eretic, sau a da pe fii sau fiice după eretici, ci numai dacă ar făgădui că s-ar face creştini». Interesantă este opinia preotului Aloisiu Tăutu, un savant istoric şi renumit editor de acte pontificale privind afacerile orientale referitoare la unirea cu Roma. Potrivit istoricului, nu era vorba de convertire la catolicism, ci doar de unire cu Roma, mai precis, intrarea în obedienţă faţă de Biserica Catolică, cu păstrarea ritului răsăritean. Lucru care putea să fie realizat de orice ortodox; a vrut să-l facă şi Nicolae Alexandru, dar regele Ungariei s-a opus acestei formule care contesta suzeranitatea arhiepiscopului de Strigoniu în materie religioasă şi, implicit, a regelui în domeniul politic. Această dependenţă directă de Scaunul Sfântului Petru a durat până în 1330 cel mai târziu, când Basarab este calificat drept *ortodox* (schismatic) chiar de către suzeranul său, regele Carol Robert al Ungariei.”

Faptul că Basarab I a optat pentru ortodoxie, chiar şi după căsătoria sa cu Margareta/Marghita, de confesiune catolică, ignorând presiunile papilor, vădeşte credinţa sa nestrămutată pentru valorile neamului românesc. Mărturiile documentare confirmă cu desăvârşire apartenenţa domnitorului la biserica răsăriteană. Amănuntele furnizate de arhimandritul Veniamin Micle sunt destul de edificatoare: „În acest sens, cheamă pe mitropolitul ortodox Macarie de Vicina (1338–1348), să vină în ţara sa, la Curtea de Argeş. Deşi dorinţa sa nu a reuşit să se înfăptuiască, ideea va fi pusă în aplicare de fiul şi urmaşul său la tron – Nicolae Alexandru Basarab, care, în luna mai a anului 1359, cu consimţământul împăratului bizantin Ioan V Paleologul (1355–1376) şi binecuvântarea Patriarhului ecumenic Calist I (1355–1363), a strămutat la Curtea de Argeş pe mitropolitul Iachint de Vicina (1359–1372), luând astfel fiinţă, în Ţara Românească, Mitropolia Ungrovlahiei, care marca «desăvârşirea întemeierii ţării».”

Un alt aspect care indică „reala confesiune” a voievodului Basarab I, în stăpânirea căruia „intrau Banatul Severinului, Oltenia, Muntenia, până la Dunăre, şi Basarabia, teritoriul de la nordul gurilor Dunării”, este, poate cel mai temeinic, decizia sa de a construi bisericile ortodoxe de la Câmpulung şi Curtea de Argeş. Se impune aici precizarea că dacă domnul Ţării Româneşti ar fi avut altă orientare religioasă, sub nicio formă nu s-ar fi implicat în înălţarea sfintelor lăcaşe. În consecinţă, remarcă Veniamin Micle, „el era creştin ortodox şi de etnie română”. Sub domnia lui Basarab I, organizarea bisericească cunoaşte o evoluţie incontestabilă: primesc darul iubirii lui Dumnezeu tot mai mulţi preoţi şi se înalţă, întru slava lui Iisus, „în atmosfera fierbinte de credinţă isihastă”, nenumărate biserici, mănăstiri şi schituri. Curentul isihast, „doctrină oficială a Bisericii Ortodoxe”, pătruns în Ţara Românească „prin intermediul Sfântului Grigore Sinaitul”, a cunoscut o largă răspândire „printre români” sub voievodatul lui Nicolae Alexandru Basarab.

Schimbările fundamentale produse în vremea Basarabilor în organizarea politică şi ecleziastică a Ţării Româneşti au avut drept finalitate unificarea structurilor bisericeşti ortodoxe, credincioşii români intrând astfel sub ascultarea canonică a Bisericii Răsăritului şi dorind să aibă o eparhie proprie, ortodoxă, pe care să o pună în raport de dependenţă jurisdicţională faţă de Tronul Ecumenic din Constantinopol. De aceea, cu câteva decenii înainte de „oficializarea” actului său de naştere, în anul 1359, a fost întemeiată Mitropolia Ungrovlahiei, continuatoare sigură a Mitropoliei Vicinei. Sediul acestei importante structuri canonice ortodoxe a Ţării Româneşti, recunoscută la 1 mai 1359 de Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, a fost stabilit iniţial la Câmpulung, dar şi-a început activitatea *de facto* la Curtea de Argeş, unde, urmând idealurile tatălui, Basarab I Întemeietorul, Nicolae Alexandru Basarab şi-a îndeplinit, cum se menţionează în scrisoarea ce i-a fost adresată de Calist I, patriarhul constantinopolitan, făgăduinţa faţă de „sfânta Biserică a lui Hristos, ortodoxă şi apostolică, care a întărit şi asigurat toate acestea cu încuviinţarea preaputernicului şi sacrului meu împărat (Ioan al V-lea Paleologul – n.n.) şi cu chibzuinţa smereniei noastre şi a sfântului sinod, după cererea şi solicitarea ta”.

Semn(al) de carte

Academia Română, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu”, *Transhumanţa carpatică a oilor ţurcane. Continuitatea elementelor arhaice pastorale în mileniul al III-lea.* Coordonator Lucian David, autori: Lucian David, Ionuţ Semuc, Iulian Vlad, Carmen Şerban, Ionuţ Săvulescu, Anca Vrăjitoriu, Ion Săvescu, Carmen Munteanu, Editura Etnologică, Bucureşti, 2021

[Cercetarea] este proiectul cultural câştigat de Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" din Bucureşti, alături de partenerul Asociaţia Crescătorilor de Ovine „Corbii de Piatră" din Corbi, judeţul Argeş, în urma competiţiei lansate de Administraţia Fondului Cultural Naţional în primăvara anului 2021.

Prin implementarea acestui proiect, instituţia organizatoare, împreună cu asociaţia parteneră, şi-au propus să aducă în atenţia publicului larg un patrimoniu valoros – peisajul etnografic pastoral carpatic, ignorat de cele mai multe ori şi care, datorită dinamicii sale, având în vedere starea actuală puternic fragmentată, se degradează constant. Fiind o cercetare multidisciplinară, au fost utilizate informaţii, date, hărţi etc. din următoarele discipline: etnografie, geografie (hărţi, elemente ale cadrului natural ş.a.), istorie (documente, izvoare ş.a.), astronomie (imagini satelitare, ortofotoplanuri), arhitectură (metode şi modalităţi de construire, planuri ale stânelor, locuinţelor etc.), lingvistică (terminologie).

(Din Introducerea la volum)

Istoria de lângă noi

Mănăstirea Nămăieşti, spaţiu sacru cu vechi tradiţii artistice

Filofteia PALLY

Situată la mică distanţă faţă de Câmpulung Muscel (5 km), în comuna Valea Mare Pravăţ, sat Nămăieşti, şi la 80 km de Piteşti, cu acces dinspre DN 71, DN 72A, DC 19, la 800 m altitudine, Mănăstirea Nămăieşti reprezintă un important aşezământ monahal rupestru, care creează, împreună cu Mănăstirile Cetăţuia şi Corbii de Piatră, un renumit triunghi sacru.

Mănăstirea este săpată în stâncă şi datată din prima jumătate a secolului al XVI-lea (1503-1547), hrisoavele domnitorilor Radu cel Mare şi fiului său, Mircea Ciobanul, întărind lui Lupan Dumitru, drept ocină, satul Nămăieşti, dar cu condiţia ca, „de se va întâmpla să nu rămână nimeni din rodul tău, de inimă, nici un fiu, nici fiică, atunci ocinele să rămână bisericii domneşti, care este săpată în piatra din stânca muntelui în satul Nămăieşti”. (Maica Lucia, stareţa mănăstirii, *Mănăstirea Nămăieşti, istoric şi poezii,* f.a. şi f.ed., p. 3) Nu există informaţii exacte privind întemeierea schitului, dar tradiţia orală, transmisă din generaţie în generaţie în satul Nămăieşti, vorbeşte despre vremea domnitorului Negru Vodă, în vreme ce unele opinii istorice consideră că aceasta a fost o catacombă creştină, din perioada romană. Având două hramuri, *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului* (21 noiembrie) şi *Izvorul Tămăduirii* (prima vineri după Paşti), mănăstirea este clasată ca monument istoric, categoria Tezaur, cu Cod LMI AG-II-a-A-13748.

Descoperirea, în peşteră, a icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului, face din acest loc un moment de referinţă nu doar pentru tradiţia creştină, ci pentru întreaga istorie a locurilor ocrotite prin puterea ei sacră. Legenda, în diverse variante apropiate ca naraţiune, vorbeşte despre trei ciobani care, păscând oile lângă acea stâncă şi rămaşi peste noapte să se odihnească, au visat un înger care le-a dezvăluit existenţa, sub stâncă, a icoanei zugrăvite după chipul adevărat al Maicii Domnului. Dezvăluindu-şi visul unul către celălalt, s-au înfricoşat şi s-au mutat pe un versant alăturat. Dar visul a revenit în somnul din noaptea următoare, pentru ca, în a treia noapte, însăşi Maica Domnului li s-a arătat, îndrumându-i către intrarea în grotă, cerându-le să facă un locaş de închinare, acolo unde vor găsi icoana.

Din aceleaşi legende, mai aflăm că Maica Domnului a poruncit ca numărul vieţuitoarelor din mănăstire să fie întotdeauna 33 (anii trăiţi de Mântuitorul Iisus Hristos pe pământ).

Icoana este considerată a fi una dintre cele 12 pictate de Sfântul Apostol şi Evanghelist Luca, la dorinţa Maicii Domnului, câte o icoană pentru fiecare dintre cei 12 Apostoli care urmau să plece în lume, *întru propovăduirea Evangheliei.* Icoana de la Nămăieşti, mai adaugă tradiţia, a fost adusă aici de Sfântul Apostol Andrei, cel care a creştinat Dobrogea şi a plecat apoi spre Dacia Superioară. Coborând în grotă, apostolul Andrei, care crezuse că aici trăieşte un slujitor al zeului Zamolxis, pe care să-l poată creştina, nu a găsit pe nimeni; constatarea a fost rostită prin cuvintele: *Nemo est* (Nu este nimeni), de unde derivă denumirea *Nămăieşti.* Apostolul a coborât, apoi, în grotă şi a lăsat icoana în partea de nord, aproximativ pe acelaşi loc în care se află acum, în biserica mănăstirii.

În 1798, icoana a fost ferecată în argint, prin osteneala lui Enache Postelnicul, iar, mai târziu, în 1913, soţia unui general din armata română a pus să i se facă o ramă de argint.

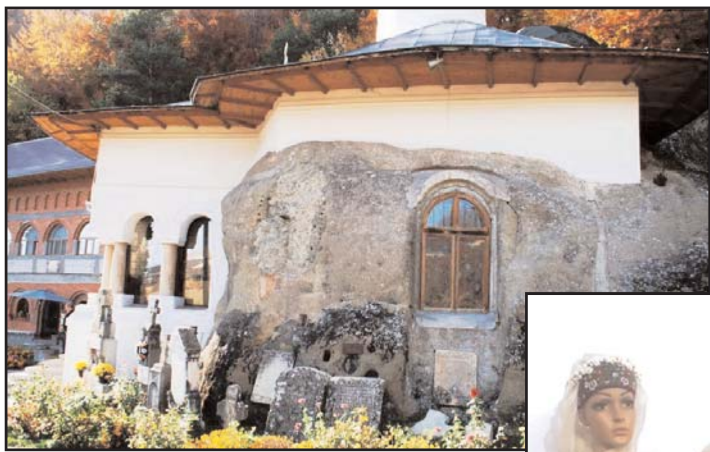
În 1843, biserica rupestră a fost lărgită la dimensiunile actuale, prin săparea în stâncă, dar, în 1916, artileria germană, care a ucis un mare număr de locuitori ai satelor muscelene, a bombardat întreaga zonă, producând mari distrugeri aşezământului, restaurat, apoi, între anii 1916-1921. Se spune că focul care incendia şi pârjolea totul în jur s-a stins când a ajuns lângă icoana făcătoare de minuni, aceasta fiind integral cruţată. Sergentul Ion Mustaţă a fost acela care a salvat icoana Maicii Domnului, împreună cu puţine cărţi şi odoare bisericeşti. A mărturisit, mai târziu, că s-a trudit o noapte întreagă să stingă focul, dar, spre dimineaţă, flăcările s-au stins dintr-o dată, când au ajuns lângă icoană.

În lume, mai există doar două astfel de icoane: una la Vatican, cealaltă în Grecia.

În anul 2001, au avut loc ample lucrări de restaurare. Tot atunci, a fost restaurată şi icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului.

Interiorul bisericii se remarcă prin simplitatea şi farmecul natural al stâncii, tavanul, bolta, pereţii nefiind pictaţi, ci doar împodobiţi cu icoane. Lumina pătrunde prin două ferestre săpate în stâncă.

Clopotniţa este adăpostită de o construcţie specială, iar, în spatele bisericii, lângă peretele

stâncos, este cimitirul în care îşi află odihna preoţii care au slujit aici în ultimele două secole (pr. Ioan Busuiocescu, 1840-1907; pr. Calistrat Cernohae, 1876-1950; pr. Pimen Stoecheciu, 1908-1992), precum şi mormintele mamei pictorului I.D. Negulici (secolul XIX), schimonahia Pelaghia Negulici, şi al stareţei Mina Hociotă, maică-ofiţer în armata română.

Încăperea bisericii are aproximativ 100 m^3, ciopliţi cu dalta şi ciocanul, dimensiunile altarului şi naosului măsurând 8 metri în lungime şi 5 metri în lăţime, între cele două spaţii sacre fiind înălţată catapeteasma din lemn de stejar, sculptată în stil roman, cu uşi împărăteşti şi uşi diaconeşti încheiate prin opt turnuleţe din lemn sculptat.

Tavanul este cioplit în formă de horn, peste care s-a zidit o turlă luminată de patru ferestre. Susţinut cu lanţuri groase de pereţii turlei, coboară maiestuos, din centrul cupolei, un frumos şi impozant policandru, cu mai multe niveluri de lumânări. Armonia dintre stâncă şi ziduri creează impresia unei simbioze desăvârşite, părând a creşte din aceeaşi rădăcină şi, împreună, îmbrăcate în vegetaţia bogată a muntelui.

Pentru a ajunge la mănăstire, sunt de urcat câteva zeci de trepte, pe o alee care trece printre case bătrâneşti, cu două sau trei camere, construite din piatră şi bârne de brad, cu prispe împodobite cu ghivece de flori viu colorate, în care locuiesc maicile, câte una sau două în chilie. Accesul către alee se face pe sub o poartă dublă, mare, din lemn, cu acoperiş din şiţă, cioplită în stil muscelean, în faţa căreia, peste drum, străjuieşte Casa Memorială „George Topîrceanu”, secţie a Muzeului Municipal Câmpulung, Argeş. Clădirea, în care poetul a locuit 8 ani, împreună cu soţia şi fiul său, a aparţinut socrilor poetului G. Topîrceanu, dar a fost donată, în anul 1966, de către soţia poetului, Victoria Topîrceanu, cu condiţia amenajării unei case memoriale. Expoziţia a fost organizată în 1967 şi reorganizată în 1979, cuprinzând exponate reprezentative: o parte a bibliotecii personale, scrisori adresate familiei şi prietenilor, manuscrise, fotografii, arme de vânătoare, bastoane. Casa a fost declarată, ulterior, monument istoric, cu codul AG-IV-m-B-13976. La intrare, se găseşte bustul poetului George Topîrceanu, operă în bronz a sculptorului Marius Butunoiu, din 1973, iar pe soclu sunt aşternute ultimele versuri din *Balada morţii.*

Aici se găseşte şi certificatul de naştere al poetului, care consemnează că acesta s-a născut la Bucureşti, în 1886, la Azilul Elena Doamna, în perioada în care mama sa, Paraschiva, era ţesătoare–îndrumătoare la atelierul de ţesut covoare. La Nămăieşti, a venit şi a locuit mama poetului, care a şi înfiinţat un atelier de ţesut covoare în incinta mănăstirii de maici, în 1905, după ce pusese bazele atelierului de covoare din Mănăstirea Văleni-Şuici (1894), judeţul Argeş. Cu acest prilej, poetul a cunoscut-o pe viitoarea sa soţie, învăţătoarea Victoria Iuga.

Din păcate, în casa memorială nu există niciun covor ţesut de mama poetului, dar priceperea şi măiestria ei artistică erau apreciate şi recunoscute pentru calitatea remarcabilă a ţesăturilor.

O altă cale de acces, mult mai abruptă, trece prin spatele lăcaşului de cult, acolo unde se află o fântână cu apă rece de izvor, a cărei inscripţie cioplită în piatră menţionează că a fost săpată în 1899, de Iosif Bunescu.

Mănăstirea Nămăieşti, lăcaş situat într-o zonă cu atât de străvechi urme istorice, ascunsă într-o stâncă, este şi locul în care s-au lucrat, mai bine de un veac, covoare olteneşti sau munteneşti, pe comandă, pentru export, până nu demult. Din generaţia vârstnică, pentru care arta ţesutului a reprezentat o sursă constantă a veniturilor pentru nevoile existenţiale, făcea parte şi maica Cornelia Colţea, care intrase în mănăstire de la vârsta de trei ani, adusă de surorile mamei sale.

Urcând treptele către acest colţ de lume, o întâlnesc pe maica Lucia (Ana Lucia Nedelea), stareţa Mănăstirii de la Nămăieşti, pentru a o cunoaşte şi a deschide, împreună, pagini mai puţin ştiute din istoria acestui loc. Mă primeşte cu bunăvoinţă şi, invitându-mă în Muzeul bisericii, căruia i-a consacrat un spaţiu special, începem călătoria către trecutul zbuciumat al locurilor.

O evocăm, mai întâi, pe Maica Maria Hociotă (1896-1977, originară din Săliştea Sibiului), călugărită la Văratic-Neamţ, sub numele de Mina Hociotă. Biografia acestei cucernice măicuţe a fost evocată, în 2018, anul centenarului, de cartea *Reconstituirea unei icoane de om – Monahia Mina Hociotă (1896-1977)* de Dragoş Lucian Curelea şi Daniela Curelea (Ed. Andreiana, Sibiu, 2018, 105 p.). În timpul războiului pentru întregirea neamului, având şi pregătire medicală (absolventă a Institutului Surorilor de Caritate Regina Elisabeta, Bucureşti), a fost mobilizată pe frontul militar de la Mărăşti şi Oituz, unde s-a implicat chiar în linia I, în misiunea salvării răniţilor. A fost rănită, dar nu a abandonat niciun rănit pe câmpul de luptă, răspunzând de asigurarea evacuării răniţilor şi transportarea lor, de la Mărăşti şi Mărăşeşti (1917), în Galaţi şi Tecuci, în Huşi şi Vaslui, în Iaşi şi Ruginoasa (1917-1918). Curajul i-a fost răsplătit cu Crucea de Război, cu bareta Mărăşeşti, iar, în 1968, cu Virtutea ostăşească clasa I, în faţa Mausoleului de la Mărăşeşti. După război, Maica Mina a revenit la Văratic (1918-1923) iar, din 1923, s-a mutat la Mănăstirea Nămăieşti, unde a rămas până la sfârşitul vieţii (1977).

Adăugăm şi alte informaţii edificatoare despre personalitatea şi activitatea sa, numeroasele ei calificări medicale (neonatologie, virusologie, boli contagioase, boli de nutriţie, chirurgie) asigurându-i statutul de maică-ofiţer al unei Şcoli de infirmiere din Clujul perioadei interbelice, misiune încredinţată de Patriarhul Elie Miron Cristea, precum şi acela de îndrumătoare a asistentelor şi infirmierelor, pe care le-a format în perioada 1940-1945, la Câmpulung Muscel, în timpul mobilizării sale din 1940. După 1959, monahia Hociotă a revenit la obştea monahală de la Nămăieşti, din anul 1968 conducând stăreţia, până la 9 iulie 1977, când s-a stins din viaţă, fiind înmormântată în cimitirul mănăstirii.

→

Ion Dragoslav. Lirica de reîntregire a neamului

Marin IANCU

Urmând marea tradiţie consfinţită de celebrele scrieri ale cronicarilor şi continuând cu reprezentanţii Şcolii Ardelene, bibliografia Marii Uniri cuprinde poezii şi cântece patriotice închinate evenimentelor care au dus la împlinirea visului permanent al poporului de făurire a României Mari. Mai mult sau mai puţin cunoscuţi, mulţi dintre ei neştiuţi de nimeni, simpli oşteni sau oameni din popor, ţărani de la plug, autorii acestor texte şi cântece au surprins atmosfera şi momentele de pregătire a Unirii, chemarea la arme şi măreţia jertfelor soldaţilor ce dorm „sub ierburi, somnul lor de veci" (Mircea Dem. Rădulescu). Viziunea pe care poeţii o adoptă într-o nedezminţită linie eroică este a bucuriei născute dintr-o astfel de mare izbândă, în sonuri de ode aduse memoriei tinerilor care, fără să fi depăşit 30 de ani, şi-au sacrificat tinereţea în focul idealului de libertate socială şi, mai ales, naţională, durerii părinţilor „purtându-şi deznădejdea cea fără de cuvinte" (G. Tutoveanu), mamelor ce-şi plâng copiii pierduţi în crudele încleştări (Mircea Dem. Rădulescu, *Să înălţăm troiţe*). Greu de cuprins într-un tablou mai larg, îi cităm aici pe Octavian Goga, Aron Cotruş, G. Creţan, Şt.O. Iosif, Radu Costăchescu, Mircea Dem. Rădulescu, V. Militaru, Horia Petra Popescu, G. Tutoveanu, Aurelian Pavelescu, Camil Petrescu şi Nichifor Crainic. Expresia literară a suferinţei de veacuri o găsim surprinsă şi în cadenţele grave din poemele altor poeţi, în imaginile care ascund durerea fără de nume a unui popor ameninţat în însăşi fiinţa sa, cum este Iulian Roşca Dormindont, cu al său celebru poem *Imnul eroilor,* care ar putea sta imediat în vecinătatea poeziilor *Nu ne uitaţi,* a lui Nicolae Iorga, de *Ostaşul fără nume* de Mircea Dem. Rădulescu şi *Eroilor*, publicată de elevul Nicolae Cârstea în revista *Cultul Eroilor Noştri,* nr. 1-2 din anul 1924, în amintirea tinerilor din comuna Crevedia, din fostul judeţ Vlaşca, morţi în războiul pentru reîntregire.

Fiu al oraşului Fălticeni, centru cu vechi tradiţii culturale, loc pitoresc şi luminos în melancolia orizonturilor sale verzi, loc întins spre munte şi Siret, **Ion Dragoslav (1875–1928)**, se alătură scriitorilor ale căror umbre pot fi întrevăzute şi astăzi printre străzile tăcute şi grădinile îmbrăcate în flori multicolore. Pseudonim al lui Ion V. Ivaciuc sau Sumanariu Ion Ivaciuc, unul dintre numeroşii copii ai Domnicăi (născută Ciuca) şi ai lui Vasile Ivaciuc Sumanariu, ţărani bucovineni stabiliţi la Fălticeni, scriitorul Ion Dragoslav s-a născut în nordul Moldovei, la Buciumeni, lângă Fălticeni, la o dată pe care acest unic urmaş al lui Ion Creangă ar fi vrut să o ascundă. „Scriitorii şi femeile n-au vârstă", îi plăcea să spună. După cum reiese din articolul *Sadoveanu şi Dragoslav, şcolari la gimnaziul din Fălticeni,* publicat de Aurel George Stino în revista *Făt-Frumos,* anul XVII, numărul 5-6, septembrie–decembrie 1942, Cernăuţi, Ion Dragoslav, conform actului de naştere

cu nr. 161 din 1884, luna august, ziua 22, „s-a născut la Fălticeni, plasa Şomuz, judeţul Suceava la anul 1875, luna iunie, ziua 16". De neam ardelean, strămoşul său, Luca Marcu, preot şi om al satului Horea, de pe malul râului Albac din Munţii Apuseni, se refugiază după prinderea acestuia în Moldova şi se aşază în Judeţul Putna. Stă aici până aproape de „Răzmeriţa grecească", cum a numit Dragoslav acţiunea antiotomană a lui Alexandru Ipsilanti, pe când toată familia se mută la Sasca, lângă Fălticeni, unde bietul preot, „neam de moţi şi criţă de român", cade într-o scurtă bătaie cu turcii. Familia, care luase parte la această confruntare, se refugiază în Bucovina, stabilindu-se la Liteni, unde Safta, fiica lui Luca Marcu şi bunica viitorului scriitor, s-a căsătorit cu un oarecare Ivaşcu, al cărui nume a fost rutenizat după trecerea provinciei sub stăpânire austriacă, fiind numit Ivasciuc şi Ivanciuc, dar, în timp, litera „n" dispare, rămâne doar Ivaciuc. Acest Vasile Ivaciuc, „gospodar cu douăsprezece fălci de loc", se refugiază în Moldova, la Fălticeni, într-o căsuţă din strada Boian, „stradă cu câteva case mici şi multe grădini mari, cu arbori seculari, tunele desfundate printre ramurile lor îmbinate; la capăt câmpia cu misterele ei, cu holde şi mirişti, cu căpiţa de fân, cu un pârâu prelins în vale, printre sălcii scorburoase", după descrierea pe care însuşi marele critic literar E. Lovinescu o făcea în romanul *Bizu* (Editura Dacia, Colecţia „Restituiri", Cluj, 1974, p. 72), o autobiografie romanţată.

Dimpreună cu frumuseţile locurilor copilăriei, imaginea părinţilor săi devine foarte prezentă în paginile sale literare. „Tot gustul pentru poveste şi vers şi darul lor, cât îl am, îşi va aminti Ion Dragoslav în *Povestea copilăriei* (1909, p. 27), l-am moştenit de la aceşti doi oameni. Ilie, nepotul tatei, şi nevastă-sa, leliţa Maria, ce locuiau la noi, nu stăteau decât de braşoave. Traista lor cu poveşti şi năzdrăvănii era veşnic plină. Cât priveşte mama, ea avea un suflet bun şi milos, iubea cântecele şi florile. Eram acuma mărişor şi ea cânta durerile şi bucuriile ei de mamă şi era simţitoare şi mlădioasă atât la cel mai mic bine, cât şi la toate supărările de nimic. Casa noastră cât a trăit ea a fost un colţişor de rai pentru mine."

O anume întâmplare face ca părinţii scriitorului să se mute pentru scurt timp afară din oraş, la Buciumeni şi acolo să-l aibă pe Ionică, „voinicul voinicilor, făuritorul de visuri şi scriitorul de azi" (E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 33), lumina zilei şi bucuria vieţii copilul având să le simtă doar în cuibuşorul lor din uliţa Boian. Aici, în mijlocul grădinii, în cântec de păsări, în vuietul copacilor, asemeni talazurilor mării, s-a ridicat copilul Ionică, cu un suflet vrăjit şi nevinovat. În clasa I visează să devină dintre cei care scriu poezii, ca Anton Pann, Vasile Alecsandri, Ion Heliade Rădulescu, învăţând pe de rost *Santinela română, Sergentul* şi nenumărate alte fabule, citea cu stăruinţă din *Alexandria,* părintele Savel, primul învăţător, ajungând să spună cu bucurie că nu este elev mai cititor ca feciorul lui Sumariu. Din clasa a II-a devine grămăticul mahalalei, ticluind cântece şi scrisori, ca ajuns la Gimnaziul „Alecu Donici" să aibă deja un caiet de poezii, un volum de poveşti în manuscris. Lecţia de istorie despre fanarioţi, scrisă în *Manualul de istoria română: pentru şcolele secundare de ambe-sexe* al lui Gr. Tocilescu (Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1894), îl îndeamnă să scrie poemul *Domnia străinilor.* În şcoala primară de pe uliţa Rădăşenilor şi prima clasă gimnazială devine coleg de clasă şi prieten apropiat, printre alţii, cu Mihail Sadoveanu şi E. Lovinescu.

→

În biografia ei, mai găsim menţionată, la data de 10 septembrie 1950, o iniţiativă economică locală, privind asocierea soborului mănăstiresc la Cooperativa de Producţie Meşteşugărească – Casnica, care urma să funcţioneze pe lângă mănăstire. Profilul acestei structuri economice se referă la atelierul de ţesut, tradiţia meşteşugului venind din urmă cu circa o jumătate de secol, respectiv anul 1905, când Paraschiva Topîrceanu, împreună cu toată familia, s-a mutat, de la Mănăstirea Văleni-Şuici (unde se afla din 1894, an în care a pus bazele atelierului de covoare de acolo), la cea de la Nămăieşti, deoarece bunica poetului din partea mamei, călugăriţă la Văleni-Şuici, fusese transferată aici.

Continuând dialogul cu maica Lucia şi maica Tomaida, am aflat că maica stareţă Lucia a lucrat, din 1976 şi până în anii '90, vâlnice, ii din pânză de casă, cusute cu mătase, la契Lereşti, la cooperativa condusă de Dochiţa Caplan, în vreme ce, în aceeaşi perioadă, maica Tomaida (Ciodaru Micşunica, n. 1956), împreună cu maicile Teoctista (Răduleasa Maria, decedată), Lavrenţia (Bodescu Elena, decedată), Iustiniana (Cocă Maria, n. 1946), Timoteia (Mitroi Margareta, decedată), Alexandra (Crăciun Iuliana, decedată), Serafima (Oprea Mihaela, decedată) au ţesut covoare pentru Cooperativa meşteşugărească Piteşti, condusă de Gherghina Panţoiu. Au lucrat doar la comandă, pentru export în URSS, covoare olteneşti, din fire de lână multicoloră, cu dimensiunile 2 x 3m, producţia fiind de o piesă pe lună, cu 2 ţesătoare.

Din convorbirile lungi cu măicuţele, am aflat că acestea (ca, de altfel, aproape toate celelalte) veneau la mănăstire de la vârste fragede, 8-12 ani, şi deprindeau meşteşugurile artistice, pe seama cărora, prin vânzarea pieselor, puteau obţine banii necesari asigurării existenţei, maicile locuind în casele lor, construite şi îngrijite doar de ele, în incinta curţii mănăstireşti, alteori, în sat.

O impresie deosebită creează maica Cleopatra, cea mai vârstnică vieţuitoare a obştii monahale (n. 1930), care a intrat, la vârsta de 10 ani, în Mănăstirea Pasărea, unde a rămas 20 de ani, din 1960 făcând parte din comunitatea de la Nămăieşti. A învăţat şi a ţesut covoare de mari dimensiuni la Mănăstirea Pasărea, unul dintre acestea fiind păstrat, cu sfinţenie, în lada ei de „zestre artistică".

De la domnia sa am aflat despre calvarul îndurat, de ea şi de alte călugăriţe cu vârsta sub 50 de ani, obligate să părăsească chiliile şi să revină în societatea frământată de convulsii sociale, ca urmare a Decretului 410/1956-58(?), semnat de Gheorghe Gheorghiu-Dej. A primit o „despăgubire" în valoare de 300 lei şi, refugiată la sora ei din Bucureşti, a lucrat ca taxatoare de tramvai vreme de 3 ani. Chemarea către calea spre Dumnezeu nu a încetat nicio clipă, suportând cei trei ani ca pe o grea pedeapsă. A fost fericită să regăsească drumul către mănăstire, în 1960.

Maica Cleopatra evocă, cu prospeţimea unei memorii uimitoare, ucenicia în atelierul de covoare de la Pasărea, sub îndrumarea ţesătoarelor-profesoare, aduse special de la Mănăstirea Viforâta – Târgovişte, patriarhul Iustinian Marina patronând, cu înţelepciune şi pricepere, învăţătura deprinderilor meşteşugăreşti în obştile monahale.

La Mănăstirea Pasărea a învăţat şi arta olăritului, frământând lutul cu picioarele goale şi modelând la roată forme ceramice. Fiind o obşte numeroasă, s-au practicat multe alte meşteşuguri: ţesut marame din borangic (15 maici), împletituri ciorapi şi pulovere din lână, cusut ii româneşti, ţesut pânză de casă, stofă, preşuri. Îşi aminteşte, cu emoţie şi bucurie, de vizitele de lucru ale Reginei Maria, cea care, fascinată de arta românească, se aşeza să ţeasă, alături de maici, în vreme ce Regele Mihai, aducându-şi trusa de unelte, făcea reparaţii la podurile şi casele din stăreţie, maica stareţă Porfiria, de la Mănăstirea Pasărea, fiind de origine regală.

Ne despărţim cu greu de maica Cleopatra, de chipul ei senin şi fără vârstă, cu voce blândă, uşor copilăroasă, care a traversat timpuri şi evenimente grele de înţeles astăzi. Îi simt tristeţea gândului că obştea monahală se depopulează din zi în zi (aici şi pretutindeni), din cele 31 de măicuţe care trăiau aici, astăzi, rămânând doar 20. Dar, „Dumnezeu le rânduieşte pe toate", concluzionează ea cu resemnare.

Aşa cum trebuie să fie, aşa va fi. Până atunci, acum şi peste vreme, alături de Sfânta Icoană a Maicii Domnului făcătoare de minuni, care ocroteşte lăcaşul cioplit în stâncă, mănăstirea păzeşte tâmpla sfântă a tradiţiei şi impresionanta colecţie de port popular (peste 200 de piese), pe care maica Lucia a iniţiat-o şi crescut-o, expunând-o vizitatorilor şi credincioşilor veniţi spre rugăciune.

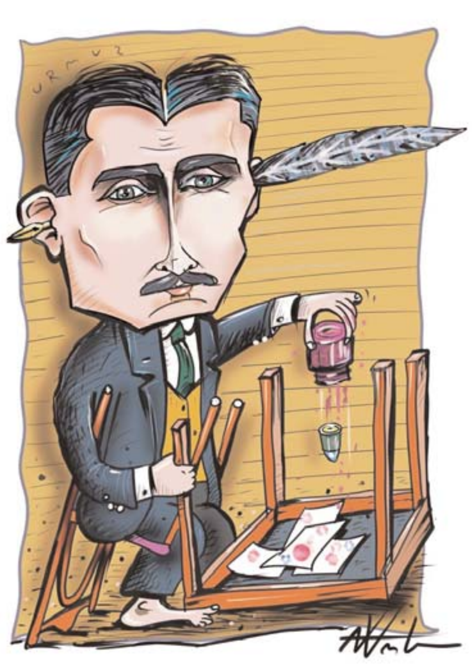
Istoria de lângă noi

Până să ajungă să fie numit Dragoslav, numele lui a avut o evoluţie curioasă. După un an renunţă la şcoală, fiind victima profesorului de matematică Gheorghe Ciolac, cel cu care avusese de furcă şi elevul Sadoveanu A. Mihai. După unele ocupaţii cu totul insignifiante avute prin zonă, în 1897 tânărul aspirant la glorie reuşeşte să ajungă la Bucureşti, cu gând să devină „poetul ţării", dar, peste ani sfârşind meditând amar: „După un număr de 20 de ani am găsit că sunt mai sărac de cum am plecat, parcă şi cu sufletul mai împuţinat, dar şi cu un adaos la calvarul meu". Ajuns la Bucureşti cu nenumărate şi generoase recomandări din partea lui Artur Gorovei din Fălticeni şi Nicolae Apostol, profesor la Roman, primind poveţe de la Al. Vlahuţă şi Radu D. Rosetti, Ion Dragoslav se orientează spre mediile literare mai cunoscute, frecventează cenaclul lui Al. Macedonski, care îi spune: „Foarte frumoase şi originale versuri", şi începe să publice versuri prin reviste şi gazete, semnându-le mai întâi I. Ivaciuc sau I.V. Ivanciuc. La recrutare e numit Ion Ivanciuc. Faţă de toate acestea scriitorul avea să scrie următoarele în *Povestea copilăriei* (1909): „Toate le-am trecut: de la tata am luat un nume pocit, dascălii mi l-au rusit, portărelul mi l-a schilodit, iar militarii mi l-au bulgarizat. Halal să-mi fie!" În volumul *Anii de ucenicie*, Mihail Sadoveanu mărturiseşte: „Numele literar i l-am fixat eu când i-au apărut primele versuri la *Sămănătorul* (…). Era o arătare stranie şi uscată, întrucâtva nedumerită şi cu păr zbârlit de cânepă. Noi, prietenii, îl poreclisem «dracu slab». Din «dracu slab» a ieşit «Dragoslav»", ajungându-se ca, din 1903, odată cu trimiterea la *Sămănătorul* a poeziei *De trei nopţi*, scriitorul să semneze cu acest nume.

Autodidact, Dragoslav a fost un cititor pătimaş încă din copilărie, cunoscător profund al literaturii române vechi şi noi, idolii lui rămânând Ion Creangă şi Mihai Eminescu. A dus-o greu, după propriile-i mărturisiri din paginile aceluiaşi volum *Povestea copilăriei:* „Şi cu toate că în lumea asta am avut atâta de luptat pentru o pâine şi am mâncat mai multe răbdări prăjite, mă aşternui pe scris şi ce făceam azi, nu-mi plăcea mâine, tăiam şi ştergeam şi iar scriam; rupeam, puneam pe foc şi luam altă hârtie". Pornit de jos, îi iubea pe cei sărmani şi numai lauda lor, dacă o întâlnea, îl încălzea. Era curat în gânduri şi cu sufletul plin de dragoste de ţară. Nu era sărbătoare naţională, nu era faptă patriotică în oraşul lui, la care să nu ia parte şi el sau să nu fi pornit din îndemnul lui. Se mândrea cu originea-i umilă de ţăran bucovinean, copil de sumănar cu nume rutenizat. La Bucureşti, spre care pornea din când în când cu o geantă doldora de manuscrise, se confrunta cu indiferenţa directorilor de ziare şi de reviste, care îl tot amânau sau îl luau peste picior, ca adeseori „fratele Ionică" să înţeleagă că nuvelele sale nu sunt publicabile.

A dus o viaţă de privaţiuni, o viaţă retrasă din care nu a lipsit totuşi boema, singura lui consolare rămânând aceea de a fi cunoscut o serie de scriitori mai importanţi. A fost un vizitator obişnuit al „Crâşmei lui Hoişie" de la „Plosca verde" (Crâşma lui Vasiliu), unde, de altfel, au poposit şi Mihail Sadoveanu, Nae Dunăreanu, N.N. Beldiceanu, Artur Gorovei, Vasile Ciurea, Aurel George Stino, George Topîrceanu şi alţii, spre a depăna amintiri şi a discuta literatură.

Prezent în presa literară a timpului, publicând insistent, printre altele şi în revista lui Mihail Dragomirescu, unde, cu o nemaipomenită îndrăzneală, chiar de la cele dintâi numere ale revistei, directorul *Convorbirilor critice* îl înfăţişează cititorilor ca pe un scriitor de seamă. Îi sunt, de asemenea, publicate patru poezii în revista *Sămănătorul*, de sub direcţia lui N. Iorga, şi două bucăţi de proză în revista *Făt-Frumos* din Bârlad a lui Emil Gârleanu. Colaborează şi la alte reviste: *Flacăra, Luceafărul* din Sibiu, *Ramuri, Universul zilnic* şi *Viaţa Literară* a lui Ilarie Chendi, *Viitorul* şi *România* din Arad, *Gazeta Transilvaniei, Albina* lui I. Kalinderu, *Foaia interesantă* din Orăştie, *Junimea* din Cernăuţi. În 1909, după publicarea operelor *Fata Popei* şi *Povestea copilăriei,* acesta a intrat în Societatea Scriitorilor Români, participând activ la înfiinţarea Societăţii Scriitorilor Români în 1908, alături de Dimitrie Anghel şi Emil Gârleanu. În 1910, scriitorul publică colecţiile *Nuvele* şi *Povestiri alese*, urmate, după 1911, de *Povestea trăznetului, Pe drumul pribegiei* şi de alte volume de povestiri, precum *Facerea lumii, La han la Trei ulcele, Codreanu căpitan de haiduci, Volintirii, Poveşti de sărbători, Bucovina, Cântecul eroilor, Novele şi schiţe, Icoane vechi şi noi* şi *Povestea crinului.*

Doru Axinte, România

De aceeaşi tărie emoţională sunt însufleţite şi versurile lui Ion Dragoslav, din mai modesta sa producţie lirică cuvenindu-se a fi citate cele trei poezii închinate războiului de reîntregire a neamului şi înfăptuirii Marii Uniri de la 1 Decembrie, *Cântec de biruinţă, Odă eroului necunoscut* şi *Noua horă a Unirei:* „Sus români cu mic cu mare/ Să jucăm hora pornit,/ Că pe cer străluce-un soare/ Cum de secoli n-a lucit.// El e soarele Unirii/ Şi-a-ntregirii pe pământ,/ Unui neam în ispăşire/ Chinuit ca şi un sfânt.// Astăzi, nu mai sunt hotare –/ Lanţuri de nebiruit.../ Sus români cu hora mare/ Şi din Nistru-n asfinţit.// Până-n Tisa curgătoare/ Hora noastră s-o lărgim/ Şi cu rugi spre Sfântul-mare/ Numai zile să trăim.// Sece Dunărea cea lată/ Ca-ntr-un vânt peste Balcani/ Hora noastră să străbată// Hora mândrilor români." În ciuda clişeelor aparţinând vorbirii directe, cu formule şi notaţii proprii stilului epic de factură convenţională, poemele din această categorie reuşesc să îşi impună totuşi elocinţa şi impetuozitatea combativă în măsura să-l recomande luptelor şi biruinţelor politice de împlinire a visului înfăptuirii marii uniri a poporului român. Sentimentul patriotic e aici intrinsec şi, în ciuda simplităţii degajate la prima vedere, expresivitatea lor este de căutat într-un strat cu mult mai adânc al lecturii.

Dacă manuscrisele sale, cu atâtea ştersături şi prefaceri, prezentau mai multe imperfecţiuni de stil şi compoziţie, există un gen în care Dragoslav excela. El era un folclorist de seamă şi, cu deosebire, devenise cunoscut drept „cărturarul de la Fălticeni". A cules cu multă sârguinţă o sumedenie de legende de prin împrejurimi, de pe malul Şomuzului, nemurirea sa venind mai degrabă din acest domeniu. Unele dintre aceste texte, traduse în limba franceză, au ajuns într-o antologie în mâinile lui Anatol France, autorul lui *Thaïs* interesându-se de *Căruţa cu legende* a scriitorului moldovean. În publicistică, intervenţiile sale aveau adeseori la bază probleme aproape sindicale, amărăciunea unui suflet neînţeles şi nedreptăţit fiind destul de vizibilă, de exemplu, în articolul *Ne mor scriitorii,* scris cu durere în momentul în care „poetul nopţilor", Al. Macedonski se stingea pe patul de suferinţă: „Nu e an să nu ne îngropăm câte doi-trei scriitori dintre cele mai făgăduitoare talente: I. Săvescu, Ştefan Petică, I.P. Pincio, Emil Gârleanu, Şt.O. Iosif – frunze de toamnă căzute pe mormântul pe care indiferenţa, mizeria le-au săpat literaturii româneşti."

Fără să fi fost chinuit de idei mari sau să fi scris meditaţii şi reflecţii, opera sa derivă dintr-o bogată experienţă de viaţă. Oralitatea stilului prozei sale aminteşte de Ion Creangă, cu deosebire prin formele graiului viu şi, nu mai puţin, prin numeroasele onomatopee şi ziceri populare, ceea ce, mai mult ca sigur, trebuie să-l fi determinat pe E. Lovinescu să-l încadreze în mişcarea sămănătorismului moldovenesc alături de Ion Ciocârlan *(Pe plai, Traiul nostru, Inimă de mamă, Fără noroc* etc.), N.N. Beldiceanu, Corneliu Moldovanu, A. Mândru şi N. Dunăreanu, după cum, prin alegerea eroilor săi din rândul ţăranilor, Dragoslav se asemănă prin scrierile sale cu scriitorul muntean I.C. Visarion. Biruit de vreme şi de nedreptăţile din jur, cu figura lui speriată de aripa tainelor ce nu se pot spune, cu figura pe care ne-o dau portretele făcute de Aurel Băeşu şi Rudolf Schweitzer, nefericitul scriitor se stinge din viaţă la Fălticeni, în ziua de 4 mai 1928, cu puţin înainte de a fi împlinit vârsta de 53 de ani.

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Variaţii
pe tema poeziei cu ochii albaştri

Arcadie Suceveanu

Lui Grigore Vieru, in memoriam

Poezia i-a mâncat lacrima şi i-a băut ochii

Şi a fost zi, şi a fost seară
şi la o margine a literaturii române
s-a născut Poemul cu ochi albaştri

Şi a crescut şi s-a înmulţit
şi de sub frunzele lui înrourate
şi-a luat uşor zborul rândunica
graiului de-acasă
silabele aveau botul umed
al iezilor lui Creangă
şi pentru întâia oară un soare mare,
cald, autohton
răsărea
din ochii mamei

A surâs şi s-a bucurat ca de-o minune
Poemul cu ochi albaştri
şi pentru suflete mari a cusut cămăşi de copil
a aprins bradul de Crăciun în şcoli
şi orfelinate
a însămânţat cu greieri, cu poz(n)e şi rugăciuni
cărţile de citire, abecedarul

Dar Poemul cu ochi albaştri a mai fost şi soldat
a avut armă, bocanci şi gamelă
Aflat sub ordine, nu a avut viaţă personală,
dar a aprins stele sudice şi crini latini
în grădina imperiului
a strecurat subversive ouă de privighetoare
în cuibul de minotaur
şi a împărţit, ca pe nişte iconiţe,
pâiniţele ecumenice
ale Limbii române

În zilele de glorie a lui Pilat din Pont
s-a semeţit să absoarbă în lacrima sa
apa Prutului
a încercat să îndrepte
şira spinării, însecerată,
a Basarabiei

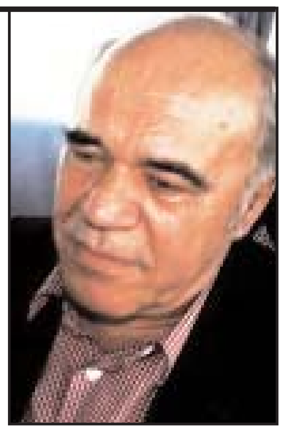
S-au alarmat oficialii şi procuratorii:
– A cui este vocea ce se aude mereu
murmurând în arene parabola ierbii răzvrătite
sub coasă?
Şi şi-au asmuţit câinii
asupra Poemului cu ochi albaştri
i-au smuls din piept inima
şi în golul rămas au lăsat să crească
o trâmbiţă neagră

Iar într-o noapte, când Dumnezeu
uitase pe şosele ceaţa cea deasă
şi moartea se juca dinadins cu brelocul
de beton de la ceasul de buzunar
Poemul cu ochi albaştri
şi-a tras pe corp umbra
zeului ce l-a născut
şi s-a retras în propriul strigăt
geamăn cu ţipătul de rândunică
al adâncului

Aleluia!
2009

(Din volumul Arcadie Suceveanu, *Ferestre stinse de îngeri,* Editura Prut, Chişinău, 2014)

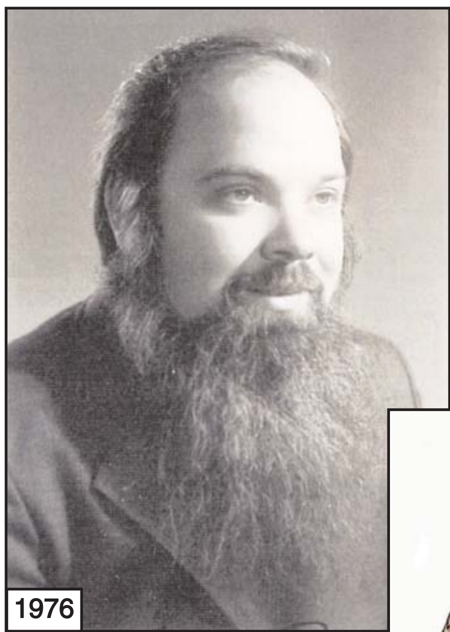
Seniori ai culturii

Ion I. Brătianu,
ultimul reprezentant al unei dinastii celebre

Florentin POPESCU

Împărţindu-şi anii senectuţii între Paris şi Bucureşti, de o vitalitate şi de un optimism de excepţie, deşi a ieşit din prim-planul politicii, dl **Ion I. Brătianu** (născut în 1939), ca ilustru (şi ultim) reprezentant al „dinastiei" politice care a făurit România modernă, continuă să se manifeste cu mare succes pe plan social şi cultural.

1976

În programul Fundaţiei pe care a înfiinţat-o şi al cărei preşedinte este, înscrie manifestări de mare interes: întâlniri cu mari personalităţi ale ştiinţei şi culturii (cum ar fi, ca să dăm un singur exemplu, recenta conferinţă a d-lui Denis Buican, poet şi biolog de renume mondial), lansări de cărţi, expoziţii şi multe altele.

Cine are curiozitatea şi totodată plăcerea să ajungă la palatul său din strada Visarion descoperă acolo un veritabil muzeu de artă, cu lucrări ale unor maeştri ai picturii şi graficii româneşti, artişti cu care amfitrionul a avut în trecut bune legături de prietenie.

După ce în urmă cu câţiva ani i-am solicitat un interviu pe care l-am publicat în revista *Bucureştiul literar şi artistic,* apoi în volumul *Seniorii literaturii noastre,* iată că altcineva, doamna Eugenia Duţă, editoare în plină afirmare, duce cumva mai departe iniţiativa mea de atunci şi a tipărit, sub genericul *Seniorii politicii noastre,* un volum intitulat *Ion I. Brătianu: Între zâmbet, premoniţie şi atitudine* (Editura Fast Editing, Bucureşti, 2023).

Un portret alcătuit din contraste. În volumul amintit, pornind de la ideea că „într-o lume nedrept alcătuită, o lume plină de invidii, de gânduri negative, de intenţii care surmontează conflicte mai mult sau mai puţin bazate pe realităţi sau, mai degrabă spus, bazate pe caracterul fiecăruia dintre cei ce-şi dau cu părerea, mai mult decât pe adevărata construcţie a celui vizat", doamna Eugenia Duţă opinează că dl Ion I. Brătianu „a fost nevoit să înfrunte un destin, se pare, fixat şi deasupra întregii sale familii. Pentru că Brătienii nu au fost numai stimaţi sau iubiţi, ei au fost mereu ţinta acestor invidii şi micimi, în pofida jertfei personale depuse pe altarul intereselor ţării".

Fireşte, aflat la răspântia contrastelor dintre aprecieri şi minimalizări ale meritelor omului, poate chiar şi la denigrări pe nedrept, dl Ion I. Brătianu – om politic, dar şi publicist de marcă (încă neevaluat la dimensiunile meritate), poet şi totodată mare animator cultural – este greu de fixat într-o „ramă" (istorică, culturală, socială), de unde şi dificultatea celui ce se osteneşte să-i alcătuiască un portret cât mai apropiat de realitate. Dna Eugenia Duţă a procedat cum a găsit de cuviinţă: nu comentând dintr-un unghi sau altul viaţa şi activitatea personajului său şi nici uzând din abundenţă de citate selectate din cărţile dlui Ion I. Brătianu. A ales calea de bun-simţ care se impunea: a recurs la relatarea faptelor şi la viziunile altora, exprimate de-a lungul timpului în publicaţii şi în cărţi. A realizat ceea ce s-ar putea numi *un portret în mozaic,* unde fiecare element îşi are un rol precis în alcătuirea întregului.

Politician, dar mai ales pamfletar de primă linie. Printr-un simplu recurs la memorie, nu e deloc dificil să ne întoarcem la anii '90 ai veacului trecut, la perioada imediat următoare evenimentelor din decembrie 1989 şi să privim, măcar fugitiv, scena politică de atunci.

Dl Ion I. Brătianu, abia întors din străinătate, dintr-un autoexil cauzat de împrejurări politice şi sociale lesne de bănuit, a înfiinţat Fundaţia ce-i poartă numele, apoi s-a avântat în publicistică, scriind la ziarul *Viitorul Liberal,* a candidat la alegerile pentru Primăria Capitalei şi a fost parlamentar într-unul din primele parlamente de după căderea comunismului.

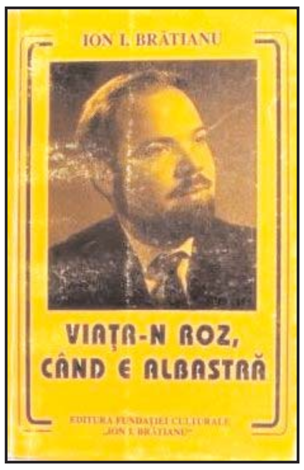
Pe atunci (mulţi dintre noi, cei care am trăit acele vremuri ne amintim) abia începea să se configureze o clasă politică în sensul concret al termenului. Parlamentul, alcătuit în marea lui majoritate din inşi „emanaţi" din aşa-zisa Revoluţie din decembrie 1989, îşi ţinea şedinţele până noaptea târziu, adesea cu rezultate discutabile, adoptând legi controversate, calea până la adevărata democraţie fiind încă lungă.

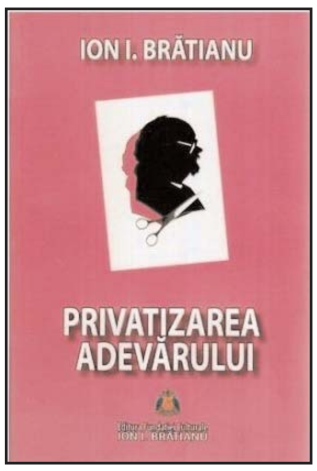

În contextul dat, dl Ion I. Brătianu făcea o figură aparte, fiindcă se prezenta acolo fără ipocrizie, fără interese obscure, exprimându-şi patriotismul cu sinceritate şi supunând atenţiei publice probleme nu numai de stringentă actualitate, ci şi vizând viitorul unei ţări abia eliberate din chingile totalitarismului. Sigur că asta nu convenea, sigur că asta stârnea zâmbetul sau – şi mai rău – hohotul multor neaveniţi şi nepregătiţi pentru democraţie şi economie de piaţă. Sigur că mulţi de acolo, lucrând temeinic pentru îmbogăţirea personală, se simţeau mai mult decât stânjeniţi sau chiar incomodaţi de-a dreptul.

O parabolă (până la urmă de ce nu acceptabilă?)

cu cartoful, prezentată cu o anume naivitate şi sinceritate într-o emisiune electorală televizată i-a atras numaidecât porecla de „Brătianu – Cartoful", poreclă ce avea să-i rămână multă vreme, chiar şi după ce n-a mai făcut parte din forul legiuitor al ţării.

Este, însă, interesant de observat că multe din criticile şi interpelările de atunci ale dlui Ion I. Brătianu s-au dovedit a fi, mai târziu, validate de realitate. Ele au fost – ceea ce dna Eugenia Duţă numeşte acum, „premoniţiile" personajului său.

Şi mai este tot la fel de interesant să observăm că volumele scrise de dl Ion I. Brătianu în urma experienţei sale parlamentare poartă titluri care incită şi aproape că nu mai au nevoie de nicio detaliere: *Adevăruri din Parlament, În legitimă apărare, Cel mai hulit dintre pământeni, Revoluţia de glaspapir, Voi sunteţi urmaşii Romei?, Privatizarea adevărului, Viaţa-n roz, când e albastră.* Toate aceste volume cuprind pamflete ce se constituie într-o adevărată oglindă fidelă a anilor şi evenimentelor de atunci, comentate sub formă de pamflet inspirat, în cheie uneori tristă, alteori veselă.

Pe de altă parte, se înţelege aproape de la sine că pamfletele cu pricina, în ciuda efemerităţii unora dintre teme, trăiesc şi vor trăi în continuare ca texte, nu de puţine ori exemplare, aflate la graniţa dintre publicistică şi literatură.

Dar, mai presus de toate, ca un fel de sincere manifeste ale patriotismului care l-au animat tot timpul şi-n tot locul pe autorul lor. Lucru mare – şi atunci, ca şi azi – în vremuri în care multora dintre contemporanii noştri, deveniţi europeni peste noapte, le este parcă jenă (ca să nu spunem ruşine) să mai vorbească de patrie şi de patriotism.

Cine are curiozitatea să parcurgă cuvântările dlui Ion I. Brătianu din Parlament are totodată şi surpriza de a descoperi „adevăruri din Parlament" exprimate concis, ca-n maxime şi, mai ales, valabile şi azi. Iată doar două mostre: „Dacă vocaţia este doar o predispoziţie, o înclinaţie, o tendinţă, talentul implică deosebita capacitate de a acţiona, care duce, în ultimă instanţă, spre virtuozitate. Arătaţi-mi însă în Parlamentul României un virtuoz al politicii şi îi fac statuie"; „Acum, parcă mai mult decât oricând în istoria noastră, am fi avut nevoie de oameni potriviţi la locul potrivit. Dar jocul iresponsabil cu focul şi... jocul de culise au făcut ca la timona legislativă a ţării să ajungă mulţi oameni netalentaţi..."

„Bonomia străbate, totuşi, prin vitriolul textului..." Sub un titlu care sugerează, dacă nu cumva spune totul (*Semne de admiraţie, respect şi recunoaştere a valorii*), dna Eugenia Duţă a grupat, în frumoasa sa carte, o serie de aprecieri exprimate, în timp, de unele somităţi culturale despre dl Ion I. Brătianu.

O lectură a lor dovedeşte încă odată, dacă mai era nevoie, că acest contemporan al nostru este o mare personalitate, atât a politicii, cât şi a culturii. Iată, spicuite din multe altele, câteva astfel de aprecieri:

„Pamfletele brătieniste, prin aciditatea lor, prin vehemenţa cu care autorul veştejeşte răul, viciile... prin strălucita agresivitate stilistică, prin blamarea, arderea cu fierul roşu a lichelelor, impostorilor, hoţilor şi mafioţilor de tot soiul... se constituie într-un loc miraculos pentru vindecarea gravelor boli de care suferă societatea de azi... Cum singur mărturiseşte, «m-am străduit, ca de obicei, să atac numai ideile, corupţia, vânzarea de ţară şi de neam, multidimensionalul dezastru instalat la conducerea ţării de javre, jigodiile, jagardelele şi japiţele postdecembriste ce s-au instalat la conducerea ţării şi care nu au făcut decât să promoveze jaful şi ruinarea fizică şi morală a cetăţeanului, contribuind la destabilizarea şi dezintegrarea structurii statale»" (Ion Dodu Bălan); „Politicienii care nu sunt şi poeţi pot eşua în faţa problematicii imprevizibile a vieţii. Politicienii-poeţi pot descoperi viitorul. Vă dorim împlinirile meritate, domnule Brătianu!" (Adrian Păunescu); „Cu excepţia îmbogăţiţilor de revoluţie, tot omul gândeşte la fel cu Ion Brătianu, cu deosebirea că nu tot omul are darul de a-şi vărsa revolta şi amărăciunea şi de a-şi apăra Neamul, adică năpăstuitul Popor Român" (Ileana Vulpescu); „Înfăţişarea lui Ion Brătianu, blândă, jovială, glasul baritonal, molcom şi graseiat nu te duc, nicidecum, cu gândul la autorul unor pamflete acide, virulente. Bonomia străbate, totuşi, prin vitriolul textului. Vitriolul din pamflete a fost, mai întâi, într-un suflet sensibil şi loial, iar aceste urme necicatrizate apar la tot pasul în scrisul lui Ion Brătianu." (Fănuş Neagu)

→

In memoriam

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (III)

Rodica LĂZĂRESCU

Mi-am bătut multe cuie în talpă, dar, la vârsta mea, n-am ce pierde

Mereu preocupat de ecoul scrierilor sale, mai ales în rândul prietenilor sau al celor pe care îi aprecia în mod deosebit (a se vedea justificarea pe care o oferă în legătură cu abandonarea proiectului trilogiei biografice rebreniene, ultimul volum, *Glorie şi amurg,* nemaifiind scris), o lungă epistolă îi e adresată Corneliei Filipaş, care îşi exprimase multe rezerve şi indignări faţă de cele relatate în al doilea volum al *Artei…, Oameni şi javre,* volum pentru a cărui elaborare Niculae Gheran o consultase pe fosta sa colegă de idealuri.

From: niculae gheran niculaegheran@yahoo.com
To: Rodica Lazarescu
Sent: Saturday, April 20, 2013 4:30 PM
Subject: Re: Despre cronica la Fanny-Liviu Rebreanu

Şi ca să nu te plângi că nu răspund chemării tale, îţi sugerez un soi de anchete, de două feluri:

a. O întrebare (eventual două întrebări) pusă mai multor scriitori, de tipul: „Din tot ce-aţi scris, care este cartea preferată şi de ce?"

b. O întrebare anume, pusă individual unui scriitor, într-o rubrică permanentă „O întrebare şi un răspuns".

Ai să râzi: aş folosi prilejul să reproduc referatul de respingere a editării primului volum (cunoscut de domnia ta), dar şi scrisoarea trimisă doamnei Cornelia Filipaş, ex-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, membră a Comitetului Executiv al PCR, debarcată apoi şi trimisă ambasador în Danemarca, căzută în dizgraţie.

Eu cred că atare corespondenţe din arhiva personală sunt ilustrative nu doar pentru geneza unei cărţi, dar şi pentru cunoaşterea autorului şi, implicit, a unui sistem de relaţii.

Citeşte scrisoarea către ea, sărind peste epistola adresată lui Paul Cornea

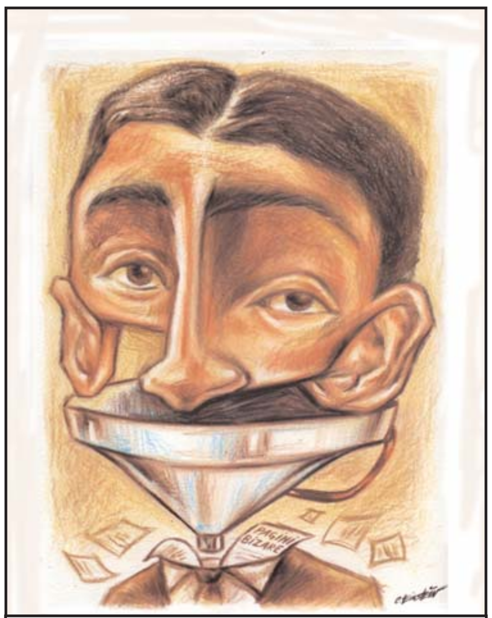
Bucureşti, 1 noiembrie 2010
Stimate Paul Cornea,

Spre bucuria mea, tomul 2 din *Arta de a fi păgubaş* – intitulat *Oameni şi javre* –, se află sub tipar, urmând să intre în circuit la Târgul de carte (ocolesc cuvântul „lansare", socotit de mine oribil). Cum nu credeam s-apuc să-l văd publicat, l-am dedicat dr. Ioan Coman, şeful clinicii a 2-a de cardiologie de la Spitalul Fundeni, ins ce m-a preluat cu un puls de 34 b.m. şi m-a expediat cu un stimulator cardiac, care, orice-aş face, orice-aş zice, tot 69 arată (cifră onorabilă din toate punctele de vedere).

Abia aştept să vă ofer cartea, mai ales că pe parcursul călătoriei mele, într-un timp şi spaţiu comun, drumurile ni s-au intersectat. La început, când cadrul ficţional părea să predomine întreaga acţiune, vă mişcaţi sub identitatea: prof. Paul Rocnea. Absurd, atâta timp cât amintirile vă erau mai mult decât favorabile. În schimb, cu tentaţia respectării adevărului (inevitabil subiectiv), i-am ironizat pe mulţi „confraţi de ocazie", din vechile structuri de partid şi de stat, văzuţi din interiorul sistemului.

Sunt conştient că mi-am bătut multe cuie în talpă, dar, la vârsta mea, n-am ce pierde. Drept e că ecoul primului tom m-a încurajat. (Deşi volumul nu s-a difuzat pe reţeaua de librării, fiind destinat strict bibliotecilor, s-a bucurat de o neaşteptată primire – peste 20 de prezentări şi cronici elogioase – în presă, la radio şi televiziune, în ţară şi, curios, peste hotare, în Israel şi SUA.)

Pe parcursul elaborării, majoritatea capitolelor le-am dat spre lectură Corneliei Filipaş, faţă de care nu doar că mă leagă o veche camaraderie – de când am lucrat împreună la Capitala Uniunii Tineretului Muncitoresc şi apoi ca secretari la C.S.C.A. –, dar îmi cunoaşte îndeaproape viaţa, încă din copilărie, când am locuit pe aceeaşi stradă în Obor. M-a durut enorm că amintirile mele despre oameni ca Gheorghe Florescu, Ion Gheorghe, Vasile Muşat, Florea Chiţu, Smoleanu au deranjat-o, în pofida faptului că o clipă nu mi-am ironizat credinţele dintâi. (Cu aceeaşi obiectivitate, am cultivat şi autopersiflarea, în varii situaţii, ca mijloc de portretizare a naratorului.) Asta nu mă obligă să nu văd proasta politică de cadre care avea să netezească drumul rătăcirilor ulterioare. Am simţit nevoia să-i trimit o scrisoare, pentru a fi înţeles ca lumea. Am făcut-o cu aceeaşi obiectivitate cu care, prin 1950, la 20 de ani, m-am exclus singur din partid, „uitând" să-mi ridic carnetul de membru, după ce Ion Gheorghe mă trimitea la uzinele Dinamo să mă calific ca bobinator. (Aveam să revin în partid în contextul anului 1967.) Mă îndepărta ca s-o promoveze pe Angela Preluca (ulterior Ion), despre care, peste mulţi ani, eu însumi aveam să semnez articolul din *Dicţionarul* lui Zaciu, cu rară obiectivitate.

Cival Einstein, Brazilia

Deşi, formal, comit o impoliteţe, vă trimit copia epistolei către Cornelia, considerând că relatările de istorie literară rămân valabile în preajma apariţiei noului volum. O fac în virtutea respectului pe care vi l-am purtat şi vi-l port. Desigur, indiferent de cele afirmate, cartea singură urmează să se recomande, în bine sau rău. Să sperăm că nu vă va dezamăgi.

Cu cele mai bune urări de bine dvs. şi întregii familii,

P.S. (1) Încă de acum un an, am reluat bunele raporturi cu destinatara scrisorii, deşi, la vremea respectivă, eram hotărât să renunţ la carte.

P.S. (2) Aţi citit interviul meu din *Cultura*, scris ca de pe cealaltă lume? Dacă nu, vi-l pot trimite.

Bucureşti, 10 octombrie 2009
Dragă Cornelia,

De-aş fi omorât pe mama, iar condamnarea pe viaţă ar fi hotărât-o tribunalul din Ciulniţa, tot mi s-ar fi acordat drept la recurs – chiar dacă nu-l ceream. Şi asta în condiţiile în care, în afară de procuror, acolo s-ar mai fi aflat *cel puţin* doi judecători şi un avocat din oficiu. Tu te-ai grăbit să pronunţi o sentinţă asupra unei cărţi netipărite, neterminate, fără să ştii încotro se îndreaptă, dacă va rătăci mintea cititorului sau, dimpotrivă, ar aduna-o.

La supărarea domniei tale, se cuvine să-ţi adaug o veste bună: înclin să abandonez continuarea cărţii, alungându-ţi orice temere. Dacă şi un prieten în care am crezut şi cred, martor al evenimentelor narate, e dezamăgit de cele scrise, ce să mai zic? La fel am păţit cu trilogia mea biografică: am aşternut pe nerăsuflate primele tomuri (*Tânărul Rebreanu* şi *Amiaza unei vieţi*), mult lăudate de Cioculescu, Piru, Ciopraga, Zaciu, Ion Vlad, Papahagi şi mulţi alţii. Ultimul volum, *Glorie şi amurg,* n-a apărut nici până azi, deşi, când şi când, unii tot speră să-l scriu. Motivul? Rezervele lui Nicolae Manolescu după editarea tomului doi, deşi tot el concluziona în cronica sa, după o lungă bruftuială, că din tot ce s-a scris în timp despre Rebreanu contribuţia mea rămâne esenţială. Era ca şi cum, după ce te stinge unul în bătaie, îţi toarnă pe cap o găleată cu apă să-ţi revii.

O sută de recenzenţi să fi exprimat opinii şi mai aspre, nu m-ar fi durut mai mult. Şi asta pentru că ţineam enorm la Manolescu, astfel încât neîncrederea lui m-a inhibat total.

În cazul de faţă, rezervele tale n-au cum să mă lase rece. Nu-i vorba de valoarea sau lipsa de valoare artistică a însemnărilor, ci de esenţa lor. Efectiv m-ai buimăcit, şi asta pentru că în toată viaţa mea n-am scuipat obrazul pe care l-am sărutat. De ce aş face-o acum?

Rămâne însă ca fiecare dintre noi să se dumirească ce înţelege prin obraz. Căci unul era obrazul Constanţei Crăciun – femeie tânără, chipeşă, inteligentă, fiinţă cu un trecut militant, muiere şcolită – şi altul obrazul lui Moş Florescu, balaoacheş urât, incult şi nesimţit (îţi amintesc episodul excluderii din C.C. a lui Pumnea). Că a înlocuit-o la comandă, pot pricepe, dar că în toată ţara nu s-a găsit un singur băiat sau fată, capabil(ă) să stea în fruntea organizaţiilor de tineret, n-am să înţeleg niciodată. La Bucureşti, la fel, un alt moşneag: Petre Dumitrescu. Eterna cauză: lipsa de încredere a politicii securiste, având ca revers frica mistică faţă de oamenii mai răsăriţi, în care mereu se vedea o ameninţare. De ce astăzi, când asistăm la falimentul ideilor ce ne-au animat tinereţea, să nu ne întrebăm cum şi de ce o puzderie de proşti şi lichele au avut întâietate, în faţa unor confraţi buni, de care mişcarea nu ducea lipsă? Am crezut şi cred că măcar râsul ne poate rămâne prieten, reacţionând precum Zorba Grecul, la dărâmarea şandramalei. Între tine şi unul ca Smoleanu, idiot sinistru, eu n-am şovăit să cultiv prietenia cu tine. Şi, totuşi, boul-boilor a fost promovat, deşi în secţia organizatorică se aflau comunişti înzestraţi. De ce? Din cauza unei strategii cretine. Ieri ca şi azi, am sfidat sinistra politică de cadre a fostului partid, bazată pe criterii sclerozate, menite să asigure securitatea „iubitului conducător". Eu însumi am căzut victima acestui sistem deşănţat, pentru ca Ion Gheorghe să-şi apropie amanta, că acasă nu şi-o putea duce, iar la căminul unde locuia dânsa nu-şi putea face mendrele. Dar de ce vorbesc despre mine? Bărbatul tău a căzut între roţile aceluiaşi sistem, fără să ştii dacă tocmai mânia de a se vedea anchetat, cu imputări băneşti şi reproşuri venite de la milogii administraţiei culturale, nu i-a sfârtecat inima.

→

În vizorul epigramiştilor şi al graficienilor. Nu mică e mirarea celui ce păşeşte în palatul de pe strada Visarion din Bucureşti când află într-unul din saloane o expoziţie care a avut ca subiect politicianul, literatul, omul de societate Ion I. Brătianu.

Un întreg perete este ocupat de desenele, crochiurile şi epigramele celebrului Alexandru Clenciu, un familiar al oamenilor de cultură (scriitori, pictori, muzicieni) din ultimele decenii ale veacului trecut, un virtuoz al umorului şi al calamburului, desene şi versuri ce creează o notă de bună dispoziţie cititorului, întrucât amfitrionul de azi a fost surprins în varii ipostaze, cărora dl Al. Clenciu le-a adăugat catrene foarte inspirate. Acestora li se adaugă portrete şi versuri semnate de George Corbu, Cristian Mihăilescu, Neagu Rădulescu, Mihai Costache, Saşa Georgescu, Ion Barbu, Octavian Andronic, Tia Peltz şi alţii.

Şi iată cum, pornind de la o frumoasă carte-album (împodobită cu numeroase fotografii, desene facsimile) am ajuns la o prezentare de mai largi dimensiuni, atât a volumului dat, cât şi a celui care reprezintă „subiectul" acestuia. Iar „personajul" ales de dna Eugenia Duţă merita fără îndoială acest binevenit gest editorial.

În final nu ne rămâne decât să fim în ton cu dna Paula Romanescu, prefaţatoarea lucrării, şi să recunoaştem şi noi că autoarea „realizează un portret amplu al omului – scriitorului, memorialistului, colecţionarului de artă – politicianului Ion I. Brătianu, demn purtător al unui nume ilustru prin care, cea cu adevărat marea politică de ieri a dat ţării noastre statornică valoare, făcând-o respectată între naţiunile lumii".

La Studioul Buftea, Paul Cornea a păţit la fel. Îl poţi întreba. Eu ştiu mersul controlului efectuat, pentru că întâmplarea a făcut să fac parte din comisie, unde am depus toate străduinţele să-i dovedesc nevinovăţia. Niciunul dintre noi nu s-a pricopsit, n-a urmărit vreun avantaj. Îţi amintesc că la Capitală aveam salarii de mizerie (eu 3700 lei, ca instructor, iar tu 4200, ca membră a biroului). Mergeam pe jos în unităţi, ca să ne rămână în buzunar banii de tramvai, să putem mânca ceva de dimineaţă. Era singura „afacere" ce ne-o îngăduiam. În timpul acesta – îndeosebi, mai târziu –, alţii au făcut averi. Este şi cazul unor „colegi" de-ai tăi, cu fete de măritat şi gineri miliardari, care, după Marea Revoluţie din Decembrie, au scos la lumină ce-au prăduit. Însuşi Băsescu se făleşte că evenimentul l-a găsit cu bani, că n-a trebuit să înceapă cu făbricuţa de îngheţată. În cloaca asta de arivişti, demagogi şi derbedei, cu şi fără carte, m-am auto-exclus din partid, „uitând", prin 1949-1950, să-mi ridic noul carnet de pemerist. Aveam să revin în partid, după 18 ani, la provocarea Constanţei, recomandat de tine şi de Balaci.

Pe tine te-au deranjat unele portrete, între care figurile unor ilegalişti. Nu-i vina mea că, în afară de Ilca – despre care am scris şi urma să mai scriu, nu am cunoscut alţii mai breji. Sau, vorba ei: „Puţini am fost, mulţi am rămas". Coana Paraschiva şi nea Nicu Stancu, doi oameni cinstiţi, fără pretenţii de luptători, au primit calitatea de ilegalişti numai pentru că în casa lor s-au ascuns manifeste comuniste (fără să ştie ce sunt). Desigur, dacă la percheziţie s-ar fi găsit la ei, dracu' îi lua. I-am prezentat cum erau: nici frumoşi, nici urâţi. Biscan, ce-avea să ajungă comandantul DGSM-ului, beţiv notoriu, a căzut ca musca-n lapte, devenind erou fără voie. A deraiat un tren german în gara Predeal, fiind într-o alcoolemie avansată. Spre deosebire de alţi comunişti schingiuiţi în anchete, el a rezistat la bătăi, deoarece, în afară de cârciumar, n-avea pe cine turna. Pe tine te-a deranjat „curva de Berta", amanta lui Teohari. Muierea a existat ca atare. Ce vinovat sunt eu de libertinajul ei, de modul cum şi-a administrat sexul? Faci enorma greşeală de a crede că toate femeile de ieri şi de azi s-au grăbit şi se grăbesc să-ţi urmeze pilda. Şi-apoi, fii judecătoare dreaptă: cu toate păcatele lor, muierile astea – inclusiv Berta – erau de un milion de ori mai cinstite decât amantul acesteia, devenit ulterior ministru de interne, care, ani în şir, l-a anchetat pe Pătrăşcanu, cu nădejdea că va smulge din gura lui că-i trădător. Drept e că în cele din urmă a fost înlocuit de Drăghici, cu vocaţie de criminal. (La proces, Lucreţiu a venit cu un picior retezat, în urma cangrenelor pricinuite de prelungitele discuţii tovărăşeşti.) Aceştia nu erau „ilegalişti"? În numele cui (şi mai ales de ce) trebuie ca eu să edulcorez realitatea?

E trist, Cornelia, dar amândoi ne-au fost conducători, ucigând prin complicitatea laşă a celor din jurul lor. La ordine şi control moscovit, au instaurat un regim de teroare, de frică, de care nici confraţii din conducerea supremă n-au scăpat. Tu nu te-ai simţit urmărită, controlată continuu de ce zici şi ce faci? Dacă un Pârvulescu a îndrăznit să mişte în front ce-a păţit? Şi-acum eu, ca martor al unor stări, bune şi rele, ce să fac? Să presar flori în cimitirul tinereţii mele? Să plâng ca o babă ştirbă sau să râd cu năduf? Sunt mulţumit că *atunci* am părăsit corabia intrată în derivă, rămânând în afara partidului. Când m-am ridicat, am făcut-o prin proprii strădanii. Rezultatele începuseră să depăşească statura autorului. În izolarea mea, mă apucasem de-o treabă cinstită, pe care am dus-o la capăt. Dacă modul meu de a judeca ar fi singular, treacă să meargă. Din păcate, dezamăgirea a fost a multora. Mă gândesc la un Panait Istrati, caz mai vechi, dar şi la mulţi scriitori de seamă ai Franţei, militanţi comunişti care s-au descotorosit de bolşevism, când au văzut ce se petrece în spatele „cortinei de fier".

Târziu am revenit la anii mei de ucenicie. De-ar fi să iau în serios pe mulţii care au scris despre *Arta de a fi păgubaş,* s-ar cuveni să fiu încântat. Iată însă că am şi darul de a te dezamăgi. Noroc că n-am orgolii şi că, oricum, sunt la capăt de drum.

Aş vrea să reţii două lucruri. Mai întâi, că eu nu mi-am propus să fac istorie, ci doar să-mi scriu amintirile. Că unitatea de timp şi spaţiu i-a determinat pe unii să le considere roman, pe alţii povestiri, ori memorii, e treaba lor. La mine, cadrul istoric ţine loc de ramă. Nu te uita dacă e poleită cu aur, de lemn masiv, ori de-un deget. Vezi dacă pe pânză există ritm şi culoare, dacă personajele trăiesc sau sunt moarte, dacă de pe urma lor te alegi cu ceva. În al doilea rând, vezi ce le leagă, dacă, asamblate, îţi spun ceva *peste* rama ce le înconjoară. Desigur, fiecare dintre noi poate pleda pentru un adevăr sau altul. Oricum, toate la un loc nu pot alcătui un adevăr suprem. În ce mă priveşte, consider că nimeni nu-mi cunoaşte mai bine credinţele ce m-au animat, aspiraţiile, bucuriile şi necazurile mele, de unde şi libertatea de a scrie şi despre alţii în mijlocul cărora am trăit, despre *propriile* relaţii avute cu ei. În principiu, unul sau altul poate să fi fost genial sau idiot, dar de ce aş falsifica relaţia dintre mine şi ei, fie bună sau rea? „Greşeala" ta e că, pe-alocuri, recunoşti unele prototipuri. Viziunea ta sentimentală n-are însă nicio legătură cu tabloul realizat de mine. Amândouă imagini pot aluneca precum şinele de tren: se suportă în paralelismul lor, fără să se întâlnească vreodată. Stima politică pe care tu o ai, eventual, vizavi de Gheorghe Florescu, Ion Gheorghe, Florea Chiţu sau Vasile Muşat, n-are nimic comun cu rezervele mele faţă de ţinuta lor morală şi intelectuală. După opinia mea, locurile dobândite de ei în mişcare au fost rodul „politicii de dosare", care a ucis criteriul competenţei. Deie Dumnezeu să greşesc, să fi fost cei mai deştepţi dintre „proşti". Ca să fie cea mai frumoasă, răposata japiţă – Dumnezeu s-o ierte, că are ce ierta – nu admitea în jurul ei soţiile gingaşe ale unor guvernanţi. Nici cei care au stat mereu cu mâna la vipuşcă, orfani la minte, nu merită stimă. Stalin, cât era de dictator, numise ca şef peste Comsomol pe Mihailov. Un bărbat frumos, inteligent (după debarcare, ajuns ministru al tipăriturilor, l-am însoţit, zi de zi, o săptămână, vorbind împreună de toate; îi mergea mintea). Noi l-am avut pe Vasile Muşat. Numit mai târziu preşedinte la Televiziune, a îndreptăţit replica redacţiei: „Fraţilor, a venit unul care seamănă leit cu Fred" (eroul *Aventurilor din epoca de piatră,* partenerul lui Barney). El ca el, că n-avea suflet rău, dar alţii, după ce că erau milogi în funcţiile acordate, sclipeau şi prin ticăloşie.

Merită ca aceste păcate să fie înfierate? Ca unul care nu mi-am sfidat convingerile din tinereţe, afirm ca DA! Deşi provenit dintr-o clasă avută, am rămas consecvent credinţelor socialiste, deşi mulţi din foştii noştri „tovarăşi" au alergat şi continuă să alerge în toate zările politice, ahtiaţi după câştiguri mari şi grabnice. Grăbeşte-te să-i votezi, înainte de a-i scuipa tu însăţi în ochi. Cred sincer că, mai devreme sau mai târziu, polarizarea averilor şi accentuarea sărăciei vor duce la noi mutaţii sociale. Tot ce vor avea de învăţat urmaşii noştri din istoria partidului-bunic va fi *să nu înveţe construcţia socialismului după modelul sovietic,* să caşte ochii la politica de cadre, bazând-o pe-o selecţie naturală, dictată de competenţă profesională, nu de dosare.

Nu pretind nimănui să gândească la fel, după cum alţii nu-mi pot cere să gândesc ca ei. E pragul elementar al democraţiei. Desigur, admit că pot greşi, păcat care te pândeşte însă şi pe tine.

Şi mai ştiu un lucru, Cornelia: n-are rost să ne certăm, să amânăm împăcarea pe cealaltă lume. Oricum, când vei ajunge Acolo – cât mai târziu, ţi-o doresc din toată inima –, întreabă de mine. Sunt om de onoare şi, la Judecata de Apoi, îţi voi fi un martor util, pledând în favoarea cinstei şi inteligenţei tale, mărfuri rare în zilele noastre.

De 14 octombrie împlinesc ruşinoasa vârstă de 80 de ani. În consecinţă nu mă înjura mai mult decât se cuvine. În definitiv, oricărui artist i se întâmplă să cânte uneori prost, să se bâlbâie pe scenă, să picteze cu bidineaua (după cum unui cititor să interpreteze anapoda o pagină sau alta). Aşa că fă-te că n-ai citit ce-am scris despre prototipurile recunoscute de tine, după cum, la rându-mi, nu ţi-am imputat, pe parcursul vremii, părerile proaste despre Vali sau Nela (despre care, spre norocul lor, n-am apucat să scriu). Te vei convinge că greşelile văzute de tine cu ani în urmă le-am corectat în final.

Dintotdeauna: urma scapă turma!

Cu veche şi statornică prietenie,

Niculae Gheran

Semn(al) de carte

Angela Dina-Moţăţăianu, *Aricisme (prozopoeme),* Editura Biscara, Bucureşti, 2023

În *Aricisme – prozopoeme,* autoarea propune încă o aventură în linia speciei hibride a prozei rimate, oferindu-ne un alt şir de explozii absurde, cu muzicalitate interioară. Reconfirmă astfel capacitatea sa de a sintetiza idei în puţine, dar potrivite vocabule, de a reda sensul acestora printr-o distorsiune de logică. Ironie şi autoironie se înlănţuiesc dinamic şi captivant într-un liric presărat cu pusee frapante de imaginar.

Volumul de faţă al scriitoarei Angela Dina-Moţăţăianu intră în coliniaritate cu cele două serii precedente de câte o sută de prozopoeme, confirmând un sens valoric armonios ascendent. (Sara Mina, pe coperta a patra)

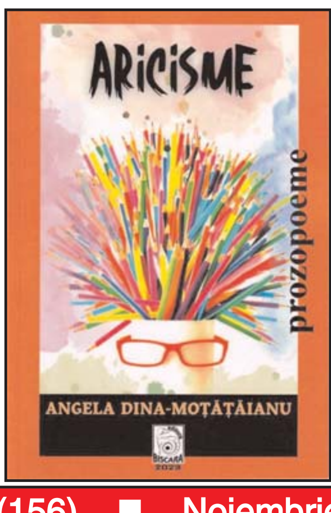
Valeriu Dulgheru, *Basarabie răstignită* (19), Chişinău, 2023

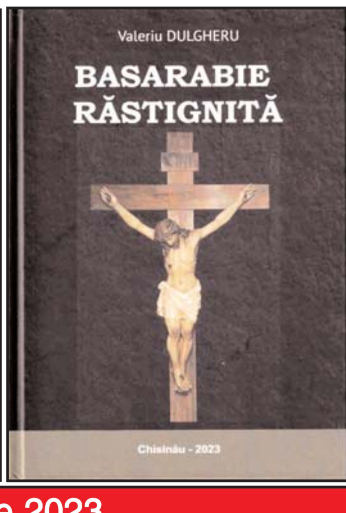
Basarabie răstignită (19) reprezintă o radiografiere fidelă a principalelor evenimente care s-au petrecut în anul 2022, publicate preponderent în săptămânalul *Literatura şi Arta*, în revista creştină de cultură şi tradiţii *Logos şi Agapie*, pe platforma ResearchGate, dar şi în mediul online, folosind la maxim reţelele de socializare ca un bun mijloc de diseminare a informaţiilor. Tradiţional, volumul este structurat în patru capitole: *Basarabie încotro?; Rashismul putinist – hitlerismul secolului XXI; Secvenţe din istoria Neamului; Portrete în timp, opinii, reflecţii.* Cele 32 de articole din capitolul *Basarabie încotro?* cuprind luări de poziţie, comentarii, critici asupra activităţii politice din Basarabia, profund marcată de sindromul dezbinării între liderii eurounionişti şi aparent bine intenţionaţi care, culmea, lucrează cot la cot cu coloana a V-a împotriva apropierii Republicii Moldova de Uniunea Europeană şi România. (…)

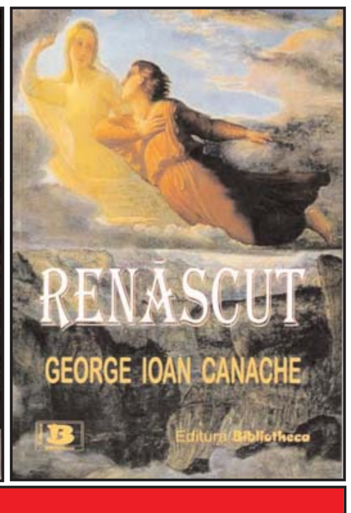
Cele 19 articole din capitolul al III-lea reprezintă secvenţe din multpătimita istorie a Neamului, axate pe celebrarea unor evenimente fericite sau comemorarea altora mai triste. Cel de-al IV-lea capitol este dedicat tradiţional scoaterii din anonimat a unor mari patrioţi. Anul trecut aceasta a fost preşedintele Maia Sandu, considerată pe drept cuvânt Femeia Anului. De asemenea, comemorării unor mari personalităţi, plecate în nefiinţă (Nicolae Dabija, Vasile Ţepordei, Nicolae Bulat). Rămâne deranjantă soarta de mai departe a Basarabiei, dar a apărut o luminiţă la capătul tunelului: perspectiva integrării europene şi, împreună cu ea (sau invers), perspectiva ReUnirii cu Ţara-Mamă România. (Autorul, în Prefaţă)

George Ioan Canache, *Renăscut,* Editura Bibliotheca, Târgovişte, 2023

Prozatorul George Ioan Canache e un bun observator al inflamărilor sufleteşti, al înfruntărilor cu realitatea imediată pe care le examinează amănunţit – expert, dar nu patetic – insinuând în subsidiar detaliile ce definesc evenimentul în sine interogativ şi, în acelaşi timp, meditative... (Victor Sterom, pe manşeta copertei a patra)

In memoriam

Ion Ionescu
la *Gazeta matematică* şi în *Povestiri technice*

Eufrosina OTLĂCAN

Examen de admitere în anul 1894 pentru anul I la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele din Bucureşti. Printre cei numiţi să supravegheze proba scrisă a candidaţilor se numără şi tânărul inginer Ion Ionescu, proaspăt absolvent al ŞNPŞ. Fostul şef de promoţie al tuturor şcolilor absolvite constată slaba pregătire la matematică a candidaţilor. Ce-i de făcut? Într-o odăiţă, birou al Serviciului pentru construcţia căii ferate Feteşti–Cernavodă, condus de Anghel Saligny, se strâng cinci tineri ingineri: Victor Balaban, Vasile Cristescu, Mihail Roco, Ioan C. Zottu şi Ion Ionescu, toţi aleşi de Saligny dintre şefii de promoţie ai ŞNPŞ; aceştia hotărăsc să editeze o revistă pentru ridicarea nivelului de cunoştinţe matematice al elevilor de liceu.

Neavând niciun sprijin din partea statului, vor contribui cu bani din propriul salariu de ingineri – 20 de lei aur, fiecare. Insuficient! Li se alătură încă cinci ingineri, cu contribuţii băneşti, aşa încât, la 15 septembrie 1895, apare *Gazeta matematică,* gazeta a cărei viaţă continuă şi astăzi. A apărut dintr-o necesitate naţională şi din pasiune pentru matematică: „Este un monument de muncă şi perseverenţă cu rezultate impresionante pentru propăşirea matematicii şi a învăţământului matematic în ţara noastră" (G.Şt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, vol. I). În primul număr al revistei, redacţia precizează: „Scopul acestei reviste este: 1) Publicarea de articole originale de matematici; 2) Dezvoltarea gustului pentru studiul acestei ştiinţe şi al cercetărilor originale."

Gheorghe Ţiţeica, absolvent al Facultăţii de Ştiinţe din Bucureşti în anul 1894, vede revista în vitrina unei librării şi o cumpără: drept urmare, chiar din prima zi a lunii noiembrie 1895 devine membru al redacţiei, rămânând până la sfârşitul vieţii sale.

G.Şt. Andonie scrie despre activitatea fiecăruia dintre fondatorii revistei, primul dintre ei fiind Ion Ionescu. Născut în cătunul Stoienoaia din judeţul Ilfov, la 4 decembrie 1870, el a devenit *„spiritus rector* şi redactorul principal al *Gazetei matematice,* eminent profesor pentru 36 de serii de ingineri constructori cărora le-a predat cursul de poduri; a fost un element de o rară tenacitate şi sagacitate, mândrie a învăţământului nostru politehnic". Din septembrie 1895 şi până în august 1946, el a fost conducătorul recunoscut al acestei reviste, până la moartea sa, survenită în 17 septembrie 1946.

Timp de 51 de ani, Ion Ionescu a propus în *Gazetă* 626 de probleme – de aritmetică, teoria numerelor, algebră, geometrie, trigonometrie, mecanică, calculul probabilităţilor, geometrie analitică, analiză matematică, fizică. Erau probleme grele, dar multe cu caracter practic şi cereau ingeniozitate pentru a putea fi rezolvate. A publicat aici şi articole originale, dar şi 31 de articole de istoria matematicii, fiind unul dintre pionierii istoriei matematicii în ţara noastră.

Dincolo de bogata sa activitate la *Gazeta matematică,* depusă din pasiune, nerenumerată, Ion Ionescu a fost profesor la ŞNPŞ – numită „Şcoala politehnică" din 1920. Anghel Saligny îi descoperise vocaţia şi îl oprise în catedra sa de Poduri chiar de la absolvire, în 1894. Principiile care l-au călăuzit în munca didactică, Ion Ionescu ni le spune singur: 1) Profesorul este răspunzător de timpul pe care elevii îl pierd în şcoală la cursurile şi lucrările pe care le fac. 2) El trebuie să-i călăuzească pe elevi aşa încât, când ies din şcoală, să aibă încredere în ei înşişi, în puterea lor de a concepe şi proiecta lucrări tehnice. 3) Seriozitate în îndeplinirea îndatoririlor.

Ion Ionescu „era omul fără de odihnă, omul dreptăţii şi al adevărului… viaţa întreagă şi-a dedicat-o exclusiv şcolii şi învăţământului" (Andonie).

La 1 septembrie 1909, spre a se asigura continuitatea şi durabilitatea apariţiei revistei, redacţia a fost transformată în „Societatea Gazeta matematică". Revista a continuat să apară regulat, în ziua de 15 a fiecărei luni, deviza revistei fiind: *entuziasm, armonie, muncă, sacrificii* (sublinierea lui Andonie).

Sufletul lui Ion Ionescu a fost această Societate; reiese acest lucru şi din testamentul său. El şi-a lăsat toată averea – casele cumpărate în 1938 – Societăţii, cu dorinţa expresă de a se înfiinţa în ele o sală de lectură ştiinţifică pentru elevii liceelor din Bucureşti; o cameră să fie pentru un membru al *Gazetei matematice*, care să se oblige a îngriji sala de lectură… „Casa de citire Ion Ionescu" a funcţionat până în 1949-1950, când trece în proprietatea statului. În 1997, Societatea o recuperează, deteriorată şi cu chiriaşi cu forme legale… (Mircea Trifu, gazetamatematica.net/?q=node/26).

Din anul 1919, Ion Ionescu a devenit membru corespondent al Academiei Române – îl găsim în lista membrilor cu numele Ion Ionescu (Bizet). În unele locuri apare ca Ion Ionescu Bizetz. Podul curbat, prioritate europeană, proiectat şi construit de el împreună cu Anghel Saligny în Municipiul Giurgiu în 1905, azi monument istoric, poartă numele „Podul Bizetz".

Harul povestitorului-scriitor Ion Ionescu l-am întâlnit în cartea sa *Povestiri technice*, volumul 1 (Editura Ziarului „Universul", Bucureşti, 1944). „Cartea am dedicat-o lui Anghel Saligny, cel mai mare inginer pe care l-a avut Ţara noastră", scrie autorul în Prefaţă.

Primul capitol este intitulat „Anghel Saligny" şi începe cu istoria familiei originare din Franţa, ţara pe care a părăsit-o în anul 1685, în urma revocării Edictului din Nantes (Ludovic al XIV-lea a anulat toleranţa religioasă proclamată de Henric al IV-lea al Franţei, fapt pentru care mulţi hughenoţi şi-au părăsit ţara). Capitolul continuă cu prezentarea realizărilor marelui constructor Saligny. Dar chiar în acest prim capitol sunt dezvăluite multe aspecte care, deşi tehnice, au o mare încărcătură socială, naţională, patriotică. Se vorbeşte despre multe deficienţe ale construcţiilor de la începutul veacului trecut, probleme cu care ne întâlnim şi astăzi, în era globalizării; cititorul le va intui, dincolo de rânduri…

Pentru legarea liniilor ferate de dincoace de Dunăre cu Marea Neagră, problemă foarte complexă, s-au ţinut *două concursuri internaţionale, fără rezultate acceptabile*, pierzându-se astfel 6 ani. Acest lucru face ca guvernul să dea în seama inginerilor români proiectarea lucrărilor liniei ferate Feteşti-Cernavodă cu podurile necesare ei. La 18 noiembrie 1887, Anghel Saligny este chemat să ia conducerea studiilor liniilor ferate; proiectele sunt încheiate în doi ani, în 1889 se ţine licitaţia pentru darea în întreprindere a lucrărilor, iar în 6 ani, la 14 septembrie, stil vechi, 1895, se face inaugurarea Podului, care ne mai uimeşte şi astăzi prin frumuseţe şi durabilitate, fiind păstrat ca monument istoric.

O tragedie petrecută în Elveţia, căderea unui pod în anul 1891, atrage atenţia constructorilor români către podurile metalice rămase de la concesionari: erau prea slabe pentru continua sporire a greutăţii locomotivelor şi vagoanelor; se hotărăşte verificarea şi consolidarea lor. Astfel, sub conducerea lui Anghel Saligny, se refac cu totul podurile de pe linia Filaret-Giurgiu, cele peste Ialomiţa la Crivina, trei poduri peste râul Prahova, viaductele de la Vădeni, poduri peste Siret, Trotuş, peste Bistriţa la Bacău, se consolidează mai toate podurile de pe şapte linii, între acestea Paşcani-Iaşi, Ploieşti-Predeal, Buzău-Mărăşeşti.

Pentru modernizarea portului Constanţa a trebuit mai întâi lichidarea antreprizei Hallier, ceea ce s-a şi întâmplat în urma unui proces în care pleda, din partea antreprenorului, chiar R. Poincaré (devenit apoi preşedinte al Franţei). Saligny şi inginerii săi au reuşit; instalaţiile pentru exportul cerealelor şi petrolului realizate erau ultima expresie a tehnicii, „admirate de toţi inginerii străini care le-au vizitat înainte de război". La inaugurarea din 27 septembrie 1909, regele Carol I spunea: „Cu drept cuvânt dar, putem privi acest port ca un factor de căpetenie al promovării noastre economice şi ca o mândrie naţională". Mai aflăm despre şantierul naval de la Turnu Severin: înainte de a trece sub direcţia lui Saligny, era mai mult un atelier pentru repararea vaselor navigaţiei române. În doi ani, noua dezvoltare este uluitoare; se fac aici construcţii metalice, poduri de cale ferată, vase de mare tonaj, chiar şi yachtul „Draga" al regelui Alexandru al Serbiei. După asasinarea regelui, yachtul a fost cumpărat de statul român şi pus în circulaţie pe Dunăre, sub numele „Domniţa Ileana".

O situaţie interesantă a apărut în timpul ocupaţiei germane a Bucureştiului, în 1918. Germanii impuseseră Primăriei să facă lucrări pentru sporirea alimentaţiei cu apă şi noi rezervoare de depozitare. Interesul era să dea de lucru fabricilor de ciment din ţara lor, furnizorilor de tuburi etc. Odată aduse aceste mărfuri în România, vagoanele „trebuiau să se întoarcă încărcate cu alimente, de care secătuiseră Ţara noastră". Solicitat de prim-ministrul Alexandru Marghiloman, Saligny trimite Primăriei un raport detaliat cu argumentele de respingere a cererii germane. Raportul este tradus şi trimis administraţiei germane, care-şi va retrage insistenţele.

Mai spune Ion Ionescu că Saligny a fost în trei sesiuni consecutive ales preşedinte al Academiei Române, că în această calitate a reorganizat administraţia Academiei, a creat o casă de retragere şi de pensiuni pentru funcţionarii acestei înalte instituţii; înainte de război s-a ocupat de chestiunea unui local nou în care să se adăpostească în siguranţă contra incendiilor manuscrisele, documentele şi bibliotecile Academiei, local a cărui realizare s-a început în cursul anului 1925.

La 17 iunie 1925, inima marelui constructor român Anghel Saligny înceta să mai bată; Ion Ionescu aminteşte deviza acestuia: *Munca, Datoria, Familia.*

Mai reţinem din acest prim capitol că din 1914 Saligny a făcut parte din Societatea Gazeta matematică, unde s-a înfiinţat „Fondul Anghel Saligny" pentru tipărire de cărţi tehnice.

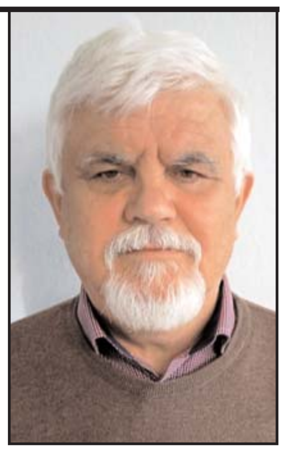
În următoarele aproape 170 de pagini, 14 capitole, găsim incursiuni în istoria unor locuri şi fapte, cu date ştiinţifice asupra construcţiilor, cu aspecte sociale şi economice, îndemnuri cu suflu patriotic, totul într-un stil de talentat povestitor, aşa cum a fost profesorul Ion Ionescu.

Ilustrez cu câteva exemple culese din aceste pagini.

→

Alexandru Buia

Alexandru DĂRĂBAN

S-a născut pe 23 martie 1911 în localitatea Sângeorz-Băi, mai demult Sângeorzul Român, o localitate frumoasă, situată pe malul Someşului Mare. A fost al zecelea copil dintr-o familie cu unsprezece copii. A urmat liceul din Năsăud, perioadă în care a primit o bursă din fondurile grănicereşti. A absolvit liceul în 1929. Profesorii l-au remarcat şi l-au comparat cu alt om important al locurilor năsăudene, Florian Porcius (1816-1906), unul dintre cei mai de seamă creatori ai terminologiei botanice româneşti, membru al Academiei Române din 1882. Poate de aceea l-au îndemnat să se înscrie la Academia de Înalte Studii Agronomice din Cluj. Poate şi pentru că alt ilustru năsăudean, Iuliu Prodan, profesor la catedra de botanică descriptivă şi fitopatologie de la Academie, fusese profesor secundar la liceul din Năsăud.

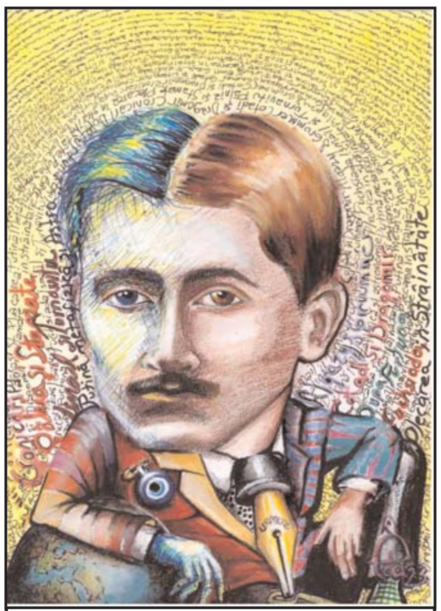
Şi aici a fost remarcat pentru sârguinţa cu care învăţa, pentru altruismul manifestat în toate împrejurările, pentru calităţile de organizator şi orator. Aşa se face că, în perioada studiilor universitare, a devenit Preşedinte al Asociaţiei Studenţilor din Centrul Universitar Cluj şi a participat, în 1934, la Congresul Internaţional al Studenţilor ţinut la Veneţia.

La terminarea studiilor universitare, în 1934, a obţinut diploma de inginer agronom cu distincţie şi a fost numit asistent la catedra de Botanică şi Fitopatologie, condusă de profesorul Iuliu Prodan. Sub îndrumarea acestuia îşi elaborează teza de doctorat cu titlul *Cercetări asupra Cuscutelor din România*, susţinută în 1938 şi publicată un an mai târziu. O lucrare valoroasă, continuată mai apoi în cercetările sale, în cadrul căreia a descoperit mai multe unităţi sistematice noi pentru ştiinţă şi care îi poartă numele; iată numai două: *Cuscuta basarabica Buia, Cuscuta prodani Buia.* Această lucrare l-a situat printre puţinii monografi din lume ai genului *Cuscuta,* dar l-a recomandat, ştiinţific vorbind, pentru ocuparea, în 1940, a postului de profesor suplinitor la Catedra de Botanică sistematică, anatomie şi fiziologie vegetală, iar apoi, în 1943, ca profesor titular. În acea perioadă a elaborat şi publicat (1948) cursul de Botanică sistematică.

Calităţile sale profesionale şi de bun organizator l-au propulsat, de asemenea, din 1945, în funcţia de decan al Facultăţii de Agronomie din Cluj. Era o personalitate cunoscută în lumea botaniştilor când, în 1948, a fost solicitat de Ministerul Învăţământului Public să vină la Craiova pentru organizarea Institutului Agronomic şi dezvoltarea învăţământului botanic, a învăţământului agronomic în Oltenia. După mai bine de şaizeci de ani de la începuturile învăţământului agronomic la Craiova, se poate spune că profesorul Alexandru Buia şi-a îndeplinit cu brio misiunea de apostolat.

A editat monografia *Flora Olteniae Exsiccata.* A publicat (1961 şi 1962) *Elemente de morfologie vegetală*, cursul de *Morfologia plantelor,* a participat la elaborarea mai multor monografii, apărute după decesul său. Este vorba de tratatul de *Botanică agricolă*, apărut în 1965, de cursul *Botanică*, apărut în 1967 sub coordonarea lui Mihai Răvăruţ, de *Flora mică a României,* lucrare coordonată de magistrul său, Iuliu Prodan, care a apărut în trei ediţii: 1958, 1961 şi 1966. Din 1955 şi până în 4 octombrie 1964, când a trecut la cele veşnice, a fost rector al Institutului Agronomic „Tudor Vladimirescu“ din Craiova.

Una dintre realizările de primă importanţă ale profesorului Alexandru Buia a fost Grădina Botanică. Nu trebuie să uităm că a venit de la Cluj, unde şcoala de botanică are rădăcini puternice. Alexandru Buia, ca, de altfel, toţi marii botanişti, ştia că fără o grădină botanică şi un herbar ştiinţific nu se poate asigura un învăţământ superior de nivel mondial. Înfiinţarea Grădinii Botanice din Craiova a fost rezultatul implicării mai multor persoane cu putere de decizie din Craiova şi din regiunea Oltenia, al implicării afective a cadrelor didactice, a studenţilor şi a salariaţilor Institutului Agronomic, dar persoana catalizatoare a acestor energii a fost profesorul Alexandru Buia. Mai întâi s-a obţinut aprobarea Ministerului Agriculturii, care a asigurat şi finanţarea iniţială a lucrărilor de amenajare. Apoi, administraţia locală, prin Decizia din 29 august 1952, a repartizat Institutului Agronomic terenul Parcului „7 Noiembrie – Fântâna Jianu“.

Eda Uzunoglu, Turcia

Profesorul Buia s-a implicat direct în elaborarea proiectului de amenajare a Grădinii şi a prevăzut toate sectoarele unei grădini botanice universitare. Terenul iniţial era plat, iar pentru crearea condiţiilor ecologice a fost necesară amenajarea unui microrelief specific cu înălţimi cuprinse între 1,5 şi 30 m. Mai mult, folosind apa colectată din izvorul fântânii Jianu, construită de Hagi Stan Jianu în jurul anului 1800, s-au amenajat trei lacuri, cu o suprafaţă totală a luciului de apă de 0,3 ha. Această amenajare a permis cultivarea de specii autohtone şi exotice, erbacee şi lemnoase.

O componentă importantă o reprezintă *Herbarul.* S-a început cu herbarul cumpărat de la familia Borza, format din 10.000 de coli editate, şi a fost completat cu herbarul profesorului Buia, compus din circa 20.000 de coli cu plante presate, colectate din aproape toate regiunile ţării şi determinate de acesta. Pe aceste coli a rămas, ca mărturie, scrisul olograf al profesorului Buia. Pe 13.03.2002, Colegiul Senatului Universităţii din Craiova, ca dovadă de apreciere postumă a activităţii profesorului Buia, a hotărât ca Grădina Botanică din Craiova să poarte numele (ctitorului său) „Alexandru Buia“.

La data de 6 octombrie 1964, oficiosul comunist *Înainte* al Comitetului Regional al Partidului Muncitoresc Român insera în paginile sale anunţul făcut de Institutul Agronomic „Tudor Vladimirescu” Craiova, Societatea de Ştiinţe Naturale şi Geografie – filiala Craiova, care anunţau încetarea din viaţă a prof. univ. Alexandru Buia, rectorul Institutului Agronomic „Tudor Vladimirescu” Craiova.

Tot oficiosul mai sus menţionat scria în rândurile sale, la 7 octombrie 1964, că la data de 6 octombrie au avut loc funeraliile, Alexandru Buia fiind condus pe ultimul drum de oameni de ştiinţă, specialişti din agricultură, cadre didactice, studenţi şi elevi, încă din primele ore ale dimineţii zilei respective. Era o coloană nesfârşită formată din oficialităţile locale, cetăţeni ai oraşului, prieteni şi cunoscuţi din alte oraşe ale ţării şi din Bucureşti. Au fost depuse numeroase coroane şi buchete de flori, înconjurându-l, aşa cum i-a plăcut să se simtă toată viaţa în mijlocul naturii pe care a îndrăgit-o şi a studiat-o cu pricepere şi devotament.

În jurul catafalcului au stat de gardă oameni de ştiinţă şi cultură, cadre didactice din învăţământul superior, prieteni şi colegi, studenţi. Din ultima gardă de onoare au făcut parte, printre alţii, Nicola Tiberiu – prorectorul institutului, Neculce Popescu – rectorul Institutului Pedagogic din Craiova, Mihai Răvăruţ – rectorul Institutului Agronomic din Iaşi, Emil Negruţiu – rectorul Institutului Agronomic din Cluj, Ion Drăcea – rectorul Institutului Agronomic din Timişoara, Gheorghe Bâlteanu – din partea Ministerului Învăţământului, Vasile Oprescu – din partea Consiliului Superior al Agriculturii şi alţii. Sicriul cu corpul neînsufleţit al lui Alexandru Buia a fost purtat pe braţe de membrii gărzii de onoare şi aşezat pe carul mortuar.

În faţa unei impresionante adunări îndurerate a luat cuvântul prorectorul Institutului, Tiberiu Nicola, urmându-i Emil Negruţiu, prorectorul clujean al institutului omolog, după care au mai vorbit şi alţi profesori universitari, colegi şi prieteni.

Înmormântarea a avut loc la Cimitirul „Sineasca” din Craiova.

Referinţe bibliografice:

Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, Vol. II – *Urme peste veacuri,* Bistriţa, 1974, p. 304-306.

Înainte, Craiova, anul XXI, nr. 6099 şi 6100.

https://www.gds.ro/Local/2010-03-27/Alexandru-Buia-ctitorul-Gradinii-Botanicedin-Craiova/; http://www.radiooltenia.ro/strada-alexandru-buia/, accesat în 17.08.2023.

În capitolul „Podul natural de piatră de la Zatonul”, în afara consideraţiilor tehnice asupra acestui monument format de natură în vremea preistoriei ţărilor româneşti, autorul aduce la lumină şi legendele populare şi baladele legate de aceste locuri mehedinţene. (Azi e cunoscut ca Podul lui Dumnezeu de la Ponoarele.) În „Lucrările publice la romani sub împăratul Traian” (ilustrat cu multe fotografii şi schiţe ale documentelor din antichitate), conferinţă scrisă cu ocazia celui de 18-lea centenar al morţii împăratului Traian, găsesc mai multe pasaje demne de a fi citate. Aici scrie că „acum vine rândul technicienilor români ca să readucă lucrările publice în România Mare la splendoarea pe care le aveau la Romani sub acel împărat. (…) Sunt sigur că într-o Românie mare va străluci o reproducţiune a Coloanei de la Roma, cu o statuie măreaţă a lui Traian în vârf!” În „Importanţa economică a râului Ialomiţa”, scrie: „Ialomiţa este râul cu a cărui reglare ar trebui să se înceapă în România crearea de căi navigabile interioare”. Din „Navigabilitatea Siretului” reţin: „Siretul ar putea deveni o arteră de viaţă şi de prosperitate pentru Moldova”.

Mă mai opresc la capitolul „Prăbuşirea tribunelor din tabăra Cotrocenilor”, referire la evenimentul care a avut loc la 8 iunie 1935. Cauzele care au provocat surparea tribunelor sunt numeroase: „unele sunt de ordin technic, ca erori de proiectare, vicii de executare şi lipsă de control; alte greşeli sunt de ordin administrativ…” Se cerea o lege pentru respectarea titlului de inginer, a plasării inginerilor, căci atunci (ca şi acum), de multe ori funcţiile obţinute de ingineri erau (sunt) cu totul diferite de specialitatea pentru care au diploma.

Cele de mai sus sunt alese dintre observaţiile unui Om de Şcoală şi un mare Profesionist.

Ca profesoară care am pregătit la matematici 41 de promoţii de ingineri, sunt convinsă că aceştia şi-au făcut datoria în anii în care în România se construiau obiective de interes naţional. Exemplul înaintaşilor noştri, ai înaintaşilor înaintaşilor noştri, nu trebuie uitat! Poate că într-o zi românii vor gândi la fel ca Anghel Saligny şi Ion Ionescu şi vor cuteza…

In memoriam

Interviu imaginar cu Iulia Hasdeu şi pseudonimul ei

Crina DECUSARĂ BOCŞAN

La 135 de ani de când ne-am despărţit de un nume: Iulia Hasdeu, 1869 noiembrie 14 – 1888 septembrie 29

Reporterul (R): Cine eşti tu, Iulia Hasdeu? Dar tu, Camille Armand?

Iulia Hasdeu (Iulia): Numeşte-mă cum vrei, Lilica, Iulia sau Julie.

Camille Armand (Camille): Sinceră să fiu, aş vrea să mi te adresezi cu Camille Armand, pentru că dorinţa mea a fost ca aşa să-mi apară numele pe cărţile scrise de mine.

R: Ai dreptate. În afară de romanul vieţii tale, *Camille Armand,* pseudonimul Iuliei Hasdeu, eu nu am aflat în librării o carte cu tine ca autor.

Camille: Dar asta s-a întâmplat foarte târziu, peste aproape un secol de când Iulia plecase.

Iulia: A trecut mai mult de un secol de când am coborât pe pământ dintr-o steluţă, aşa cum sunt toţi copiii când se nasc. Era luna noiembrie, pe la jumătatea ei, în anul 1869, când, într-o casă cu etaj din buricul târgului Bucureştilor, era strada Carol I (acum îi spune strada Franceză), la numărul 14, am scos primul scâncet.

R: Toţi părinţii se bucură când casa li se umple de lumina adusă de un sufleţel. Ai tăi te-au dorit nespus, aşa că tata a hotărât să porţi acelaşi nume ca mama, din dragoste pentru ea.

Iulia: Tatăl meu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, era deja cunoscut în societatea bucureşteană ca profesor la facultate şi ziarist, iar mama mea, o „aprigă ardeleancă”, Iulia (născută Faliciu), se trăgea dintr-o familie respectabilă din Roşia Montană. De aceea mie mi se spunea *Lilica* sau *Lilicuţa.* Mai târziu, când am fost elevă la Liceul Sévigné din Paris şi apoi la facultate la Sorbona, în catalog eram *Julie Hasdeu.*

R: Dar tu, Lilica, în primii ani ai tăi de viaţă, unde ţi-ai petrecut copilăria?

Iulia: Ce ani minunaţi au fost! Când tatăl meu a fost numit director la Arhivele Statului din România, familia a avut reşedinţa pe dealul Mihai Vodă, chiar în curtea Bisericii „Mihai Vodă”, iar cimitirul cobora până la Dâmboviţa, unde femeile albeau rufele. Cu prietenele mele Florica, Matilda, Alexandrina am petrecut „zile de farmec pline”. Amicele erau mai mari decât mine ca vârstă, dar eu le compuneam piese de teatru pe care le jucam în faţa musafirilor prieteni de-ai tatei. Ei se amuzau, nu le venea să creadă că le compusesem atunci pe loc şi mă lăudau că am o memorie grozavă şi imaginaţie bogată.

R: De fapt era adevărat, căci şi mai târziu, pentru toate cursurile şi examenele ai avut nevoie de dispensă de vârstă. Tatăl se fălea cu tine. Crezi că tocmai de aceea s-au auzit voci invidioase cum că premiile tale s-ar datora şi influenţei lui Bogdan Petriceicu Hasdeu?

Iulia: Desigur. În Bucureşti încă nu era şcoală publică de fete şi am dat examenele cumulate pentru clasele primare la Colegiul „Sf. Sava”, împreună cu clasele de băieţi şi am luat premiul întâi, iar la Conservator am primit premiul întâi cu cunună. Însă de pregătit m-am pregătit acasă, cu profesori aleşi de tata dintre studenţii dumisale; am studiat pianul cu domnişoara Ernestina, germana şi engleza cu doamna Walch, citeam poveştile Contesei de Ségur în franceză. Pur şi simplu îmi plăcea să învăţ cât mai mult şi cât mai repede.

R: Dar tatăl tău te controla sever la aritmetică şi la geografie şi istorie?

Iulia: Mereu aflam lucruri noi ascultându-l. Dar dumnealui nu a aflat decât despre romanul *Viaţa şi faptele lui Mihai Viteazu,* scris pe la vreo şapte ani; dând peste un capitol în caietul de istorie, m-a sfătuit să pun data de câte ori scriu ceva şi aşa am făcut totdeauna. Bineînţeles că romanul meu era sub influenţa povestirilor auzite de la el, l-am scris cu greşeli de ortografie, litere sărite, dar pe înţelesul copiilor care să cunoască trecutul neamului nostru.

R: Asta înseamnă că ai fost un copil precoce, talentat, sârguincios?

Iulia: Pentru vremurile acelea, adică mai vechi de un secol, se poate spune că eram isteaţă şi silitoare, însă astăzi copiii ştiu 2-3 limbi străine de la grădiniţă. Totul trebuie raportat la acele vremuri. Îi scriam mamei felicitări în engleză la patru ani, mă iscăleam pe cărţile de poezii în limba germană, deci vorbeam limbi străine, aşa că nu mai e nevoie de exagerări că la doi ani scriam...

R: Mărturie stau caietele tale de şcoală păstrate, în care sunt şi piesele tale de teatru în versuri: *Soldatul venit din bătălie, Dama de la circ, Amorul e scânteie* şi altele.

Iulia: Dar toate aceste – să le zicem *succese* – se datorează părinţilor mei, cu care mergeam la teatru, am asistat la întoarcerea trupelor din război pe Podul Mogoşoaiei, ascultam discuţiile din biroul lui tata ş.a.

R: Eşti modestă, oare de aceea se spune că lumea ştie prea puţine lucruri despre tine?

Iulia: Cine vrea să ştie, poate afla. Cine trebuie să ştie, ştie. Aşa mi-am dorit dintotdeauna.

R: Încep să cred că ai o stea ce te-a călăuzit şi abia astăzi a venit momentul să te cunosc pe tine şi pe aleasa ta, Camille Armand.

Iulia: Aleasa mea a fost Muza, ea m-a ales, eu am cules-o şi mi-am ales numele *Camille Armand*. Nu ne-am mai despărţit niciodată, numai că pentru cei din jur am rămas doar eleva şi studenta conştiincioasă, cu rezultate foarte bune la învăţătură, Iulia B.P. Hasdeu.

Faramarz Keshtkar, Iran

R: Aşadar, Iulia Hasdeu şi-a continuat studiile la Paris?

Iulia: În anul 1881 am plecat însoţită de mama la Paris şi am fost primită la Colegiul Sévigné, cu dispensă de vârstă. Aproape jumătate din viaţă eu mi-am petrecut-o în România, iar de la 11 ani mi-am continuat studiile departe de ţară, apreciată pentru meritele mele, nu ca „fiica lui Hasdeu”.

R: După rezultatele la primele examene ai avut bursă de la statul român?

Iulia: Da, dar am plătit cu dorul de ţară ambiţia de a fi cea mai bună în orice fac, dorul de tatăl meu, însă, în mod ciudat, distanţa în sute de kilometri ne-a apropiat dureros de mult. Studiam în particular pianul, luam lecţii de canto şi desen.

R: Se spune că toţi profesorii tăi îţi preziceau un viitor strălucit. Este adevărat că tenorul Lawers ţi-a interpretat câteva din compoziţiile muzicale în saloanele pariziene? Că maestrul Maillart te-a primit la atelierul său de pictură fără să plăteşti taxă, că profesorii de greacă veche şi latină, impresionaţi de memoria şi talentele tale, te pregăteau pe sume modice?!

Iulia: Probabil că ştirile de la papaliga – tatăl meu iubit – au contribuit la acea aureolă de „Iulia tânără româncă genială” care la 16 ani pregătea la Sorbona teza de doctorat despre teodiceea poporului român – adică istoria, folclorul, tradiţii şi obiceiuri.

R: Despre zecile de poezii şi poeme, piese de teatru, partituri pentru scenetele în română sau franceză ştia cineva? Nu ai spus nimănui despre scrierile tale literare?

Camille: Fireşte că nu au ştiut nici Bogdan Petriceicu Hasdeu, nici mama care o însoţea pretutindeni pe Iulia şi care habar nu avea că după ce termina de scris temele şcolare, ea intra în viaţa mea de poetă şi deschideam împreună caietele cu poezii.

R: De ce mulţi consideră exagerare entuziasmul cu care se vorbeşte despre tine, Iulia Hasdeu?

Iulia: Acuzaţia este gravă din mai multe cauze. 1) succesele mele trebuie să fie apreciate în contextul epocii; 2) trebuie cunoscut motivul pentru care Bogdan Petriceicu Hasdeu a contribuit la apariţia mitului Iulia Hasdeu şi 3) necunoaşterea operelor mele literare şi nu numai.

R: Ştiu că de-a lungul anilor ai trecut mai multe praguri, ba chiar cred că acum sunt din ce în ce mai înalte.

Iulia: Este adevărat. Se afirmă că nu se ştie nimic despre mine, că nu s-a făcut destul spre a fi recunoscută.

R: S-a spus că, dacă tatăl tău, marele savant Bogdan Petriceicu Hasdeu, nu ţi-ar fi publicat operele, nu ai fi fost considerată genială, ba chiar că el ar fi şlefuit scrierile tale. Aşa este?

Camille: Tatăl studentei Iulia nu a ştiut cum serile şi nopţile, după ce termina pregătirea temelor şcolare, ea se retrăgea în lumea mea de visare, noi ne revedeam noaptea târziu, deşi a doua zi dimineaţă la ora cinci tiza mea era trează.

Iulia: Eu eram la Paris cu mama, iar tata era la Bucureşti şi în scrisori discutam despre pregătirea mea, întâmplări zilnice, articolele din presa românească, mai ales din ziarele dumisale. I-am arătat câteva poezii numai în ultima vacanţă petrecută în România.

R: Putem oare înţelege durerea părintească de atunci când Bogdan Petriceicu Haşdeu a aflat verdictul crud al medicilor că eşti foarte grav bolnavă? Sentinţa era dată de tuberculoza necruţătoare pe atunci.

Camille: Când cufărul cu caietele Iuliei a sosit la Bucureşti, părintele îndurerat a citit scrierile literare, versurile pregătite de mine, Camille Armand, pentru tipar, iar el a hotărât să le publice. Volumele au apărut postum în 1889 şi 1890, în Franţa la Librairie Hachette şi la Socec Bucureşti

R: De ce pe copertă nu a apărut numele tău, Camille Armand, aşa cum dorise autoarea Iulia Hasdeu?

Camille: Cele mai frumoase versuri scrise în pragul maturizării ca poetă erau în limba franceză.

R: Erau pregătite pentru publicare la editura Sorbonei, aşa cum o sfătuise profesorul Albert, grupate pe cicluri, *Bourgeons d Avril, Chevalerie, Confidences, Théâtre*?

Iulia: Despre pseudonim vorbisem doar în treacăt cu tata. El nu a înţeles că împreună cu Camille eu am avut o viaţă dublă: studentă eminentă şi scriitoare inspirată.

R: Doborât fizic de durere, Bogdan Hasdeu nu a mai avut răgazul să publice nici romanele pentru copii şi nici poveştile în limba română. Dar ce s-a întâmplat cu miile de file de care tatăl tău a aflat numai după ce tu te-ai înălţat în alte sfere?

→

O încercare de (re)interpretare a lui Urmuz

(în *Puţină metafizică şi astronomie*)

Milena MUNTEANU

Moto: ***În adevăr, cine a putut mai întâi obliga materia şi forţa cosmică să fie ceva, când ele însele, la rândul lor, desfiinţându-se, dându-şi demisia, ar putea oricând obliga pe acel „cine" să nu fie „nimic"?!...*** **(Urmuz)**

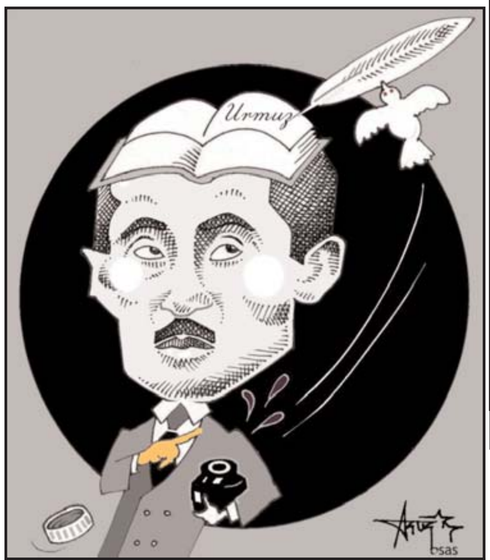
În limba română neaoşă, spunem că „lumea e cu fundu-n sus", ba chiar că e cu „c---l în sus", nu-i aşa? E năduf în astfel de afirmaţii, exprimate atât de plastic, pe româneşte. În engleză se spune cam acelaşi lucru cu o uşoară detaşare, există chiar o expresie care denotă dezordinea şi confuzia: „Topsy-Turvy".

Martor îi e Dumnezeu, Urmuz a încercat să găsească sens în rotaţia gratuită a astrelor, ce par doar să se afle în treabă... Poate că el încearcă să găsească un răspuns la „încâlcelile" universului, ce nu pot fi lămurite doar de către o minte omenească, ce uneori se învârte, şi ea, în gol. Alteori se crede atotştiutoare, dorind să găsească răspunsul unic, înţelegerea ultimă a forţei primordiale, ce guvernează toate cele, incluzând astrele. Când colo, chiar şi stelele par să fie influenţate de însăşi lumea noastră. Referirile sunt multiple şi merg de la facerea lumii şi paralela cu institutul „Maternitatea cerească", cu lapte contrafăcut cu apă gazoasă de „lăptăresele Căii-lactee", până la „interese meschine, egoiste", după care şi corpii cereşti par să se învârtă, inspiraţi de exemplul pământenilor.

Urmuz observă că stelele se rotesc „numai din propriul lor gust, […] în mod cu totul dezinteresat, fără nicio intenţie cât de mică de procopseală pe setea mulţimilor şi a distanţelor mari, fără rost şi necesitate. Parcă ar fi chiar puţin comic să te învârteşti în veci de veci gratuit şi numai pentru a te vedea alţii..." Păi nu aşa ne învârtim şi noi, cam „fără rost şi necesitate"? Îmi pare că şi stelele au împrumutat din iraţionalitatea noastră, ea însăşi de dimensiuni astrale. Să găseşti sens în lumea de azi?... când chiar Bunul Dumnezeu e confuz, când nici El nu mai face faţă încercărilor la care Îl supunem... Când chiar şi corpii cereşti, creaţi chiar de El, par să fie inspiraţi de aflarea noastră în treabă, ca şi de învârtirea de pomană, în cerc?...

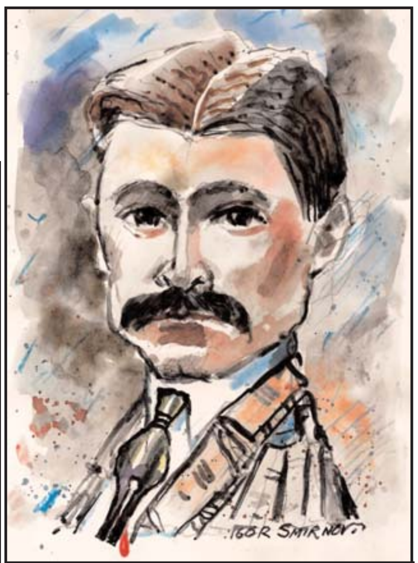
În aceste condiţii, mai avem îndrăzneala să ne erijăm în atotştiutori, ce caută să explice însăşi facerea lumii? Să credem cu convingere că nu există decât un adevăr, al Big Bang-ului, ce a creat toată materia universului?

Şi cum rămâne cu „La început a fost Cuvântul"? Sau poate, confuzând îndeajuns legile firii, se ajunge la concluzia că „materia şi forţa cosmică" „la rândul lor, desfiinţându-se, dându-şi demisia, ar putea oricând obliga pe acel «cine» să nu fie «nimic»?!..."

Arturo Rosas, Mexic

Mă tem că azi avem tot atâta nevoie de *Puţină metafizică şi astronomie* ca acum un secol, când a fost scrisă. O încercare de rescriere sau (re)interpretare a uimirii urmuziene aplicate lumii de azi lasă şi alte întrebări nelămurite. Mai mult ca oricând, proiectăm gândirea noastră, dar şi limitările ei, împrumutând o parte din confuziile noastre universului. Poate e încă mai adevărat azi, când lucrurile par să se tot încâlcească, în loc să se clarifice. Nu cumva pornim de la haosul interior, de la dilemele şi nedumeririle noastre, iar apoi mai avem şi aroganţa să spunem că le ştim pe toate?...

Igor Smirnov, Rusia

În aceste condiţii, mă întreb, de unde să vină speranţa?

Să ne rugăm să rămânem mici şi neînsemnaţi, astfel încât acţiunile noastre să nici nu conteze? Să sperăm că ne vom înţelepţi, încât să îmbinăm atât prudenţa, cât şi smerenia, înţelegând că suntem doar o mică parte a acestui univers? Să sperăm că există undeva, acolo sus, nu doar ceva mai mare decât vom fi noi vreodată, ci şi o magie, un mister, o „corolă de minuni a lumii" ce va rămâne în veci nedesluşită?...

Găsesc că există chiar o doză de umor urmuzian în contrastul umanelor noastre limitări şi disproporţionatele noastre ambiţii de a explica lucruri ce conduc însă doar la „multiplicitate, încâlceală şi contradicţie". Şi apoi mai e o curiozitate legată de firea oamenilor, care pretind că înţeleg viaţa stelelor, precum şi rostul universului, deşi se împiedică la fiecare pas în lumea lor de zi cu zi. Să fie aceasta o cauză sau o manifestare a aşa-numitului „Topsy – Turvy"?

La celebrarea lui Urmuz la 140 de ani de la naştere şi 100 de ani de la moarte, lucrurile par să fie aşa cum ni le-a descris el cu un secol în urmă, iar efectele sunt „din nenorocire […] îndrăcit de multiple şi de încâlcite". Nu doar la figurat, ci chiar la propriu. Entropia, sau starea de dezordine, să fie la ea acasă? Asta să fie oare o anticipare a dezintegrării lumii noastre, aşa cum o ştiam?

Şi apoi, vorba lui Urmuz, oare ce se întâmplă cu făuritorul universului, la apusul Lui, la „demisia" Sa? Oare e posibil ca acel „Cine", să devină „nimic"? Mă întreb ce vom mai fi noi atunci? Fără acel *Cineva,* vom mai fi noi *ceva*?

(Toronto, Canada)

Camille: Pentru noua mea dăinuire, acest moment este o treaptă peste care am trecut când s-au publicat *Trandafirul Moşului, Sanda, Povestea ghiocelului, Domnişoara Ursuză, Năzdrăvăniile Denisei, Fiul răsfăţat, Cugetările* în română şi franceză şi s-a dovedit că miile de file cu romane şi piese de teatru sunt scrise de adolescenta Iulia B.P. Hasdeu şi Camille Armand.

R: Asta a fost o treaptă greu de urcat?

Camille: Desigur, pentru că fiecare pas se împleticea cu altul. *Bourgeons d'Avril* şi *Chevalerie* au fost ciclurile de poezii cele mai îndrăgite de mine, iar motto-urile poeziilor au dovedit nu numai cultura însuşită, ci şi faptul că Iulia Hasdeu era într-o perioadă de formare sub influenţa marilor poeţi ai vremii.

R: Alt motiv de denigrare a fost bănuiala că tatăl tău, şi el poet, ar fi intervenit cumva în şlefuirea versurilor.

Camille: Iar mai târziu au apărut reproşuri de ce aş fi scris în franceză, nu în limba română. Din scrisorile noastre, târziu s-a înţeles, că aş fi ales pseudonimul Camille Armand ca să nu se asocieze numele meu cu cel al marelui om de cultură Bogdan Petriceicu Hasdeu, tatăl meu.

R: Tu consideri că publicarea în franceză nu te-a avantajat?

Iulia: Nu despre asta este vorba. Bogdan Petriceicu Hasdeu, un savant al Europei, a înţeles că trebuie să alegi o limbă de largă circulaţie ca să fii cunoscut. Şi avea dreptate. Cele mai elogioase conferinţe despre opera mea au fost făcute de Angelo de Gubernatis şi de Sully Prudhomme, care nu cunoştea limba română spunând că „în Franţa domnişoara Julie Hasdeu a făcut cea mai mare onoare ţării sale".

R: A fost singurul impediment? Eu nu cred asta, pentru că atunci, în saloanele bucureştene, se vorbea curent limba franceză, în anii următori studiul limbii franceze era în programa şcolară, numeroşi tineri aveau studiile făcute la Paris. Noi suntem o ţară francofonă.

Iulia: Categoric nu despre asta este vorba. A urmat perioada comunistă, în care cunoaşterea limbilor străine se considera snobism. Se învăţa limba rusă în şcoli. Dar am trecut şi peste acest prag când la un secol de la naşterea mea a început să se vorbească despre volumele bilingve de poezii ale Iuliei Hasdeu; în *Gazeta literară* s-a publicat poezia *România,* prima dovadă că am scrieri în româneşte.

R: Să înţeleg că tu ai trecut peste secolul de despărţire şi ţi-ai aflat prieteni în secolul XX?

Camille: Ba chiar mai departe în timp, prin cei care îmi citesc romanele pentru copii publicate după anul 1990 (*Le fils gâté/Fiul răzgâiat, Mademoiselle Maussade/Domnişoara Ursuză, Princesse Papillon/Prinţesa Fluture*) în ediţii bilingve. Copiii m-au îndrăgit, iar părinţii lor, răsfoind corespondenţa familiei Hasdeu, au înţeles drama dinastiei de cărturari Hasdeu.

R: Nu este oare un cuvânt dur: „dramă"?

Iulia: Este cel mai potrivit, pentru că destinul acestor erudiţi ai căror descendentă sunt eu, Iulia Hasdeu, a fost nedrept: Tadeusz Hasdeu a scris lucrările sale istorice şi juridice în limba polonă şi este prea puţin cunoscut în România; Alexandru Hâjdeu, membru fondator al viitoarei Academii Române, are în limba rusă lucrări valoroase despre istoria statelor române; Boleslav Hasdeu a fost o personalitate în domeniul ştiinţelor în Austria. Eu l-am moştenit pe tata, care s-a afirmat ca deschizător de drumuri în istorie şi jurnalism, literatură comparată, formator de şcoală, recunoscut de Academii din Franţa, Germania, Elveţia, Rusia. Cât despre mine, poeziile mele nu au fost citite pe când trăiam.

R: Ai vrea ca cei de astăzi să-ţi fie contemporani, sau – mai bine zis – Iulia Hasdeu să rămână contemporană tuturor generaţiilor, mai ales prin gândirea din *Cugetări*?

Camille: Adolescenţii şi tinerii rămân mereu visători, încrezători în viitor, se simt înaripaţi, deşi felul de manifestare diferă. Iubesc iubirea şi dăruirea, brodează pânza aşteptărilor cu speranţe. Sunt vizionari, asemeni mie când notam în jurnalul meu imaginar: „Sub un nume necunoscut voi ajunge până la voi".

R: Aşa vedeţi voi două viitorul?

Iulia: Desigur, ne vom întâlni mereu pe aceeaşi lungime de undă spirituală şi îmi doresc ca şezătorile noastre, asemeni celor din documentarea pentru teza mea de doctorat despre *Teodiceea poporului român* să fie în casa în care m-am născut.

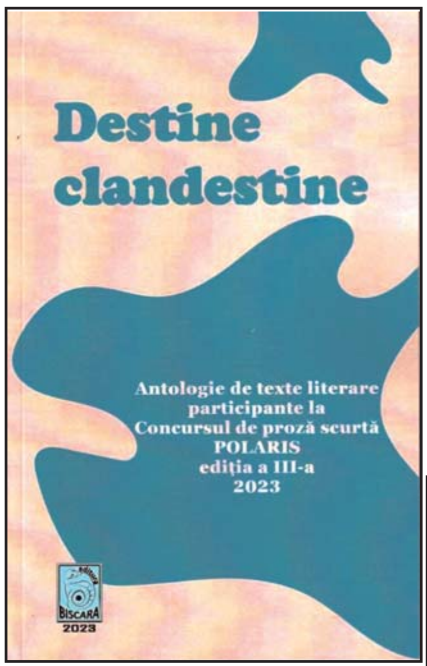
R: Adică în Bucureşti, pe strada Franceză nr. 14, marcată cu o placă memorială, semn că nu te uităm.

Urmuziana

Destine clandestine

În 2023, Editura Biscara a organizat a treia ediţie a Concursului POLARIS, invitând participanţii să preia un fragment din textul urmuzian *Puţină metafizică şi astronomie,* pe care să-l considere motto pentru creaţiile proprii, proze scurte inedite, scrise într-o manieră absurd-suprarealistă. A rezultat colecţia de texte literare *Destine clandestine*, un dorit omagiu adus lui Urmuz.

Autorilor antologaţi li s-a formulat şi întrebarea „Cât de mult credeţi că v-aţi apropiat de Urmuz prin ceea ce-aţi scris pentru concurs?" Iată răspunsurile, primite prin bunăvoinţa coordonatoarei întregului proiect şi editoare a volumului, Sara Mina:

Mariana Al-Saleh (Motru) – *Poveste din pătratul albastru*

Participarea la acest concurs a fost o provocare. E dificil de stabilit cât m-am apropiat de Urmuz, prin textul scris, *Poveste din Pătratul albastru,* dacă mă gândesc la personajele create, la universul enigmatic şi bizar, în care ele evoluează, dar, cu certitudine, am descoperit o nouă faţă a creativităţii mele. Pot spune că a fost fascinant să scriu această poveste.

Alice Bancu (Bucureşti) – *Entropie*

Mi-am dorit dintotdeauna să pot reda atmosfera insolită a decorurilor urmuziene – las cititorii să decidă dacă exerciţiul meu suprarealist a fost unul reuşit.

Lucia Bibarţ (Arad) – *Ăsta şi Cela*

Am încercat să prind viziunea, modul de abordare, stilul bizar-absurd al scriitorului român. N-a fost uşor. Cu atât mai mult, cu cât nu am scris niciodată un astfel de text! Am abordat provocarea ca pe un rol cu totul nou şi străin structurii mele, pe care, „actor" fiind, m-am străduit să mi-l încorporez, să-l interpretez de aşa manieră încât să mă conving pe mine, în primul rând, şi apoi pe ceilalţi. Îţi trebuie puţină nebunie ca să intri în pielea „modelului", deschidere spre neexplorat. Mai ales că rezultatul se aşteaptă să fie unul original. Mă bucur, însă, că am convins. Sper să se delecteze cu proza mea şi cititorii!

Viorica Boitor (Bucureşti) – *Tigaia roşie*

Având în vedere că sunt anglistă, am venit în contact cu literatura absurdă prin intermediul lui Samuel Beckett, care l-a influenţat pe Eugen Ionescu, care la rândul lui a fost influenţat de Urmuz. Un traseu sinuos şi întrucâtva comic, demn de stilul pe care l-am abordat în textul *Tigaia roşie,* care se apropie de creaţia lui Urmuz mai ales prin dialog, care s-a vrut destructurat, golit, pe alocuri, de conţinut, cu scopul de a stârni râsul... sau măcar un zâmbet, culminând cu finalul neaşteptat, absurd, tragismul având efect comic, caricatural, grotesc.

Rodica Bretin (Braşov) – *Aralda*

Foarte puţine ştiam înainte de concurs despre scriitorul suprarealist debutat de Arghezi, dar concursul acesta mi-a trezit interesul de a afla mai multe despre omul şi scriitorul Urmuz.

Ionuţ Calotă (Bucureşti) – *Singuriada*

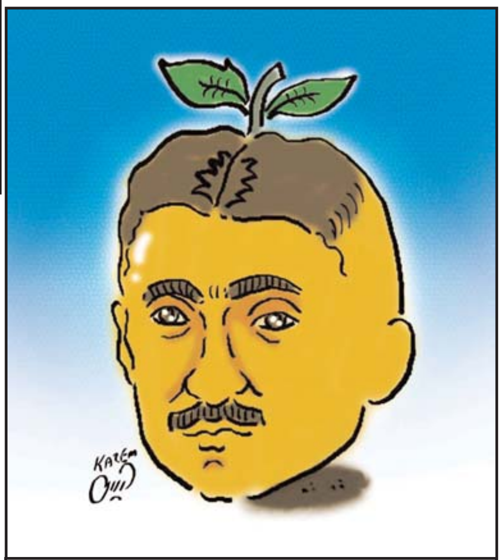
Urmuz m-a fascinat de când am ascultat la radio *Fuchsiada.* Am fost şocat de originalitatea sa, de spectaculozitatea imaginaţiei sale. Mi-am dat seama că mă regăsesc perfect în stilul său. Când am aflat de concursul organizat de Editura Biscara, am fost entuziasmat, pentru că nu îndrăznisem încă să abordez eu însumi scriitura de tip urmuzian. Aceasta a fost ocazia perfectă să mă apropii cu adevărat de spiritul marelui creator. De fapt, poate nu m-am apropiat de el, ci am reuşit să mă redescopăr pe mine, în dedesubturile mele cele mai stranii, prin intermediul lui. Ce a ieşit, mi-a plăcut!

Mihai-Claudiu Cazan (Giurgiu) – *Grigorovici şi cerculeţele argintii*

Alegând să particip la concurs, m-am apropiat foarte mult de Urmuz, atât pe plan cultural, cât şi pe cel emoţional. Citind despre viaţa lui, am simţit că aflu detalii din intimitatea unui prieten de mult pierdut. Am avut, de asemenea, oportunitatea de a explora literatura absurdului şi suprarealismul. A fost o provocare să conturez o poveste pornind de la textul lui, încercând să o cizelez în acelaşi timp, dar a fost distractiv. Nu numai că l-am cunoscut pe Urmuz prin intermediul concursului, dar am descoperit şi o altă parte din mine.

Elena Căpăţînă (Buzău) – *Cauze defecte*

Doar Urmuz poate şti!... Că m-am plimbat prin Buzău să-l leg de Demetru Dem. Demetrescu, să-l urc pe scenă şi să ascult *Cronicari* citind *Pagini bizare*, iar apoi să-l plătesc cu capete de raţă, spre bucuria prietenului George Ciprian, cu ochii de bronz în holul teatrului ce-i poartă numele. Tot plimbându-mă, încoace şi încolo, mi-am mâncat cuvintele, mestecându-le bine şi amestecându-le cu limba ce se frământa ca să scape de ele şi să le rostească dacă sunt dulci, însă l-au ajutat pe un gură-cască să-şi descopere strugurele care salivează şi-l împărtăşeşte în aceste vremuri urmuziene.

Hossein Kazem, Iran

Angela Dina-Moţăţăianu (Bucureşti) – *Basm pluvial*

Cele scrise aici de mine par *o joacă*... un feedback întâmplător şi glumeţ la o provocare oarecare. Totuşi, învăţând de la Urmuz, scrisul meu a devenit un joc premeditat, încorsetat în cutume, în reguli, care pun în mişcare încărcătura cuvântului, transformând-o în cale de convingere. Apar şi derapaje lingvistice, pe lângă accentul frazeologic şi rime debusolante, toate coroborate pentru a încorpora cât mai profund în absurd mesajul urmărit...

Caliopi-Alina Dinu (Alexandria) – *În căutarea lui Adam*

Literatura suprarealistă a lui Urmuz m-a inspirat în scrierea prozei *În căutarea lui Adam*, sedusă fiind de tentaţiile imposibilului şi de căutarea absolutului. Paginile sale bizare, ignorarea şi răsturnarea rigorilor literaturii clasice şi realiste m-au determinat să rup firele realului şi să pătrund într-un ireal straniu, urmuzian.

Geni Duţă (Bucureşti) – *Răzbunarea Ariadnei*

Textul prezentat în concurs a fost de o altă factură decât cele create de Urmuz, care este un maestru din păcate dispărut prea devreme. O anumită repetitivitate şi un absurd al situaţiilor, precum şi finalul uşor ironic şi răzbunător peste timp şi imaginaţie se apropie, poate, de maestru.

Lucia Eniu (Paşcani) – *Domnul Sertăraş*

Înainte de a scrie *Domnul Sertăraş,* am recitit tot ce ştiam despre viaţa şi opera lui Urmuz, încercând, asemeni unui actor, să intru în pielea personajului. Adică să simt absurdul la cotele lui maxime, să-i gust ironia şi paradoxul, să-mi potrivesc trăirile cu cele urmuziene şi să plonjez în plin dadaism. Cu umorul a fost mai uşor, poate pentru că, trăind absurdul zilelor noastre, umorul vine de la sine. Nu sunt sigură, însă, că am reuşit să-i dau aceleaşi tuşe insolite pe care Urmuz le-a presărat în scrierile sale.

Ruxandra-Magdalena Manea (Braşov) – *Mahalaua Ţucărilor*

Personajele prozei mele mi-au răsărit în minte ca nişte clovni, apoi i-am pus la macerat în mediul cultural actual în timp ce priveam pe fereastra lumii mele, apoi am aşteptat ca această nouă plăsmuire să prindă contur... Şi am văzut că personajele cresc de bună voie şi nesilite de altcineva în afară de mine. M-au apropiat de Urmuz contrasensul, zeugma schimbătoare şi pugilistă, umorul negru al situaţiilor mondene, dubla postură a personajelor urmuziene, tragice şi comice. Vorbesc despre conturul pe care am crezut că îl am în minte, dar care a vrut să se arate şi să devină după puteri.

Diana Maroşan (Moşniţa Nouă) – *O bilă de sticlă s-a spart*

Aveam în bibliotecă de ceva timp o carte subţire, pe care nu-mi pot aminti din ce motiv am cumpărat-o, poate pentru titlul său, care părea că-ţi promite o lume cu totul diferită de propria lume: *Pagini bizare.* Nu mă atinsesem de ea până când acest concurs m-a împins blânduţ în direcţia autorului său, Urmuz. Am citit puţinele pagini ce le-a lăsat în urmă şi am continuat cu articolele ce le-am putut găsi pe internet despre acest personaj misterios. M-am apropiat de el ca de un prieten care îţi vorbeşte de sub o mască, cu care însă te obişnuieşti. Şi pentru că n-am putut să-i rostesc vreun cuvânt cum aş face-o unui prieten de lângă mine, am folosit cuvântul scris, în care i-am promis o lume aproape diferită de propria sa lume.

Constantin Miu (Medgidia) – *Gemenii*

Urmuz îmi este cunoscut, de la orele de seminar, de literatura română, din anii studenţiei (1978-1982), la apariţia monografiei lui Adrian Lăcătuş, *Urmuz*, publicată la editura braşoveană Aula în colecţia Canon, în 2003. De asemenea, am scris şi eseul *Aspecte urmuziene în proza lui Romulus Vulpescu.* Concursul organizat de către Editura Biscara mi-a prilejuit o reîmprospătare a lecturii prozelor în absurd ale lui Urmuz şi posibilitatea de a participa la el cu o proză realizată în această manieră.

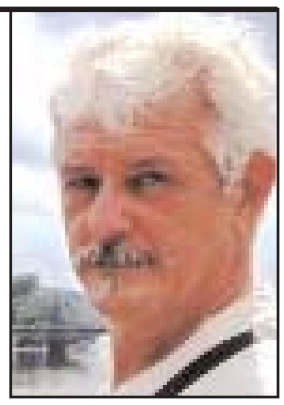
Camelia Mureşanu (Bucureşti) – *Steaua Sudului*

Concursul mi-a amintit o preocupare intensă şi de durată de acum mai mulţi ani (licenţa în Litere a fost din teatrul absurdului, iar în lucrarea de doctorat – *Suprarealismul, tentaţia libertăţii interioare absolute,* Urmuz a fost, evident, prezent). Am căutat, cu această ocazie, să rezonez cât mai mult cu modul său de a vedea lumea, contemplator exterior şi – doar aparent – amuzant, creator de asociaţii năstruşnice. Am încercat, asemenea lui, să integrez un limbaj extins, cu elemente banale în acelaşi timp, să păstrez asociaţiile absurde, conciziunea expresiei, dar, recunosc, nu am putut regăsi acel ton detaşat şi obiectiv, specific prozei sale absurde.

Adrian Nicola (Lazu – Agigea) – *Universul şi castravetele*

Înainte să aflu de acest concurs, nu am ştiut despre Urmuz şi despre literatura absurdului mai mult decât îi trebuie unui licean să ia o notă de trecere. Citisem pe vremuri ce-mi picase în mână – destul de puţin – din scrierile lui Eugen Ionescu, dar îmi lipsea factorul acela special, imboldul care să-mi împingă pixul spre o înţelegere a celor neînţeleşi, să-mi întoarcă ideea mea preconcepută de literatură pentru cititori sau doar pentru cititori şi să o îndrepte spre una în care autorul este acela care ştie şi înţelege. A venit apoi acest concurs care m-a trimis, ca pe şcolarul de nota cinci, să învăţ *Puţină metafizică şi astronomie* şi să plec de acolo cu puţin Urmuz şi dorinţa de a scrie şi altfel decât o făceam, de a scrie suprarealist, bizar, o literatură a absurdului.

Despre Gabriel Stănescu, „în căutarea poeziei”

Mihai POSADA

O deconcertant de frumoasă scrisoare din partea doamnei Virginia Stănescu, anunţând intenţia soţiei celui care a fost şi rămâne Gabriel Stănescu (9 IX 1951 – 22 XI 2010), de a traduce în engleză şi de a reedita o carte a lui Gabriel – din care Wikipedia împărtăşeşte cititorului din veacul al XXI-lea câteva „Frânturi de gânduri” pe pagina dedicată poetului „optzecist”, eseistului şi editorului român american, membru al Uniunii Scriitorilor din România – m-a readus în actualitatea uneia din cele mai profunde alcătuiri despre arta cuvântului, scrisă în limba română, *Jurnalul în căutarea poeziei,* apărut la Criterion Publishing, în 2001.

Absolvent al Facultăţii de Filosofie a Universităţii din Bucureşti, doctor în Filosofie din 2002, cu teza: *Particularităţi etnoculturale ale românilor americani. Contribuţii la studiul comparativ al etnosului românesc,* autorul îşi alcătuieşte *Jurnalul* despre «locuirea poetică» în coordonatele unei urgenţe morale perene, de care contemporanii noştri dau aprige semne de îndepărtare, dacă nu chiar de totală lepădare: *Dacă până mai ieri poezia era suspectată din cauza unor reminiscenţe lirice ale unor vremuri revolute, sau datorită refugiului într-un ermetism care face imposibilă orice intenţie hermeneutică, poezia de azi violează însăşi locuirea aşa-zis poetică prin voinţa de a fi chiar opusul ei. Nu poţi alerga după avantaje materiale şi după succes în acelaşi timp* (p. 25).

Nu poţi fi, adică, totdeodată „slugă la doi stăpâni”, cum scria pe la 1745-1753, în piesa cu acelaşi nume, Carlo Goldoni; ori, cum spusese cu mult timp mai înainte Evanghelistul Matei însuşi, „Nimeni nu poate sluji la doi domni, căci sau pe unul îl va urî şi pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va alipi şi pe celălalt îl va dispreţui; nu puteţi să slujiţi lui Dumnezeu şi lui Mamona” (Mt. 6. 24).

„În general, o parte din scriitori se poziţionează pe o linie de vedetism, scriitorul fiind considerat de multe ori o personalitate cu veleităţi originale. Ţărâna nu poate cuprinde nemurirea, aici fiind cheia stihurilor”, notează în luna Mai 2023, în revista arădeană *Arca,* Nr. 2/ 2023, poetul şi criticul literar Constantin Stancu din Haţeg, într-un larg comentariu despre volumul de *stihuri* intitulat *Biblice,* al lui Eugen Dorcescu (Timişoara: Eurostampa, 2021, 306 pagini, ediţie îngrijită şi *Cuvânt înainte* de Mirela Ioana Dorcescu), poet român desemnat, la aniversarea sa din 2023, ca „membru corespondent (Académico Correspondiente) al Academiei Hispanoamericane de Buenas Letras din Madrid”. Gabriel Stănescu afirmă, în replică parcă şi străfulgerat de premoniţii, întocmai cum un Odysseas Elytis românesc: *Trăiesc şi scriu fără iluzii. Existenţa aceasta este aşa cum mi-a fost hărăzită. Nu o pot schimba. Nu o facem noi, ci ne este dată. O purtăm ca şi cum ar fi a noastră, dar nu este. Măcar de ne-ar fi luată în momentul în care Dumnezeu vede că nu facem nimic cu ea. Dar Dumnezeu ne-o ia tocmai atunci când avem mai multă nevoie de ea.*

Unii nu fac nimic ca să o aibă, alţii, dimpotrivă, fac prea mult şi nu o pot avea.

Scriu totuşi cu sentimentul că ultimul cuvânt nu îl va avea moartea (p. 163 şi coperta a IV-a).

Ceva asemănător, ca abordare, am întâlnit la poetul Cristian Popescu (1959 – 1995, în vol. *Arta Popescu,* 1994) şi la plasticianul Mihai Mircea Ciobanu (1950 – 1991, în vol. *Estetica morţii,* 1995). Or, despre fiecare din cele trei cărţi ale autorilor Cristian Popescu, Mihai Mircea Ciobanu şi Gabriel Stănescu, toţi trei dispăruţi înainte de vreme, sunt perfect valabile cuvintele criticului Alex Ştefănescu, adresate volumului celui de-al doilea: „…este o carte neterminată. Şi este, în acelaşi timp, o carte care ar putea continua la nesfârşit”.

Poet el însuşi în primul rând (autor a circa douăzeci de cărţi de versuri) şi membru, cândva, al cenaclului *Universitas* condus de Mircea Martin, Gabriel Stănescu mi-a dăruit în *Jurnalul...* său o caracterizare ce ni se potriveşte ambilor, prieteni şi purtători ai numelor de arhangheli, dimpreună – îmi place să cred – locuitori ai universului (poetic) neîntâmplător: *Dacă nu poţi locui poetic, poţi însă să te salvezi ca om de cultură prin comentariu, altfel spus, punând în relaţie cultura cu locuirea poetică* (pp. 25-26).

M i-am dedicat scrisul, în bună parte, comentariilor legate de opera, în special poetică, a confraţilor. Gabriel a recuperat masiv, ca editor, din creaţia autorilor români indexaţi de ideológii comunişti, ca indezirabili. Fireşte, titlurile câtorva din volumele editate de el la *Criterion Publishing,* editura pe care a fondat-o la 1997, în Statele Unite ale Americii, unde emigrase pe motive politice şi se stabilise din anul 1991, vorbesc de la sine despre natura şi valoarea operei autorilor respectivi; începând cu *volume de poesie* ale unor autori români, mulţi dintre ei emigraţi din aceleaşi motive de inadecvare politică la regimul comunist din Ţară: *Day After Night. Twenty Romanian Poets for the Twenty-first Century* (editat împreună cu Adam Sorkin, 1998) şi *Timpul Rană Sângerândă. Poeţi Români în Lumea Nouă* (cu Ştefan Stoenescu, 2006). Apoi, crestomaţii şi cărţi de autor: *Nae Ionescu în conştiinţa contemporanilor săi,* 2000; *Simion Mehedinţi-Soveja, Creştinismul românesc. Adaos la Caracterizarea etnografică a poporului român,* 2000; *Corneliu Zelea Codreanu şi epoca sa,* 2001; *Mircea Eliade în conştiinţa contemporanilor săi din exil,* 1994; *Mircea Eliade în conştiinţa contemporanilor săi,* 2001; *Emil Cioran în conştiinţa contemporanilor săi din exil,* 2007; *Mircea Eliade. File despre Nae Ionescu,* 2008; *Mircea Eliade. Contribuţii la Enciclopedia Religiilor,* 2009; *Petre Ţuţea în conştiinţa contemporanilor săi,* 2010 etc. Câteva cărţi de interviuri: *Ultimele dialoguri cu Petre Ţuţea,* 2000; *Curajul de a sfida moartea. Convorbiri cu Mircea Nicolau*, 2007; *Dumnezeu m-a salvat din iad. Convorbiri cu Traian Popescu,* 2008.

Tot aici, la 1997, fondează în colaborare cu Ştefan Stoenescu, editează şi publică revista *Origini/ Romanian Roots. A Rewiew of Literature, Ideas and the Arts,* iar din 2000 anuarul *Caiete Internaţionale de Poezie/ International Notebook of Poetry* şi *Almanahul Origini/ Origini Almanac.*

Distinsul istoric literar Dan Anghelescu a semnalat în presa noastră literară contribuţia lui Gabriel Stănescu, în calitatea sa de editor şi director al revistei *Origini/ Romanian Roots,* dar întreaga sa operă culturală şi spirituală dedicată cititorului de limbă românească din oricare parte de lume îşi aşteaptă, încă, exegetul...

Jurnalul în căutarea poeziei stă sub amprenta voit-romantică a destăinuirilor scrise şi atribuite de autor altei persoane, a mărturisirii personale ca aparţinând unui misterios personaj, în speţă „N.V.”, zărit ultima oară „în ziua de 21 decembrie ’74 prin vitrina unei frizerii” şi al cărui „jurnal poetic” este găsit, scrie Gabriel Stănescu, abia „în vara lui ’83” în cufărul necunoscutului pentru noi N.V. – operă autoatribuită printr-o convenţie la fel de romantic propusă cititorilor: „un fel de jurnal poetic nesistematic a cărui miză supremă nu o voi putea cunoaşte decât în măsura în care mă voi putea cândva identifica cu autorul însuşi” (*Biografia, o parabolă?*, pp. 5-7). Un soi de „manuscris găsit într-o sticlă” (Poe) pe o insulă, poetic locuită de un alt Robinson Crusoe...

Forma literară a „jurnalului”, ea însăşi întrucâtva/ pentru unii desuetă, precizează Gabriel Stănescu tot aici, se alcătuieşte în cazul manuscrisului găsit pe „strada Pascal Cristian” ca un antidot al autorului la „incertitudinile generate de firea sa înclinată spre contemplare. Un adevărat supliciu organizat în forme sensibile”, nu ca „o ambiţie fără acoperire, ci o formă de educaţie programatică a spiritului”. Or, explicaţia aceasta transferată auctorial camuflează ca să dezvăluie, în fapt, motivaţia întregului volum intitulat *Jurnalul în căutarea poeziei.*

I dentificarea lui Gabriel cu autorul „caietelor” găsite, din care ar fi alcătuit apocriful jurnal, îl recomandă pe misteriosul N.V. ca alter-ego al său – el însuşi traducător, poet, profesor dând meditaţii, alcătuitor de fişe pentru doctorate, născut şi el în septembrie; identificarea devine astfel iminentă şi de neocolit: *Cu puţină imaginaţie aş putea considera acest jurnal, asumându-mi o oarecare libertate interioară absolut necesară, ca aparţinându-mi de drept, deoarece el mă reprezintă în bună măsură, de vreme ce biografia poate avea uneori grandoarea indubitabil de înşelătoare a construcţiei unei parabole univoce, pe cale de a se constitui* (p. 7).

Urmează capitolul al doilea, intitulat *Fragmente dintr-un jurnal apocrif* (pp. 8-23), fragmente ale unei opere filosofico-poetice suspendate, amânate de destin – mai tandră în expresie, dar cu nimic mai puţin plină de stil şi de adâncime în limba lui, românească – decât aceea a refugiatului în limba franceză, originar din Coasta Boacii Răşinarilor de altădată. Că nu şi-a putut împlini un parcurs asemănător ţine numai de decizia brutală, inexorabilă a sorţii care, la doar 59 de ani, i-a oprit elanul poetic, efluviile de simţire şi gând. Câteva însemnări se repetă între paginile 12 şi 20-21. Iată o mostră de intransigenţă, cioraniană, exprimată de-a dreptul, ca la Petre Ţuţea, ori asemenea însemnărilor din filele de „jurnal” publicate de Gheorghe Grigurcu, poetul şi criticul literar sensibil, stabilit la rândul său din Soroca Basarabiei natale în municipiul Târgu Jiu: „Poeţii de duzină? Retori refuzaţi de idee” (p. 15). Apoi un *Preambul* (pp. 24-27), în fruntea căruia Gabriel Stănescu pune problema „evaluării emoţionale a actului creator”, plasându-se în dezacord cu „psihologii de orientare pavlovistă”, întrucât pretinde opinii mai complexe, mai cuprinzătoare decât „«mecanismele» creaţiei” ca simplu raport imaginaţie-memorie.

→

Ella Poenaru (Bucureşti) – *Vasile Cuantă şi cauza primordială*

Urmuz m-a fascinat prin demersul său literar unic în literatura română. Prin tratarea cu superbă ironie a tarelor existenţei noastre, prin cultivarea absurdului şi a fantasticului literar, printr-o viziune avangardistă şi provocatoare, Urmuz este una dintre figurile cele mai enigmatice şi originale ale literaturii noastre. Concursul dedicat lui Urmuz mi-a oferit şansa să explorez la rândul meu, sub impulsul scrierilor sale, o filieră literară de care m-am simţit atrasă şi m-a motivat să scriu un text în spiritul urmuzian. Scurta mea povestire este un omagiu adus acestui autor, pentru care am o afinitate specială.

Sebastian Alexandru Popa (Arad) – *Ideile mari, fără rost şi necesitate*

Din punctul de vedere al păstrării etapelor naraţiunii într-un text în care faptele în sine sunt imposibile, cred că m-am apropiat de stilul lui Urmuz. O altă asemănare ar fi dată de folosirea unor termeni din domeniul ştiinţelor exacte în contexte diferite. Totuşi, spre deosebire de textele lui Urmuz, cel scris de mine nu conţine termeni filosofici, nu este împărţit în capitole, asemenea unui roman şi nu a fost scris cu scopul de a satiriza un anumit subiect.

Liliana Toma (Brăila) – *Profesorul*

Cu opera lui Demetrescu-Buzău sunt familiarizată încă din liceu, apoi am studiat în facultate, ulterior am predat elevilor, până în urmă cu nişte ani, când s-a scos definitiv literatura de avangardă din manuale. Concomitent cu Urmuz, citeam *Solaris* al lui Lem şi filosofia lui Bergson, aşa am descoperit, de timpuriu, atracţia pentru latura hilar-absurdă a realităţii şi tentaţia explorării estetice a limitelor fiinţei umane. Viaţa are partea ei de sublim, dar şi de absurd, aşa că, în sensul deplin al tuturor conotaţiilor, trăim sublimul prin absurd!

Cărţi şi autori

Inginerie epigramatică

Traian D. LAZĂR

Tratarea oricărui subiect, oral sau în scris, necesită o informare prealabilă, că doar nu dispunem de o memorie absolută pentru a înregistra tot ceea ce trăim şi citim. Contemporaneitatea ne-a adus, în această privinţă, un instrument eficace şi lesne de accesat – Internetul.

Aşadar, dorind să tratez tema epigramei şi epigramiştilor, m-am adresat „domnului PC" pentru a mă informa asupra situaţiei la zi a domeniului. Am constatat, cu mirare, că nu există o *Istorie a epigramei,* ca specie literară aşa cum au alte specii literare şi nici un capitol distinct în istoriile generale ale literaturii consacrat acestei specii minuscule, dar cu mulţi adepţi şi admiratori. Cu excepţii rarisime, la nivelul istoriei locale, între care se numără lucrarea d-lui Nicolae Dumitrescu, *Repere în cultura prahoveană,* vol. II, *Literatura*, Editura Karta-Graphic, 2023, unde alocă un capitol consistent epigramei şi epigramiştilor prahoveni.

Mirarea mea s-a accentuat când am descoperit că nu există niciun Dicţionar al epigramiştilor după modelul *Dicţionarului scriitorilor* din România. Există doar, în format electronic, un *Index alfabetic* complet al epigramiştilor. Complet e un termen de complezenţă, ce ascunde realitatea şi anunţă bunele intenţii ale iniţiatorilor, deoarece rubricile intitulate evenimente (biografie) şi referat (opera) ale textului sunt ori lipsite adeseori de orice informaţie, ori conţin informaţii extrem de sumare.

Vinovaţi de această situaţie sunt chiar păgubiţii, epigramiştii! Toţi sunt „oameni de treabă", îşi scriu cu zel epigramele, dar nu se ocupă de antecesori şi contemporani decât atunci când îi... pontează!

Există semne încurajatoare că lucrurile se mişcă într-o direcţie bună, ca să folosim expresia consacrată din sondajele de opinie. S-a publicat un *Anuar al Epigramiştilor*, în 2010, se publică evocări în revistele de specialitate şi monografii personalizate.

Printre contributorii la acest proces de conturare a unei imagini de ansamblu asupra istoriei epigramei şi epigramiştilor se remarcă d-l Constantin Tudorache. Începutul l-a făcut cu o lucrare de teorie a literaturii epigramatice, *Reporter în Regatul Epigramei,* Editura Amanda Edit, Bucureşti, 2016.

De câţiva ani, dl Constantin Tudorache publică în serial *Galeria Marilor Epigramişti* din care au apărut până acum şapte volume consacrate personalităţii şi operei valoroşilor epigramişti Ion Ionescu-Quintus, Florin Iordăchescu, Ştefan Tropcea, Radu D. Rosetti, Dimitrie Jega, Gheorghe Penciu, Sorin Pavel. Fiecare dintre aceste încercări de monografii reprezintă o cărămidă/un element pe care inginerul în construcţii şi epigramistul Constantin Tudorache o/îl poate folosi pentru edificarea unei Istorii a epigramei sau a Dicţionarului Epigramiştilor Români.

Inginer proiectant în construcţii, Constantin Tudorache şi-a folosit abilităţile pentru trasarea unui plan judicios fiecăreia dintre volumele menţionate. Lucrarea dedicată lui Sorin Pavel este structurată în: *Date biobibliografice, Apariţii editoriale, Epigrame, Note şi comentarii, Anexe.*

Prefaţa volumului, intitulată *Un aristocrat al spiritului: Sorin Pavel,* este semnată de George Corbu. Preşedintele Uniunii Epigramiştilor din România afirmă şi argumentează că „graţie marelui său har de literat şi gânditor, Sorin Pavel este egal în genialitate cu ceilalţi doi mari clasici ai genului (Cincinat Pavelescu şi Păstorel Teodoreanu), tustrei dându-i o strălucire cu totul aparte, unică".

Pentru redactarea capitolului *Date biobibliografice*, Constantin Tudorache a folosit o soluţie ingenioasă şi originală. În locul unei înşiruiri seci de date biografice a reprodus o scrisoare a doamnei Anca Pavel–Mihăilescu, sora lui Sorin Pavel, având avantajul sursei de prim ordin, intimă, generatoare de impact emoţional.

După cum se obişnuieşte în istoria şi critica literară, capitolul *Epigrame* este „lucrat" de C. Tudorache cu materialul clientului, dar folosindu-şi/arătându-şi priceperea proprie în selecţionarea materiei prime şi aşezarea ei într-o anumită ordine, care să-i pună în valoare poanta, ideea şi expresivitatea, ceea ce presupune bun-gust şi criterii valorice ferme.

Întrucât Sorin Pavel a fost student la matematică, au fost alese şi reproduse câteva dintre „axiomele" şi „geometricele" sale. Redăm una dintre ele: „Faţă de-un destin banal/ Cariera-i face unghi/ Ce e proporţional/ Cu-nălţimea unui unchi".

Sub influenţa atmosferei de familie (tatăl său a studiat filosofia), dar şi a înclinării spre meditaţie, Sorin Pavel a scris numeroase epigrame referitoare la filosofi şi filosofie. Lui Nietzsche i-a adresat următorul catren: „Fi'ncă nu am încotro,/ Vin să te întreb pe tine:/ Dincolo de rău şi bine/ E *nasol* sau e *mişto*?" Cititorul însuşi va putea să guste poantele din epigramele ce-i vizează pe Socrate sau Darwin, ori calităţile şi problemele filosofilor (înţelepciunea, reflecţia, geneza, teoria, perspectiva, sofismul etc.)

Literele şi literatura s-au situat în aria preocupărilor şi profesiei de traducător din limba germană ale lui Sorin Pavel. El dedică versuri pline de spirit lui Baudelaire, Balzac, dar şi ploieşteanului Leonida Secreţeanu: „Cu trohei şi cu dactile,/ Leonida s-a luptat/ Dublu ca la Termopile,/ Dar cu-acelaşi rezultat".

Evident că epigrama, epigramiştii şi *ars epigramatica* au constituit „calul de bătaie" al scrierilor lui Sorin Pavel. Ce este epigrama în concepţia lui? „Epigrama ideală/ e-o măiastră ţesătură,/ Cu dulceaţă în urzeală/ Şi chinină-n bătătură!"

Raporturile lui Sorin Pavel cu confraţii iau variate aspecte şi tonalităţi. Preţuire pentru Păstorel Teodoreanu, scriind la reeditarea cărţii acestuia, *Gastronomice:* „Şi un volum cu de-ale gurii/ Îmbogăţeşte berechet/ Istoria literaturii/ Când bucătarul e... poet!" Îl critică pe Teodor Speranţia: „Roadele-ţi poetice/ Sunt cam dietetice,/ Nu-s, cum crezi, nici piperate/ Şi nici, cât de cât sărate". Scriitorilor neglijenţi în materie de stil, care sunt tot mai numeroşi astăzi, le-a adresat următoarea epigramă: „Când Ienăchiţă ne-a lăsat/ În grijă-al limbii bun renume,/ Probabil că s-a aşteptat/ C-o să apari şi tu pe lume".

Opera atestă că Sorin Pavel era un bun tehnician al epigramei. (De aceea scrie despre el un inginer!!) Talentul său se manifestă în realizarea de epigrame clasice, dar şi a celei de felurite nuanţe: epitaf, madrigal, pe rime date. În prefaţă, George Corbu ne dezvăluie un detaliu tehnic ce-l individualizează pe Sorin Pavel, din masa epigramiştilor: nu indică în titlul epigramei cui îi e dedicată, ci o numerotează! O făcea pentru că voia să iasă în evidenţă (mişcare preluată şi de unii poeţi, azi), ori pentru că cei vizaţi erau prea numeroşi?

Capitolul *Note şi comentari*i cuprinde documente aparţinând unor distinşi critici literari (Şerban Cioculescu, George Corbu, Nicolae Manolescu, Gheorghe Leu), ce conţin opinii competente asupra creaţiei lui Sorin Pavel. Consemnăm câteva: Nicolae Manolescu subliniază „fineţea limbajului cultivat, deloc grosolan", din epigramele lui Sorin Pavel, Şerban Cioculescu a remarcat „superioritatea sa creatoare", iar George Corbu a primit răspunsul lui Sorin Pavel la un chestionar în care acesta considera că „a sosit vremea unei Istorii a epigramei din România".

Imaginile din *Anexe*, prin impactul lor vizual, ce pune în valoare linia, punctul, pata de culoare, diversifică şi consolidează ceea ce cititorul a receptat prin cuvânt.

Se ştie că scriitorii, pentru a accentua literaritatea/ expresivitatea operei lor, recurg frecvent la ingineri textuale. Constantin Tudorache nu este străin de o asemenea practică. El pune în valoare creaţia lui Sorin Pavel printr-o inginerie epigramatică ce dezvăluie expresivitatea limbajului, dar mai ales a Ideii din scrierile acestuia, ceea ce e specific epigramei.

El cere drept de cetate şi pentru „punctul de vedere naeionescian potrivit căruia omul răscumpără prin creaţie blestemul naşterii în durere". Textul este atât un crez artistic/o artă poetică, pe cât reprezintă o mărturisire a tribulaţiilor iscate de căutarea rolului şi a rostului existenţial-ameliorator al activităţii de editor, de om implicat în „aşa-zisa industrie culturală". Urmează 115 pagini alcătuind un *Jurnal în căutarea poeziei* (pp. 28-143), miezul propriu-zis şi cea mai consistentă secvenţă a cărţii, cu multe însemnări demne de citat sau măcar de ţinut minte. Ar fi să rescriem, citându-l, *Jurnalul* integral: *Un întunecat ev de totalitarism imbecil ne-a amputat spiritual, făcându-ne să uităm cine suntem, de unde venim şi încotro năzuim. Eminescu a fost acel ceva mai adânc din noi înşine care ne-a învăţat să supravieţuim vremurilor în derivă* (p. 28).

Eminescu este prezentat aici, în repetate rânduri, ca model de „exemplaritate": *Nu se pot uita cu uşurinţă cuvintele lui Mircea Eliade, care afirma într-un scurt eseu că atâta timp cât „va exista, undeva în lume, un singur exemplar din poeziile lui Eminescu, identitatea neamului nostru este salvată"* (p. 29).

Raportat la modelul Eminescu şi la Poesia universală, lirismul trăit/conceput de Gabriel Stănescu subsumează o nemărginită umilinţă: *Cert e că, în ultimă instanţă, lirismul nu e altceva decât pretenţie vană, haos aparent, reverie* (p. 47); sau, un insolit jurământ de „sărăcie, castitate şi supunere": *La 18 ani am avut revelaţia Operei şi totodată măsura micimii mele în raport cu lumea reprezentării ei. Existenţa mea lăuntrică a protestat de-atunci printr-o revoltă surdă a faptului de conştiinţă. Ceea ce vreau să sugerez de fiecare dată când aleg, dintre atâtea soluţii posibile, tăcerea* (p. 13).

Volumul *Jurnalului...* se întregeşte cu capitolele: *Eseu despre poezie* (pp. 144-150); *Un turn babel al poeziei de azi* (pp. 151-152); *Drumul la centru* (153-154); *Cine ne dă dreptul să ne numim poeţi* (pp. 155-159); *Partea noastră de tăcere* (pp. 160-161) şi *Între două lumi* (pp. 162-163), personalizând, singularizând la maximum mărturisirea trăirilor/gândurilor despre Poesie.

„Însemnările" din care se închegă *Jurnalul...* lui Gabriel Stănescu – însemnări ale unui poet cu solide cunoştinţe de filosofie! – vizează Poesia dintr-o foarte variată, bogată şi concret de necesară perspectivă culturală asupra numeroaselor sale faţete: estetic, etic, material, spiritual, social, politic, pragmatic, din care poate fi aproximată fiinţa ei impalpabilă şi definitorie pentru fiinţa raţională şi emoţională – omul. Omul locuitor poetic al propriei existenţe, după expresia hölderliniană, discutată de Heidegger. *Jurnalul* se prezintă uneori ca imn Poesiei înseşi: *Poezia nu poate fi măsurată cu litrul sau cu kilogramul, ea nu poate fi nici „mică", nici „mare", nici „filosofică", nici „religioasă", nici „cu rimă" şi nici „liberă". Ea nu poate fi judecată cu toptanul pentru că ea, poezia, nu e nimic din toate acestea, ci este altceva. Acel altceva incomensurabil, irepetabil prin pretenţia de a fi totul; şi gnoseologie şi ontologie, şi morală totodată, dar şi coş de gunoi care suportă povara nimicului. Ea poate începe de oriunde şi poate sfârşi oriunde, asemeni filosofiei. Valoarea sa apogeu este nelimitarea* (p. 114).

Cu atât mai insuportabilă îi va fi autorului realitatea americană trăită la ea acasă: *Americanul, cu spiritul său pragmatic, vede până şi în poezie o sursă de supravieţuire, în plan strict material, dar şi un business. Cine dacă nu el a inventat faimoasele cursuri de scriere creativă, de care nu duce lipsă nicio universitate sau colegiu american, ca una din căile posibile ale succesului şi carierei literare? Cine dacă nu el e acela care iniţiază concursuri anuale de poezie „naţională", editând antologii mamut de sute de pagini, lipsite de criterii estetice, cu mii de autori absolut necunoscuţi, doar pentru a stoarce bani de la fiecare dintre aceştia? Din orgoliu, autorii plătesc pentru a-şi vedea numele şi producţia poetică publicată... Cine dacă nu el, americanul, editează dicţionare de tipul* Who is who?, *în care discernământul critic este înlocuit cu simulacrul, iar valoarea autorilor o decide în funcţie de plata cât mai „grasă" a celor incluşi acolo? Unii practică anumite tarife chiar: atât pentru chenar, atât pentru poză, atât pentru scrierea cu litere italice, pentru medalia cu chipul autorului respectiv, atât pentru diplomă* (p. 152).

→

Franţa sub jar de maci
Jurnal de Montmorillon (I)

Paula ROMANESCU

Marţi, 30 mai 2006
Asemenea copilăriei, călătoria rămâne un poem ce încă nu s-a scris de-a-ntregul, şi copilul, şi călătorul grăbindu-se cu sfântă inconştienţă să ajungă la capăt de cale…

Plec în călătorie cum m-aş aventura pe-un val necunoscut fără să ştiu ce voi găsi pe ţărmul lăudat, iar neastâmpărul de mai ieri e un poem de care abia-mi aduc aminte… Îl voi fi scris? Se va fi pierdut pe vreo cărare năpădită de albastru din pajiştea de ceruri?

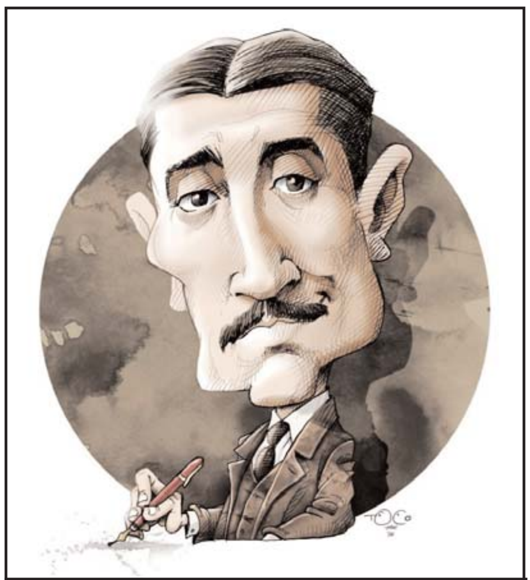
Pasărea de oţel B737 aşteaptă exilată la sol – albatros greoi – să mă poarte din Băneasa noastră patriarhală spre Franţa, la Beauvais. Nu, nu la Orly – poartă a cerului de care-mi cânta într-un alt timp Bécaud. (O, timpul acela în care visul ne ţinea loc de toate călătoriile pe planeta despre care se tot spune că ar fi a noastră, a oamenilor!)

Împreună cu Adina, copila aceea mult aşteptată care m-a ales într-o iarnă de prin anii '70 după Bobotează să-i fiu mamă, plec, iată, cu rost bine definit (credem noi!), hotărâtă (hotărâte) să arătăm Franţei că nu doar acolo lumina e mai cu moţ şi că aceasta poate înflori oriunde pre pământ: ea, pictoriţa de astăzi, cu o expoziţie pe care a intitulat-o *Poupées et vivants,* eu, cu o participare la *Salon du Livre* unde aduc Eminescu, *Les vagues et les vents – 100 poèmes* şi Omar Khayyam, *Rubaiate* (bilingv rom./fr.), dar şi volumul de poeme în format liliput *N'insistez plus!,* ambele evenimente urmând să aibă loc în oraşelul Montmorillon, nu departe de Poitiers, în departamentul Vienne, un fel de Sinaia fără munţii maiestuoşi de la noi, dar foarte cochetă.

Înarmate cu tablouri şi cărţi în limita greutăţii acceptate de legile aviatice (armele noastre ca bagaje!), ne-am instalat în burta balenei zburătoare care ni se păruse din afară a fi albatros ca, după două ore şi ceva, să aterizăm la aerogara din Beauvais care nu se deosebea prin nimic de autogara din Piteştii noştri cei dintotdeauna, lipsindu-i doar aerul de convivialitate autohtonă de care se face răspunzătoare şi apa vie de prună brumărie, şi câinii de pripas, şi pitoreştii cerşetori gata să-ţi servească povestea vieţii lor ca o pilulă lacrimogen-dulce-amară *french second hand...*

Aici ne aştepta cel care avea să ne fie gazdă, domnul farmacist Michel Soulard, un împătimit de România, căreia el nu-i vede decât frumuseţea (a oamenilor, a locurilor, a obiceiurilor), autor al volumului de memorii-eseuri *Petite sœur des Carpathes* (Editions 2 Encres, Poitiers, 2006), a numeroase studii despre români şi România, membru fondator al Asociaţiei *Pharmaciens sans Frontières,* vorbitor al limbii române, care ar putea da lecţii de sintaxă (cu morfologia mai are oarece probleme) multor beneficiari ai graiului matern din spaţiul mioritic cu bipede anglo-franco-hispano-romanofone.

Ca dar de bun venit – vizitarea catedralei din Beauvais, construcţie gotică care-şi are începuturile în secolul al III-lea, cu legendarul Sfânt Lucien şi-al său meşter mare al cărui nume istoria (care nu se ocupă de oamenii simpli…) l-a înscris undeva la capitolul anonimi.

Zoran Tovirac, Serbia

Doar îndărătnica noastră memorie românească înrudită cu acea *raţiune a inimii de care raţiunea n-are ştire* păstrează amintirea unui Negru Vodă cu-al lui meşter fără seamăn – Manole cel mutat în cânt de ne-moarte după ce va fi ridicat *Mănăstire înaltă/ Cum n-a mai fost altă/ Pe Argeş în jos/ Pe un mal frumos…*

Catedrala Saint-Pierre din Beauvais, incendiată prin timp, prăbuşită de mai multe ori, sub povara crucii chiar, la 30 aprilie din anul 1573 când clopotele vesteau Sfânta Zi a Înălţării Domnului!, şi tot de atâtea ori reconstruită, era socotită prin veacul al XVII-lea cea mai înaltă biserică a creştinătăţii, depăşind-o şi pe faimoasa San-Pietro din Roma.

Ca peste tot prin locurile de pelerinaj turistic din Franţa, şi aici există o bogată ofertă de material ilustrativ şi documentar deopotrivă (numai la noi nu!).

Dar cum să explic tulburătoarea senzaţie pe care o încerc – copilul deghizat în adult care sunt – în faţa imensului portal sculptat, străjuit de sfinţi de piatră care-mi arată: unul cartea, altul sabia, o crucificare şi, peste toate, cum ar zice Brel, *les diables en pierre qui décrochent les nuages – diavolii de piatră care dezghioacă norii!*

Păşesc în interior printre traverse de metal care susţin pădurea de coloane severe şi zvelte sprijinindu-şi vârful în (şi sprijinind) înaltele bolţi.

În mintea mea (sau în inimă?) răsună, iată, vocea cu totul specială a unui alt francez – Lény Escudéro, psalmodiindu-şi ruga păgână ca un strigăt, ca un dangăt de clopot aruncat în infinit: *Dieu, Dieu, réponds-moi!/ Ou Tu es mort?/ Montre-Toi!/ Je ne veux plus, je ne veux pas/ Qu'on vienne me dire que sur la croix/ Ton Fils est mort pour moi!* (*Doamne, răspunde-mi, Doamne,/ Sau eşti mort?/ Arată-Te!/ Nu, nu mai vreau s-aud/ Pe unul şi pe altul repetând/ Necontenit/ Că Fiul Tău pe cruce pentru mine-a murit!*)

Domnul Soulard mă urmăreşte cu privirea, surâzând mândru ca răspuns privirii mele uluite de atâta magnificenţă, ca şi cum el ar fi fost genialul arhitect al Catedralei Saint-Pierre din Beauvais pe care binevoia acum s-o deschidă muritorilor de rând între care eram şi noi.

Ce mândri sunt francezii de splendorile lor arhitectonice şi cu câtă grijă le gestionează! Nici pomeneală de vreun graffitti mâzgălit pe ziduri, de vreo inscripţie laică menită să nemurească emoţionanta veste cum că Jeannot o iubeşte pe Jeanette, şi nici oarece îndemnuri revoluţionare la emancipare a purtătorilor de cercel în nas, în buric sau pe fese întru lauda sus-ziselor forme anatomice de relief, inspiratoare de suave candori ca tot atâtea pârjoliri.

→

O realitate resimţită la trecerea între milenii, dură, nemiloasă cu sensibilitatea poetică genuină şi pe care noi, europenii estului Europei, nici nu o visam. E realitatea pe care azi, la peste două decenii de la scrierea *Jurnalului...*, o vedem de aproape, cu ochiul liber. Motiv pentru care însemnările acestea capătă valoarea unor revelaţii, mai exact, a unor prevestiri, dacă observăm cum şi spre ce model de existenţă ne-am purtat paşii în ultimii 33 de ani, aceştia de după „democratizare" (post-1989). Dezvăluind această realitate pe neocolite, atât de frust, de sincer, autorul nu şi-a atras multe prietenii nici în Ţară, unde copierea fără discernământ a modelului criticat începuse, nici pe meleag nord-american, de unde autorul se simţea respins, străin, incapabil de adaptare.

Suferea un refuz interior, organic, de a trăi în America, dar nu avusese de ales: *Legi dure, de esenţă anglo-saxonă, judecători intransigenţi, hotărâri fără putinţă de a fi revocate, viaţă exactă, precisă şi fără sens...* (p. 137); *Sunt uimit de incultura de care dau dovadă unii din compatrioţii veniţi ca şi mine în Ţara Făgăduinţei, ca să scape de mizerie, sau poate, de mizeriile sistemului. Emigraţia face atâta caz de aşa-zisa „cauză românească" încât îi suspectez pe mulţi din „protagoniştii" ei de fals patriotism, de nesinceritate, de escrocherie* (p. 41).

Par însemnări ale „disperării" unui cioranian alăptat în Isarlâkul lui Ion Barbu.

Între aceste două lumi – drama, la fel de reală cum viaţa poetului: *Îndatorat speciei în cultul căreia am fost crescut, mă întreb la ce dificilă alegere trebuie să recurg, disociind între finitul palpabil şi arta supusă fatidic nelimitării* (p. 10).

Lui Gabriel Stănescu nu i-a plăcut, nu avea cum şi ce să-i placă dincolo, în lumea lui cea nouă, în care se simţea, la modul camusian, sfâşietor, un străin. Plecase pentru libertatea copiilor săi, a familiei. Era dator Americii care îl primise, cu toate speranţele şi iluziile lui. Unde, însă, el nu mai era el. Poetul se sufoca în aerul existenţei pragmatice. Un sacrificat. Devenise, cu umorul necesar vorbind, un navetist transatlant. Fugise dintr-un spaţiu carceral la nivelul unei Ţări, al unei jumătăţi de continent, în căutarea libertăţii de locuire poetică, a „nelimitării". Dăduse peste libertăţi materiale aproape inimaginabile, mai puţin dezmărginirea visată spiritual. Am umblat, împreună cu Gabriel, în ideea fundării unei edituri-tipografii-librării, prin tot Bucureştiul lui 2006, de la ateliere de legătorie dezafectate la tipografii active şi depozite de carte, de la scriitori-monografi celebri cum Mircea Handoca la un necunoscut pentru mine, prieten al său compozitor şi gânditor solitar. Gabriel dispunea doar de editura sa particulară, *Criterion Publishing,* transferată apoi de pe un continent pe altul. Restul a rămas în visul frumos al unei case de editură cu librărie. Şi bineînţeles, rămân cărţile editate, colecţiile revistei şi ale anuarelor. Brusc am aflat, după câţiva ani, de la Lucian Gruia, că Gabriel a fost găsit fără suflare în apartamentul său de la bloc, compus din două camere pline de cărţile tipărite şi încă păstrat în Bucureşti, în care am locuit şi eu pentru o noapte, când am corectat pentru tipar, ca plată a găzduirii, unul din volumele aflate în lucru ale Editurii. Îmi scosese prima ediţie a cărţii *Opera publicistică a lui Mircea Eliade*. Mi-a spus cu tristeţe că nu se poate adapta, că nu i se potriveşte deloc mentalitatea culturală americană. Trăia, încă de atunci – înzestrat cu acea extraordinară capacitate de premoniţie pe care o au firile sensibilităţii poetice veritabile – ceea ce se dezvoltă şi astăzi în America de Nord şi răsună ca într-o cutie de rezonanţă în Occidentul european: *Political Correctness, Cancel Culture* etc. ca să nu mai adăugăm planurile pandemice ale *Marii Resetări* mondiale...

Gabriel Stănescu se revoltă şi acceptă, la fel de dramatic, condiţia cu totul specială a scriitorului emigrant-imigrant: *În limba ţării mele dacă scriu nu mă simt vinovat. Pentru mine unul, „integrarea" nu va fi completă din pricină că nu pot exprima cu deplinătate ceea ce simt într-o limbă de împrumut. Una este să comunici curent într-o limbă de adopţiune şi alta e să o stăpâneşti în aşa mare măsură încât să te şi poţi exprima, ca şi cum ai respira. Câţi s-au încumetat să o facă? Câţi au reuşit cu adevărat să atingă perfecţiunea? Trebuie să fii înger şi să vorbeşti limbajul îngerilor; şi eu nu sunt înger. Îmi asum riscul, în continuare, de a scrie în româneşte. E un paradox să locuieşti departe de ţară şi să scrii în limba ţării tale, un paradox confortabil, totuşi. În limba ţării mele, scriind, nu plătesc vamă, nici taxe statului american. Numai Dumnezeu vorbeşte pentru mine în graiul neamului meu* (p. 131).

Pentru aceia dintre hominizii speciei autointitulate *sapiens sapientissimus, Jurnalul în căutarea poeziei,* oferit de Gabriel Stănescu, la 2001, comilitonilor alfabetizaţi, reprezintă o mărturie vizionară cutremurătoare, documentul în formă sensibilă al faptului că, la începutul mileniului al III-lea creştin, unii pământeni mai aveau nu doar încrederea intelectuală, dar şi nevoia ontologică, sufletească, dacă mi se permite, de a trăi şi simţi frumos frumosul, adevărat adevărul şi profund spiritual binele – nu ca nostalgii, dar ca adevăruri, valori, componente existenţiale definitorii şi de neînlocuit.

La pas prin satul global

Mă opresc în faţa statuii reprezentându-l pe Sfântul Petru, la fel cu aceea de la Roma, numai că aici piciorul Sfântului n-a beneficiat de arzânda intimitate a sărutului tocitor-şlefuitor al credincioşilor ce se vor fi perindat de-a lungul veacurilor, cum s-a întâmplat cu amintitul element anatomic al aceluiaşi sfânt din Cetatea Eternă, unde, se vede treaba, soarele sudului va fi făcut sărutul închinătorilor mai fierbinte.

Mă închin în legea mea ortodoxă, nu înainte de a-mi înmuia degetele, catolic, în agheasma purificatoare *În numele Tatălui, şi-al Fiului, şi-al Sfântului Duh.*

Acum, ce-o da Domnul! Adică Amin!

Privirea mi se pierde în vitraliile care filtrează lumina întru slava înaltului. Mă „afund" într-o splendidă *Fontaine de la Vie/Fântână a vieţii,* realizare de secolul al XX-lea a pictorului Claude Courageux (Curajosul, deci!) şi, dacă tot m-am îmbogăţit cu pliante referitoare la ceea ce văd, îngăduiţi-mi să vă spun şi vouă, dragi prieteni ştiuţi şi neştiuţi care poate nu veţi ajunge niciodată pe aici, că între meşterii de peste timp care au tot adăugat câte ceva din priceperea lor impunătoarei catedrale pe care o descopeream, iată, în forma păstrată (pentru mine?!) de peste şapte sute de ani, să-i amintesc pe pietrarii meşteri mari şi anonimi (!!!) tocmiţi prin veacul al XIII-lea de Enguerrand le Riche (cel Bogat, adică!), de episcopul Milon de Nanteuil (1217-1234) al cărui stră-stră-stră-nepot – Laurent de Nanteuil, mă onorează cu prietenia sa din zilele dintâi de după „Revoluţia" noastră din '89, când a venit el la Bucureşti cu un transport de carte la Institutul Francez – act de donaţie a francezilor *Pour un ami roumain.*

Ar mai fi de amintit Martin Cambige (secolul al XVI-lea) şi fiul acestuia, Pierre, veghetori atenţi la înălţarea (a câta oară?) a catedralei căruia episcopul Louis Villiers de l'Isle-Adam – stră-străbunul poetului parnasian Villiers de l'Isle Adam (ce lume bună!), trăitor prin veacul al XIX-lea, i-a pus piatra de temelie, sculptorul Adam (secolul al XVIII-lea) şi alţii care n-au mai încăput în scurtul istoric *ad usum Delphini.*

Şi-a venit Revoluţia lor cu sloganul acela ameţitor de raţional-democratic şi ipocrit *Liberté, Égalité, Fraternité* şi, cu ea, cu Revoluţia, aneantizarea comorilor mândrei catedrale, cum de altfel din toate lăcaşurile de cult din Franţa, când splendide obiecte de orfevrerie au fost date la topit după legea „cetăţeanului" – *omul nou* (altul!) care se ivise – iar adormiţii întru Domnul de stirpe regală şi nobiliară erau „cazaţi" (aruncaţi) cu nestăvilit entuziasm revoluţionar la groapa comună.

Şi noi care credeam că „omul nou" era doar invenţia erei de aur calp în care ne-am fost trezit într-un timp tâmp când s-a întâmplat să trecem prin valea plângerii cu numele de viaţă din anii ciumei roşii cu care ne-a potopit Răsăritul strivitor biruitor cu ale lui hiene de la care iadul ar fi putut lua foarte ingenioase în oroare lecţii de tortură a bieţilor muritori, martirii români care au tot continuat să umple cu sfinţi cerul în care, cu siguranţă, limba cea mai des folosită în comunicare este româna!

Cine ar mai avea oarece îndoieli, să citească mărturiile supravieţuitorilor din *Experimentul Piteşti* (1949-1951) – *arhipelagul ororii,* cum l-a numit Virgil Ierunca; *tristul record al terorii* cum a fost denumit în *Corriere della Sera* sau *muzică pentru lupi* (Dario Fertilio), dar, nu în ultimul rând, *Tăbliţele de săpun de la Itşet-ip* ale fostului elev Mihai Buracu, torturat ca „duşman al poporului" (?!) până la a-i albi părul după trei luni de la încarcerare – şi, dacă mai poate: *Hei, voi, torţionari ieşiţi din smârcurile iadului, îi e ruşine omenirii să vă zică vouă oameni!*

Dacă bombele căzute în timpul Celui de Al Doilea Război Mondial din văzduhul spre care îşi înălţa turlele-săgeţi catedrala din Beauvais *din dorul pământului de-a fi mai lângă cer* (Nichifor Crainic *dixit*!) n-au reuşit s-o atingă, zidurile sale ameţitor de înalte fac acum cu greu faţă agresiunii furtunii, vântului, zăpezii şi ploii – elemente cu mult mai vechi decât orice vifornită omenească.

Să fi fost mult prea îndrăzneţ planul ultimului arhitect de la care s-a păstrat de peste şapte secole forma edificiului sfânt şi „imnul său în piatră" să-i fi părut cerului o sfidare?

Doar timpul – marele maestru de ceremonii al necurmatei treceri – cunoaşte termenul a toate câte sunt făcute de om să dureze cât respirarea, cât veacul, cât veşnicia…

Cu siguranţă, înălţimea bolţilor catedralei nu-i menită pentru a-i arăta omului cât poate fi de înalt, ci, dimpotrivă, pentru a-l face să-şi vadă micimea raportată la nemărginirea universului. Şi totuşi, fără truda lui de furnică, minunile lumii acesteia n-ar putea exista.

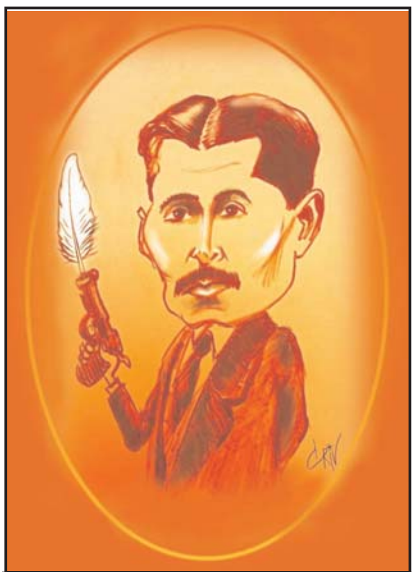
Mândru foarte, domnul farmacist Soulard ţine să ne facă să vedem şi bijuteria de orologiu cu carillon din secolul al XIV-lea (1323), unul din cele mai vechi din lume, funcţionabil încă, redus vremelnic la tăcere doar de bombardamentele germane din 1940 ale prea pacifistei noastre lumi în care *la raison du plus fort* îşi lăţeşte rânjetul asemenea diavolilor de piatră de la marginea acoperişurilor înaltelor catedrale.

Nu apuc să mă minunez pe îndelete de splendida maşinărie a meşterului Étienne Musique, că „perla perlelor coroanei de Beauvais" – *Orologiul astronomic* (sec. al XIX-lea), realizat de Auguste-Lucien Vérité, îşi începe spectacolul cotidian *vestitor de apropierea celui de al doisprezecelea ceas,* iar gura mea refuză să se mai închidă...

Igor Smirnov, Rusia

Divinul ceasornicar a înălţat Timpului prin lucrarea sa un imn de care timpul trebuie să asculte.

Cristinel Vecerdia, România

Şi noi la fel, că doar suntem vreascuri noi pe rugul Timpului fără de sfârşit şi început – Timpul imobil cu a lui viteză insesizabilă.

Toţi vizitatorii prezenţi aici se aşază cuminţi pe banchetele din faţa orologiului.

Facem şi noi la fel.

Deodată, dintr-o firidă înaltă, apare un bătrânel care vesteşte *că-i sfertul de pe urmă al ceasului al XII-lea.*

Mă uit la ceasul meu. Nu corespundea cu „sfertul" anunţat sibilinic de moşneagul din firidă. Îl întreb din priviri pe însoţitorul nostru. El îmi face semn să mă uit în pliant. Mă uit cu ciudă spre vraful de materiale documentare, dar renunţ repede să caut lămuriri şi mă „focusez" urgent la spectacolul în plină desfăşurare.

Ceasul de aici este cu 112 minute mai înainte decât cel al Meridianului Greenwich fiindcă pe aici trecea odinioară *Meridianul Beauvais,* iar orologiul acesta nu vrea să recunoască un alt… stăpân!

Ca la un teatru de marionete, într-o feerie de muzici şi lumini, trecem şi noi odată cu figurinele care-şi fac apariţia prin *Judecata de apoi* (ca spectatori deocamdată, mulţumescu-Ţi, Doamne!), apreciind că *tânăra fată* chemată „la judeţ" în faţa *Fiului* s-ar fi cuvenit să mai adaste pre pământ măcar până pe la primul cules al fructelor interzise şi că *bărbatul acela* încenturat de-un şarpe, care tot cerea îndurare (curajosul!...), era cam prea bine făcut ca să nu se fi lăsat ademenit de căderea în prea dulcele păcat, spre bucuria încornoratului *Mefisto* care, iată, îl şi înhaţă pe păcătos, purtându-l într-un dans valpurgic la care ne îmbie parcă şi pe noi, care ne simţim deodată mintea păcătoasă străfulgerată de un pârjol de patimi…

Nu doar noi cei din lumea încă vie urmărim cu sufletul la gură „dansul", ci şi figurinele de la cele 47 de balconaşe dispuse în jurul cadranului de orologiu, până când limbi de flăcări tremurânde le cuprind mistuindu-le…

Noi nu ardem.

Să fie viaţa omului menită arderii întru veşnicie, mă întreb şi parcă aş vrea să mă pierd şi eu în lumină odată cu micile figurine spre a mă regăsi apoi în rând cu *Soarele şi Luna* care iată, trec acum printre *stelele-n cer… deasupra mărilor…* de nopţi şi zile, tot măsurând cel fără de măsură timp, cu anotimpuri, ca într-o irepetabilă călătorie cam ca o viaţă de om – bătrâneţe, copilărie, adolescenţă, tinereţe (adică vârsta adultă!) – aşa cum ar fi trebuit să fie întocmit drumul omului spre rotundul împlinirii sale: nu bătrâneţea să fie capătul de cale, ci prag de început.

Mă ajung, iată, vorbele poetului din cel *sat de lacrimi fără leac* (de n-o fi cumva dorul ca zestre grea de suflet a neamului nostru românesc?) şi mă trezesc murmurând: *Că-n vreme, la capăt, ne-aşteaptă/ Nu moarte, ci altă poveste!*

Sfertul ceasului din urmă a trecut şi el, luminile s-au stins, spectacolul s-a sfârşit.

Înapoi la viaţa cea de toate… *minunile sfintele!*

E frig în catedrală şi, în acest sfârşit de primăvară, nici cerul nu dă semne c-ar vrea să lase soarele să-şi împlinească rostul. Mi-e dor de vară, de căldură.

Dar vara nu-i pe-aici. Mă caută poate pe-acasă, iar eu nu-s…

Numai m-or vedea că nu-s, îmi adie în auzul sufletului un cântec de pe la noi…

Ba nu! Eu chiar îs!

Iată-ne aşternuţi la drum lung de peste 400 de kilometri, până la Poitiers.

Maşina toarce cuminte, Beauvais a rămas în urmă.

De-a lungul şoselei – câmpuri de cereale tivite cu maci.

Miercuri, 31 mai 2006

Meşterim un mic dejun *à la roumaine* în bucătăria vastă cât să întorci carul cu boi al bunicului meu de la Boţeştii de Argeş din vremea când, abia deprinsă cu mersul biped, îmi atârnam la urechi cercei de cireşe roşii ca nişte mici sori de răcoare.

Îmi amintesc de-o zi când, copil mai mărişor fiind, i-am pregătit ceva de mâncare tatei, mama nefiind acasă şi, intrigată că el mânca în tăcere fără să-mi laude „arta culinară", l-am întrebat aproape agresiv: – Îţi place sau nu tocăniţa mea? Şi răspunsul lui năucitor: – De foame mănâncă omul şi mere pădureţe…

Apoi zâmbetul lui mai cald decât lacrimile care-mi inundaseră ochii…

Binecuvântată fie-ţi memoria, dragă tată!

Oboseala zilei de ieri o dregem cu o cafea… ca viaţa.

Pornim spre Montmorillon – *Muntele Micului Maur,* oraşel devenit pentru două săptămâni *Cité de l'Écrit et des Métiers du Livre – Cetate a Scrisului şi a celor ce ţin de Meşteşugirea Cărţii* – oraş cu veche tradiţie în fabricarea berii şi a vinului, totdeauna aceste două licori făcând casă bună cu scriitorii de oriunde ar fi ei pe pământul oamenilor. În *Grande Place* – Piaţa Mare, corturi albe sub care editori, scriitori, traducători, graficieni, tipografi, din Franţa şi din alte zări ce-şi spun francofone, trebăluiesc de zor să-şi etaleze pe nişte mese lunge/scurte, niciodată încăpătoare, „marfa" lor de *dulce zăbavă* ajunsă în ultima vreme frunzărită în grabă de publicul *(ne)cetitoriu.*

Identificăm pe planul detaliat făcut de organizatorii Salonului spaţiul ce ne fusese rezervat, după ce mai întâi o ducem pe pictoriţa care a declarat că nu are nevoie de ajutorul meu (din eleganţă nu a zis de prezenţa mea incomodantă!), ca să-şi pună lucrările pe simeze în sala vastă de la *Office du Tourisme* din centrul oraşului, unde urmează să fie deschisă mâine expoziţia ei *Poupées et vivants.*

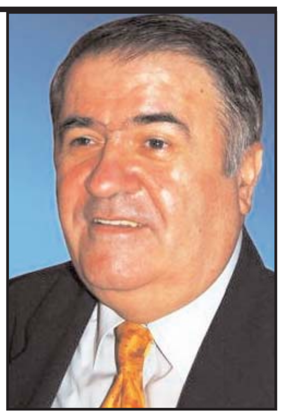
Îmi ofer răsfăţul de a mă „balada" puţin prin oraşul acesta ca din poveste, străbătut de râul Gartempe care, uneori, când capriciile meteorologice învaţă apele să iasă din corsetul malurilor, se umflă-n valuri şi ajunge până la zidurile catedralei *Notre-Dame la Grande* de secol al XIII-lea, unde, într-o firidă avea să fie aşezată un secol mai târziu o statuie a Fecioarei, spre aducere aminte de marea inundaţie când, potrivit legendei, Fecioara însăşi, purtată pe braţe de locuitorii oraşului pe străzi ar fi stăvilit furia apelor care ameninţau cu un nou potop, aducând un aer de Veneţie fără gondole şi înscriind pe zidurile care străjuiesc în tăcere şi neclintire malurile, urmele vijelioaselor sale treceri..

O frescă şi un altorelief în piatră evocă evenimentul de atunci: *Fecioara cuminţind potopul.*

(Va urma.)

La pas prin satul global

Egiptul, muzeul *in vivo* al umanităţii

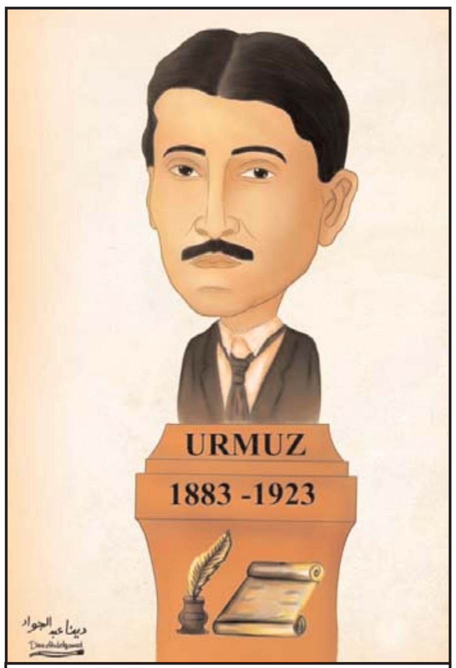
Mihai SPORIŞ

Am fost, precum în tradiţia pelerinajelor la locurile speciale ale umanităţii, în Egipt, care este cu adevărat un trezorier al lumii planetei, păstrător al dovezilor devenirii prin ere a societăţii oamenilor de azi. Nu se şterg uşor impresiile „şcolii altfel" de pe Valea Nilului, unde plecasem la drum cu o mulţime de întrebări culese din scripturile cercetate, cu sentinţele mai mereu contradictorii, iar acum acestea s-au înmulţit. Fiecare constatare nouă îşi cere un răspuns actualizat, pus de acord cu ultima sentinţă „definitivă", garantată de mai noile dovezi ivite în probatoriu, pentru dobânda cunoaşterii. Diferenţele dintre „adevăruri" îşi puteau primi repede explicaţia, acceptând faptul că erau rostite de oameni încredinţaţi, unii chiar obligaţi prin jurământul partizanatului... fără cercetare! Istoria s-a scris şi încă se scrie să slujească, în principal, puterea de lovire a politicului în confruntarea lui pentru administrarea geografiei terestre, pe care azi o numim *savant* geo-politică. Apărarea spaţiului vital, uneori extinderea lui după modificarea condiţiilor existenţiale, ori exacerbând orgolii omeneşti, pot pune taberele în confruntarea unor „adevăruri" diferite. Anacronic pare azi, în mileniul III (totuşi, cre(ş)tin?!), războiul din Ucraina, între slavi, cu toţii oamenii aceluiaşi Dumnezeu!

Egiptul se recomandă, în substraturile începuturilor sale de societate consolidată şi administrată performant, chiar cu scriptura/document, acceptată global (din această încadrare a vremii căutăm răspunsurile actualizate la întrebările noastre): un amestec de rase, o placă turnantă între continente, o stratificare culturală bine păstrată, un mozaic religios cu evoluţie istorică bine conservată. Egiptul îşi are, şi în modernitate, propria amprentă a vechimii multimilenare. Aceasta apare ca un meridian verde printr-un deşert imens, cu oamenii din peisaj ai prezentului şi simultan cu cei zeificaţi, ori doar în aşteptarea unor noi înfiinţări în templele şi în... sălile de aşteptare ale pământului. Prezentul, trecutul şi perspectiva sunt în scenă, aşa cum toate triadele zeităţilor de pretutindeni gestionează puterile trăirii timpului şi veşniciei (aşa cum şi subtila treime creştină, aici în coloritul coptic, respiră ritualul trăirii fenomenului). Amestecul primordial: al Africii, din inima ei izvorând Nilul, cu popoarele Mării Mediterana (cu Europa şi Asia Mică ţărmurind-o), cu enigmaticii pieritei Atlantida (să dăm aici şi amprenta globală a... mai depărtării!) care poartă în nume marele ocean; al deşerturilor arabice în căutarea văii fertile din generoasa deltă a marelui fluviu, şi câte altele vor fi fost o plămadă a Egiptului care lua un start în istoria scrisă. Ca loc de trecere între mari depărtări să adăugăm aici şi Canalul de Suez, apărut în geografia planetei, devreme, modernizat în 1870, între Mediterana şi Oceanul Indian, pentru navigaţia pe Marea Roşie.

Vânzoleala marilor imperii, fiecare probând o înflorire a apogeului, a marcat civilizaţional întreaga lume. Este greu de partajat, altfel decât într-o cronologie, contribuţia fiecăruia în marele amestec, ştiut fiind că cele necesare erau firesc asimilate, iar altele se impuneau doar vremelnic. Faptul scrierii, ca moment revoluţionar în evoluţia societăţii omeneşti, a fost cercetat special. Mare provocare ne-a fost scrierea hieroglifică şi în legătură cu ea doream să găsim acele lucruri comune cu celelalte scrieri, apoi chiar cu scrierea limbii proprii. Cercetările specialiştilor privind scrierile vechi (vezi disputa asupra priorităţii ivirii, ca de exemplu doar: cel între *plăcuţele de la Tărtăria* şi tablele de lut ale vechiului Sumer, încă prezentă în „folclorul" nostru, local), consemnate în analele istoriei, lasă să se întrevadă şi aici fenomenul evoluţiei, prin impunerea semnelor-simboluri unor alfabete performante. Ne-am întrebat ce ar putea să aibă comun semnele sunetelor/literelor, cuvintelor noastre latine, cu hieroglifele? În ce măsură în hieroglife semnul grafic avea acoperirea fonetică, a sunetului, a cuvântului? Venirea lui Alexandru cel Mare şi apoi a Romei în Egipt, începând cu 332 î.Hr., ne-au oferit cheia pentru citirea celor scrise despre Egipt, din multele perspective ale cercetării. Numele locurilor, oamenilor, mitologia, religia, ocupaţiile, chiar şi Biblia (Septuaginta!) primesc culoarea elenistică şi perspectiva descifrării prin spiritul greco-roman, cu rafinamentul lui incontestabil.

În căutarea ultimului răspuns, acceptat unanim, la o anume întrebare, trebuie să fii sincron vremii acesteia cu viteze de schimbare ameţitoare. Posibilităţile de aprofundare ale amănuntului, graţie tehnologiilor moderne, cu softuri ale procesării în timp real, sunt practic nelimitate. Dar riscul prea fărâmiţării poate scăpa din vedere întregul. Atâtea ştiinţe şi-au procurat moşia proprie şi intră în scenă cu punctele lor de vedere, slujindu-şi domeniul de definiţie. Nu cumva, ceea ce contează în adevărurile lor, nu este decât acel numitor comun, în care se pot toate aduna în susţinerea unei sentinţe acceptate ca valabilă? Da! Ne-am zis, în pelerinajul nostru, „şcoală altfel!" prin Egipt, să identificăm cu simţurile noastre, punând la bătaie datele, cunoştinţele şi experienţele proprii, acel numitor comun al diversităţii, în slujba unei cauze de mare utilitate oamenilor, trăind tocmai o necesară umanitate planetară. Ne-am propus să-i observăm pe acei oameni care au slujit în viaţa lor omenirea, în generalitatea ei, şi au văzut în Egipt acel loc care poate fi un purtător de cuvinte (cuvânt, dacă reducem dumnezeirea la numitorul comun al unui singur zeu), agreate ca adevăruri omeneşte posibile!

Dina Abdelgawad Shosha, Egipt

Când porneşti la drum, ai cu tine cele necesare împlinirii misiunii. Dorinţa de-a găsi ceea ce căutam (răspunsurile!) presupunea să avem nu doar curiozitatea, ci şi întrebările! De ce atât de titrata civilizaţie greco-romană, care marchează atât de clar civilizaţia modernă din scenă, are atâtea trimiteri la Egiptul antic? De ce Alexandru cel Mare şi-a ales necropolă oraşul din delta Nilului, unde o minune a lumii vechi proiecta lumina călăuzitoare marinarilor: Farul din Alexandria, iar cel mai mare tezaur de *scripturi,* pentru toate ştiinţele vremii, al lumii vechi, era Biblioteca din Alexandria? Ne puneam firesc întrebarea, ştiind că discipolul lui Aristotel cunoscuse titratul Babilon, curţile persane şi ajunsese până în depărtata Indie, ba chiar străbătuse şi Anatolia, care îşi revendică şi ea, prin Cappadocia, aşezarea din primordial a societăţii oamenilor. Apoi, de ce, cel mai... *drept* Împărat al Romei, cu extensia maximă a imperiului, Nerva Traian, nu a ales pe Nil oraşul să-l personalizeze (pe Nil îşi are un templu, unde oferă daruri frumoasei Isis!), ci Ulpia Traiana Sarmizegetusa, din *ţara* Haţegului şi a Daciei? De ce nu şi-a adus la Roma vreun Obelisc şi şi-a durat propria lui, şi a noastră, Columnă? Apoi, văzând în scriptura veche şi nou testamentară *şcolirea* lui Iosif, a lui Moise şi apoi a lui Iisus din Nazaret, în Egipt, de ce marele templu al monoteismului iudaic şi-a găsit locul în altă parte, deşi apar în istorie, acum descifrată, un Amenhotep al IV-lea şi un Tutankhamon, ca înainte mergători monoteişti? (Dinastia a XVIII-a, secolul al XIV-lea î.Hr./Amenhotep-Akhenaton.) Dinspre Ptolemei, aflasem că geografii şi astronomii vor fi măsurat lungimea meridianului pământesc, ca apoi, după aceea, să se conteste chiar faptul că pământul este rotund. Despre mumificare, care presupunea o chirurgie performantă, despre mersul cerului (din grija astronomiei), despre ştiinţa irigaţiei, despre arhitectura unor forme gigantice şi punerea lor pe poziţie, cu o inginerie specială vădită în piramide şi temple, nu aveai cum să nu te minunezi şi mai ales să nu doreşti să pipăi, nu doar cu văzul, cu auzul (acum când cele virtuale se pot şi falsifica!), ci cu încredinţarea faţă-n faţă şi cu punerea amprentei care te face părtaş adevărului dovedit?! Faptul că ceea ce aflasem deja din diversele abordări ale *scripturilor,* de tot felul, ne sugera că acestea ar putea fi o verigă intermediară doar, între o sursă mai veche şi poate mai lămuritoare în cele căutate, motiva pornirea spre marele muzeu al umanităţii, cum ne sugerase André Malraux când văzuse această instituţie a muzelor, ca pe un muzeu al ghesului imaginaţiei: „muzeu imaginativ"! Se poate oare altfel, în cercetarea cu noianul de date, adunate claie şi aparent fără legătură între ele, fără acea scânteie care dă firava mocnire ca apoi să erupă vâlvătaia? Este nevoie de inspiraţia care se poate isca din amănuntul ocolit, ori neobservat în ascunderea lui! Este nevoie de a căuta şi în propriile păreri, cu aparenţa adevărului, când noi dovezi impun actualizarea. Aşa ne-am motivat imboldul!

Multe din cercetările mai vechi, cu concluziile aferente, nu avuseră la dispoziţie noile dovezi. Ştiinţele mai noi ivite în peisaj în veacurile din urmă, precum sociologia, etnografia, antropologia, politologia; reaşezarea conceptelor şi rafinarea cercetărilor celor aflate în act de milenii, precum filosofia, teologia, mitologia... au restabilit şi reevaluat raportul între ştiinţă şi religie, între subiect şi obiect, între cuvântul/nume/concept şi fapta-verb în desfăşurarea procesului cu viaţa *in actu.* Între virtualitatea... informală, care poate genera artificial ubicuitatea planetară prin tehnologia digitală, şi unicitatea persoanei reale aflate încă în scenă, există provocarea momentului pentru redefinirea lui Argus al antichităţii, al lui *Big Brother,* mai recent, pentru golirea sinelui robotizat, invadat de proceduri şi cenzuri, proprii automatizării din afara omenescului cu adâncul lui. Este mare nevoie de acel numitor comun care nu se lasă aservit, luat de avalanşa cea mare, înainte de descifrarea sensurilor adânci ale omenescului din gena lui, care se vădeşte în subtilitatea artei sub toate formele ei de expresie. Ea, arta, ştie să tăinuiască, mai altfel decât interesele imediatului, prin muzele ei inspirate, prin oamenii ei chemaţi, firea noastră omenească din afara timpului... Iată un motiv de-a vedea cu ochii proprii muzeele din aerul liber ale Egiptului, dar şi informaţia sistematizată de instituţiile de profil, unde specialişti din lumea întreagă (în slujba omenirii, cu adevărat) s-au arătat providenţiali cunoaşterii noastre de sine.

Toate sunt până la o vreme! Toate au un termen de garanţie, când cele materiale, în forma lor dobândită, se supun vremii uzurpatoare. Rezistă cele scrise cumva, pe ceva, poate cu scopul să vorbească după timpul uzurpator. Rezistă cele puse la păstrare, tocmai să-şi facă rostul la un soroc anume (să se vădească norocul urmaşilor). Mare noroc cu preoţii templelor, slujind zeii şi prin ei oamenii, că la înnoirea stăpânilor politici au pus împreună scrierile, să se poată citi istoria, arta, adică timpul, solidificat temeinic în temple. Mare noroc cu tainele şi cei care au ştiut să tăinuiască (inclusiv în artă!), anticipând profetic vremurile prielnice descifrărilor. Ce ne-am fi făcut noi astăzi cu atâta scriptură hieroglifică pusă pe zidurile şi coloanele istoriei? Cine să fi fost inspiratul care, în delta Nilului, va fi scris Piatra de la Rosette? Neapărat vreun scrib din elita vremii! Ce anume să-l fi determinat pe generalul Napoleon Bonaparte (pe atunci doar militar, luptând în delta Nilului) să pună pe drumuri oamenii de ştiinţă să cerceteze Egiptul?

Să ne minunăm aici de constatarea că două nume din istoria lumii au contribuit, indirect, la reînvierea scrierii hieroglifice, după 1400 de ani de ascundere a celor consemnate, în scris şi în artă, despre Egiptul faraonilor. Întrebările care ne pot arăta premisele unei recuperări istorice ne ajută să observăm terenul favorabil.

→

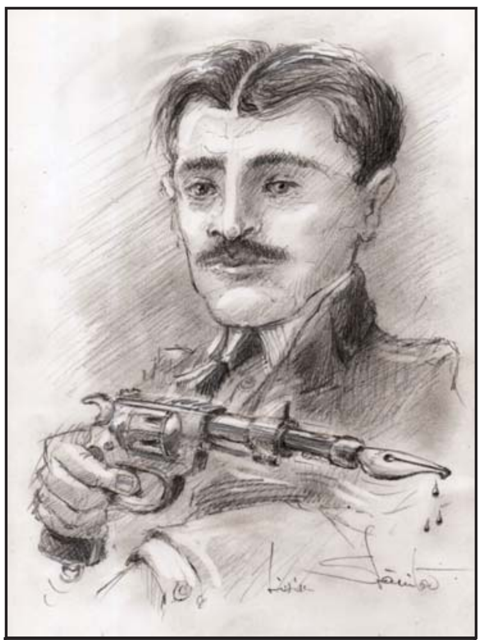
La pas prin satul global

Dacă în 332 î.Hr. Alexandru cel Mare, chemat zice-se să pună ordine în lume, nu aducea cu sine şi scrierea elenă (care avea în sine ceva de la izvoarele celei a Nilului) şi cancelaria lui Ptolemeu al V-lea prin 196 î.Hr., nu dădea porunca, conform cu tradiţia administrării, prin intermediul templelor, a Egiptului, apoi dacă nu s-ar fi scris, în piatră durabilă, porunca executivă, inclusiv pre limba supuşilor şi cu semnele proprii elitei locale, ar mai fi fost posibilă, oare, cea care a atras atenţia: Piatra Rosette? Acum ştim că aceasta a declanşat avalanşa. Stela originară s-a copiat şi va fi fost îndemn la cercetare şi asupra altor „documente”, de acelaşi fel, din multele temple ale Egiptului. Apoi, Napoleon Bonaparte, cel care venise cu alte treburi politice (trimis general de armată, să supună Egiptul!), dacă nu va fi pus preţ pe „bolovanul” inscripţionat ciudat şi îl va fi rezidit în fortificaţia lui, cum o făcuseră şi alţi războinici, înainte, în fortăreaţa tocmai în dezmembrare, probabil nu s-ar fi declanşat marea avalanşă, recuperatoare, din 1799! Interesul general al lumii, pentru cunoaşterea de sine, va fi mobilizat lumea intrată într-o zodie a raţiunii proaspăt înscăunată, tocmai revoluţionată prin vestul Europei, liberalizată peste Atlantic, să se consacre cumva... drepturile omului eliberat din prejudecăţi impuse religios. Râvna cercetării acestei *pietre* este o dovadă a repoziţionării cercetării necesare, în raport cu canoanele anacronice tocmai abolite.

Ar fi de constatat, în legătură cu descifrarea esenţei dintr-un noian cu atâtea chipuri precum principiile zeificate, procesul punerii de acord al diversităţii, cu mulţimea ei de ochi care îşi revendică ubicuitatea spaţio-temporală, într-o dobândire a unicităţii, a acelui numitor comun, bazat doar pe întreirea punctelor de vedere, prea diferite temporar să poată fi concomitente. Dar se poate oare intra în rezonanţă cu acea esenţă, fără a fi fost apriori acordat ca receptor? Ne-am pus această întrebare în legătură cu dovedirea sensului ascuns al hieroglifelor. Vorbeam mai sus de contextul imperial, personalizat de un elenism larg cuprinzător cultural-spiritual şi de mai noua vedere, la fel de neîngrădită, a spiritului cercetător, care tocmai se eliberase dintr-o detenţie milenară. Prilejul se ivise în secolul al XIX-lea şi spiritul enciclopedist îşi găsise oamenii pregătiţi să cerceteze... *piatra* găsită de căpitanul francez Pierre Françoise (Bouchard), din solda viitorului împărat Napoleon. Piatra devenită celebră în „rostogolirea” ei, a ajuns în 1802 la Londra (să fie şi azi... magnet al British Museum), stârnind curiozitatea mai multora, după ce Napoleon, la Paris, ceva mai înainte, o prezentase lumii ştiinţifice. Primii oameni care se vor fi dovedit chemaţi pentru o misiune excepţională au avut îmboldirea a ceea ce sălăşluia deja în ei. În 1814, englezul Thomas Young se apucă de descifrarea înscrisului *pietrei.* Venea cu o pregătire teoretică polivalentă, avizat fiind în mai multe domenii: fizică, optică, medicină, matematică.

Fenomenul fizic, fiziologia vieţii, abstractul matematicii îl recomandau unei anume... căutări. Face un pas important, într-o muncă de cinci ani, în care descifrează anumite semne care serveau funcţia fonetică (a sunetului) din reprezentarea în scris a numelui (Ptolemeu)! *Un pas mic*, va fi spus cel care va fi călcat prima dată pe Lună, dar imens pentru istoria umanităţii! Cuprinderea lui s-a oprit la poarta închisă, dinspre această imensă comoară omenească: limba vorbită. Cel născut în 23 decembrie 1790, Françoise Champollion (care avea doar 9 ani la data descoperirii Pietrei/Stelei Rosette!), are o chemare specială către limbile vechi (dispărute) şi îşi însuşeşte şase dintre ele, inclusiv copta, din tradiţia Egiptului şi, în plus, îndrăgeşte şi istoria, cu o atracţie specială pentru Egipt şi mitologia lui. Domeniilor cunoaşterii, proprii lui Thomas Young, Champollion le adaugă cunoaşterea fenomenului lingvistic (limba ca organism viu, cu propria ei evoluţie). El se apucă prin 1821 de descifrarea hieroglifelor Pietrei Rosette. În 1824 îşi publică rezultatele cercetării, sugerând cercetătorilor căile folosite. El porneşte de la constatarea lui Young, privind funcţiile fonetice ale unor semne şi descoperă alături de acestea pictogramele înţelesurilor unor cuvinte (altele decât numele proprii şi redate prin semnele fonetice), ba chiar şi însemnele, ca nişte operatori ai acţiunii şi ai indicării stării. Îşi exersează apoi, prin 1829, într-un pelerinaj în Egipt, abilitatea pe marile texte ale templelor, iar în anul final al vieţii sale lasă umanităţii o gramatică şi un vocabular ca instrumente de lucru tuturor egiptologilor interesaţi. Iese din scena vieţii în 1832, la 41 de ani şi, împreună cu tânărul faraon Tutankhamon, răposat la doar 18 ani, cu marea comoară (5000 de obiecte!) din mormântul său, au dat umanităţii imensul tezaur al cunoaşterii despre sine.

Hieroglifele ne apăruseră ca nişte semne *primitive* cândva (aici cu falsa etichetă peiorativă a neîndemânării şi a timidităţii picturilor rupestre, incipiente artei), dar cele aflate ne-au arătat o rafinată complexitate, cu încifrări atât de subtile şi multifuncţionale. Se vădea în acele ciudate reprezentări o grafică/artă cu de toate: alfabete fonetice, semne heraldice, operatori în interiorul cuvântului, redundanţe interesante, caligrafii impecabile, scene rituale cu sugestii clare, o evoluţie a ierarhiilor zeităţilor cu funcţiile lor schimbătoare, după cum dinastiile îşi alegeau alţi patroni cereşti. Apoi, chiar mesajele târzii, cum s-a arătat chiar cel de la Rosette, are în el conştiinţa faptului că este nevoie de intermedierea unor punţi de înţelegere între etapele istorice.

Liviu Stănilă, România

Cum altfel, între limba vechiului Egipt şi mai noua limbă adusă de greci, să ataşezi mai populara *demotică* (cu scrierea de mână de pe papirusuri, care va inspira grafia islamului, de mai târziu)? Puntea de trecere între hieroglifele ca pictograme şi alfabetele cu semnele fonetice o putea asigura demotica şi iată că Piatra Rosette le avea pe cele trei, împreună! Pentru a înţelege această necesară tranziţie să ne amintim de etapa în care, acasă la noi, prin secolul al XIX-lea, am trecut de la grafia chirilică la cea latină şi textele acelei perioade conţineau semnele grafice în ciudatul amestec al obişnuinţei şi al înnoirii. Concluzia asupra descifrării hieroglifelor este clar formulată de scriitorul John Ray în cartea sa *Piatra de la Rosetta şi renaşterea Egiptului Antic:* „Înainte de Champollion, vocile din lumea antică proveneau din Grecia, Roma şi din Biblie. Acum egiptenii începeau să-şi facă auzită propria voce...”

Grecii le-au spus *hiero-glife*, adică scriere sacră, semnificând înţelesul pe care îl dădeau vechii egipteni textelor lor scrise, de „cuvinte ale zeilor”. Ei considerau că scrierea era făcută pentru oameni, de zeul Thot, încă de pe vremea lui Osiris, care va fi fost regele dintr-un început, şi înainte de-a fi fost *canonizat* (în tradiţia Egiptului, la moartea lor, faraonii erau zeificaţi). Să remarcăm aceeaşi conotaţie a cuvântului, după mai bine de trei milenii, în Biblie! Noul Testament, în Evanghelia după Ioan, spune clar: „La început a fost cuvântul/ Cuvântul era de la Dumnezeu/ şi Dumnezeu era cuvântul!” Apoi, importanţa scrisului, ca probă a durabilităţii, se impune decisiv, ca orice poruncă divină. Consacrată de latini (*Scripta manent!*); sanctificată... *scriptură*, de religii; autoritate asumată olograf în justiţia omenească, unde semnătura persoanei, respirând divinitatea proprie, este asumarea deplină. Despre cum au apărut semnele grafice, cum şi-au luat chipurile, cum s-au orânduit în cuvinte, în cartuşe (casetele cu nume), cum şi-au spus povestea în plan (de la dreapta la stânga, şi de sus în jos)... numitorul comun trebuie căutat împreună cu toate verigile înlănţuite în timp şi spaţii, căutând suprapunerile culturale şi chiar ciocnirea (dialectic, desigur) a civilizaţiilor. Să spunem aici că au fost identificate pe numita *piatră* circa şapte sute de hieroglife, care indică fiecare un sunet (vezi fonetica) sau un obiect (o pictogramă cu semnificaţie anume) şi elementele indicatoare specifice gramaticii!

Am pornit pe urmele celor doi, invocaţi mai sus (Champollion şi Tutankhamon), observându-i împreună, slujind informal în *altarul* marelui Muzeu din Cairo. Acolo informaţia fericit organizată oferea răspunsuri la întrebări şi genera altele proaspete... că *niciodată nu-i sfârşit înaltul spre care porţi a inimii făclie,* ne reaminteşte şi acum un poet român! Muzeul acesta este şi el o dovadă a grijii omenirii pentru trecutul său, după cum aflăm despre cine l-a pus în peisaj.

Cuvântul *muzeu* ne vibrează în minte acele inspiratoare cu templul lor pe Acropolele Greciei: *muzele.* Cum se puteau insinua ele în ochii interiori, cu sugestia frumuseţii lumii de afară? Apoi cum provocau ele respiraţia verbului fiecăruia, să rostuiască formele tuturor artelor? Dincolo de teoretizările atâtor ştiinţe, cu scripturile lor, uneori ascunse de veacuri ori în aşteptarea intermedierii tălmacilor, acordul propriu cu muzele, ele însele topite în opera meşterilor, poate scurta drumul cuminecării/descifrării rostului tăinuit, avem acum această convingere, cu riscul asumării unei prejudecăţi. De la distanţă, văzusem povestirile consemnate în scrieri ale celor văzute la faţa locului de alţii, ba văzusem şi filme, imagini oferite tot de intermediari. Ni se păreau o sugestie, un îndemn, ca la un spectacol premers de-o incitantă uvertură, ori vreun sumar program de sală, după ce cheia unui afiş te îndemnase la mai interiorizare. Se poate, oare, cu spiritul cartezian care te domină, să accepţi adevărul despre vieţuirea pe cale, fără pipăitul lui Toma, cel *necredincios* altfel? Cum să mergi în pelerinaj (aici chiar partizanii creştini vor să vadă moaştele, locurile sfinte, obiectele sacre, deşi în *softul* lor au şi dezlegarea încredinţării... fără cercetare), cu toate mirările iscate informal? Să te încarci, tot informal, mai întâi, într-o îngreunare a poverii, având posibilitatea să mai descarci din povara lor, să sistematizezi noianul, prin confirmarea simţurilor personale, puse în acord cu muzele proprii?!

Nu trebuie consultate şi acestea, care vor vedea prin tine, vor pipăi, vor mirosi aerul, vor lua temperatura locului cu altă încredinţare? Cum să te încredinţezi, dus doar cu vorba, de vreun avocat intermediar? Tocmai în cauza pe care tu o trăieşti, cu toate consecinţele adevărului căutat, fără a avea mai întâi perspectiva a ceea ce vrei să înţelegi? Trebuie făcută *cercetarea de teren* pentru descifrarea, în dinamica procesului, a istoriei/ *descărcarea arheologică,* ar numi-o specialiştii. Înainte de-a vedea dosarul, acesta trebuie întocmit, ne-a trecut în minte despre rostul Muzeelor, ca instituţii, cu dosare de tot felul, cu atâtea probe la dispoziţie! Iată-ne, cu gândul acesta, pipăind Egiptul: printre piramide, în capitalele lui istorice – de la Abydos, Memfis, Teba, Alexandria, ba şi prin Axiopolis, prin imensele temple adăugate de dinastiile ce vor fi condus regatele (vreo 30 de faraoni vor fi pus împreună mărturiile numai în amplasamentul Luxor-Karnak!). Este plină de vestigii Valea Nilului, să completeze imensul dosar, a peste 31 de dinastii de faraoni de-a lungul mai multor milenii.

Am văzut la lucru viaţa neschimbată a agricultorului şi pescarului, vieţuind natura cu Nilul, cu soarele de foc şi deşertul vecin. Am văzut carierele de granit din cataractele fluviului şi chiar obeliscul *nerecoltat,* de la Assuan, al faraonului femeie, Hatshepsut, marea excepţie a regulii, de unde se spune că a fost luat şi suportul înscrisului Pietrei de la Rosette. Am văzut posturile hidrometrice/*nilometrele,* care puneau de acord evoluţia nivelului fluviului cu fiscalitatea administrativă, dar şi Barajul cel mare, construit în secolul al XX-lea, cu alte consecinţe asupra vieţii. Urbanizarea, sincronă cu viaţa felahilor istorici, la vedere în măgăruşii de povară, în secerătorii spicelor, în oalele de lut cu apă, în bărcile pescarilor, în satele nubiene – viaţă vădit emancipată în marile oraşe cu milioane de oameni, familiarizaţi cu ultimele cuceriri tehnologice (metrou, aeroport etc., şi furnicar de oameni în marele Cairo), două stări ale vieţii, la vedere şi azi, par un muzeu în aer liber, vorbind despre trecut, prezent şi anticipând perspectiva. În ceea ce priveşte veşnicia, slujită de toate templele şi de cele din *sălile de aşteptare* ale mormintelor de toate mărimile (inclusiv de muzeele lumii păstrătoare de mumii egiptene), ea îşi are oficianţii săi în credinţele cu locaşurile vii, cu ritualurile lor prezente (mii de minarete islamice, cupole de biserici creştine, temple, sinagogi etc.). Dar aceasta îşi are mărturisirea cea mare a piramidelor şi pe ale celei din mastabale nobiliare, a mormintelor din deşert, a celor din ascundere în Valea Regilor, a Reginelor...

(Va urma.)

Vecina mea, Africa

Un bob zăbavă

Nicolae MELINESCU

Continentul african, cu aproape un miliard şi jumătate de locuitori răspândiţi în cincizeci şi patru de state independente şi suverane, a căpătat o relevanţă internaţională deosebită ca rezultat neaşteptat al războiului din nordul ţării noastre.

Ieşirea unilaterală a Rusiei din acordul sponsorizat de Naţiunile Unite pentru exportul grânelor ucrainene a declanşat şi un război de imagine prin care beligeranţii încearcă să convingă comunitatea internaţională de propria dreptate şi motivaţie. Kievul şi-a propus să atragă în rândul susţinătorilor din lume (confirmaţi, deocamdată cam de cincizeci din cei aproape două sute de membri ai ONU) cât mai multe state care să condamne invazia rusească şi să se solidarizeze moral şi material cu populaţia şi armata ucraineană. Moscova a încercat să mascheze drama pe care a provocat-o cu o ofensivă declarativă ca să mai reducă din izolarea care i-a provocat spasme economice interne şi externe. Este contextul recent în care ambele tabere nu şi-au atins obiectivele în totalitate. La mijloc s-au aflat tocmai africanii feriţi, aparent, de zona de conflict de mii şi chiar zeci de mii de kilometri

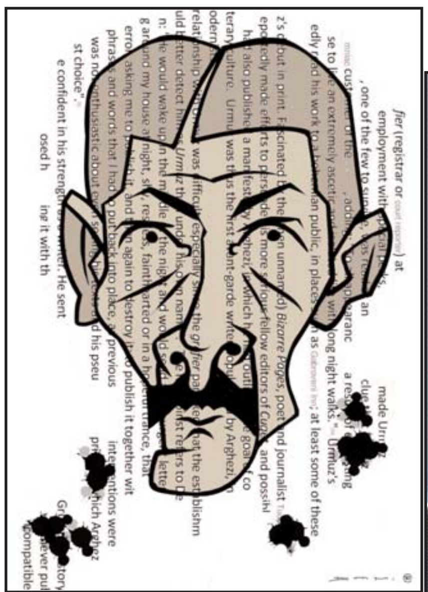
La sfârşitul lui iulie, patruzeci şi nouă de delegaţii din tot atâtea ţări africane şi-au trimis şaptesprezece preşedinţi, doisprezece prim-miniştri, miniştri de Externe, miniştri ai Apărări şi bancheri să participe la cel de-al doilea forum Rusia – Africa, găzduit cu fast de preşedintele rus la Sankt Petersburg. Titlul bombastic al întâlnirii a fost conceput ca un arc de triumf al strategiei ruseşti pe continentul negru: „Stabilirea unei ordini mondiale multipolare opusă ferm tuturor formelor de confruntare internaţională pe continentul african”.

Africanii au rămas precauţi, atenţi să nu alimenteze propaganda Kremlinului, dar şi consecvenţi în afirmarea îngrijorării lor faţă de una dintre consecinţele conflictului: penuria de grâu şi de porumb. Până acum ei au avut o atitudine reţinută faţă de criza din centrul Europei, pentru că, aşa cum au dovedit-o faptele, chiar dacă este un conflict îndepărtat geografic, consecinţele nu ezită să lovească economiile atât de fragile ale multora dintre ţările Africii. Populaţia continentului este obligată să se confrunte cu creşterea preţului grânelor cu 20 la sută din cauza unui deficit de treizeci şi trei de milioane de tone de cereale pe care le-ar fi exportat Ucraina, la care se adaugă majorări îngrijorătoare pentru fermierii africani la carburanţi şi fertilizatori.

Propaganda kieveană a speculat scăderea numărului şefilor de stat prezenţi de la patruzeci şi trei în 2019 la numai şaptesprezece în vara aceasta, vedeta refuzului de participare fiind Kenya, care a transmis că se mulţumeşte să fie reprezentată de delegaţia Unităţii Africane. Purtătorul de cuvânt al Kremlinului a descoperit vinovatul pentru reducerea prezenţelor la cel mai înalt nivel. „Este absolut strigător la cer că o intervenţie grosolană a S.U.A., a Franţei şi a altor ţări, care, prin misiunile lor diplomatice din Africa şi prin tentativele de exercitare a unor presiuni asupra conducătorilor acestor ţări au încercat să împiedice participarea activă la forum.” (https://www.theguardian.com/world/2023/jul/26/kremlin-blames-west-for-small-number-of-leaders-russia-africa-summit-ukraine-war-grain-deal-vladimir-putin)

Oaspeţii au evitat calificative şi acuzaţii deschise şi au urmărit scopul imediat – reluarea furnizării de cereale, refacerea siguranţei alimentare şi, eventual, încetarea războiului. Preşedintele Comisiei Uniunii Africane, premierul ciadian Moussa Faki Mahamat, le-a declarat participanţilor în şedinţa plenară: „Acest război trebuie să se termine şi nu se poate încheia decât pe baza dreptăţii şi a raţiunii. Întreruperea furnizării produselor energetice şi a grânelor trebuie să fie eliminată mediat. Acordul cerealelor trebuie prelungit în beneficiul tuturor popoarelor lumii şi al Africii, în special.” (https://www.aljazeera.com/news/2023/7/28/putin-promises-grains-debt-write-off-as-russia-seeks-africa-allies)

Sensibil la posibilele derapaje care ar fi putut să-i îndepărteze de atenţiile ruseşti în Africa, Putin s-a grăbit să anunţe noua sa strategie: investiţii, uzine, transporturi, energie nucleară, tehnologie şi securitate în numele dezvoltării suverane. Ca măsuri imediate pentru următoarele patru luni, preşedintele a anunţat livrarea gratuită, inclusiv transportul a cel puţin cincizeci de mii de tone de cereale pentru Burkina Faso, Zimbabwe, Mali, Somalia, Eritreea şi Africa Centrală, evident, o scamatorie propagandistică pentru cele peste 100 de milioane de locuitori ai celor şase state, beneficiare ale gestului „umanitar” de urgenţă trâmbiţat la Sankt Petersburg. Cascadoria mediatică a fost înregistrată ca atare şi nu s-a bucurat de aplauze şi ovaţii la scena deschisă, cum, probabil, s-ar fi aşteptat gazdele, pentru că, la o privire mai atentă, este vorba de un gest meschin prin dimensiuni şi conţinut. Preşedintele Republicii Zimbabwe, Emmerson Mnangagwa, unul dintre beneficiari, declarat solidar cu Rusia, a fost poate singurul care a „muşcat” momeala, dar s-a ferit de căderea în ridicol şi s-a limitat la cuvinte circumstanţiale. „Am discutat (în convorbiri bilaterale cu Putin, n.a.) necesitatea prosperităţii prin pace, precum şi modul în care ţările noastre pot continua să asigure securitatea alimentară a întregului continent.” (https://www.africanews.com/2023/07/28/zimbabwe-and-uganda-leaders-meet-with-russian-president-putin/) Cam puţin pentru elicopterul de lux primit cadou de la preşedintele rus.

Damir Novak, Croaţia

Faramarz Keshtkar, Iran

Spre deosebire de reuniunea în acelaşi format de acum patru ani, africanii nu au mai manifestat admiraţia vecină cu adularea faţă de conducătorul de la Kremlin. Dacă preşedintele centr-african Faustin-Archange Touadéra a apreciat că Rusia a ajutat la salvarea democraţiei şi la prevenirea unui război civil în ţara sa, a făcut-o şi de dragul grupului Wagner, instaurat ca apărător al regimului, garant (plătit) al unei strategii fragile de nebeligeranţă între rebelii separatişti musulmani şi autoritatea guvernamentală centrală şi majoritatea creştină.

Ceea ce poate să pară o reţinere a africanilor în susţinerea aspiraţiilor Kievului de universalizare a invaziei este, în parte, experienţa istorică a continentului. Aproape toate statele africane au fost măcinate de invazii (în primul rând, de cele europene, încă din secolul al XVII-lea), de războaie civile, de dictaturi, de ignorarea dramelor politice de către superputerile mondiale. În plus, ţări ca Mozambicul, Angola, Etiopia, Somalia, Congo, au fost influenţate, şantajate, finanţate de fosta Uniune Sovietică în perioada bipolarismului în tentativa de atragere şi menţinere a lor în sfera de influenţă a Moscovei. Jongleria cu trecutul apropiat şi criza actuală a fost animată permanent de prezenţa rusească. Din ianuarie, anul acesta, timp de patru luni, ministrul rus de Externe Serghei Lavrov a efectuat două turnee în Africa. Primul obiectiv: pregătirea participării africane la forumul de la Sankt Petersburg. Al doilea, transferarea atenţiei de la posibilul scandal provocat de participarea lui Putin la reuniunea Brazilia, Rusia, India, China, Africa de sud (BRICA) din august, în Africa de Sud, participare anulată din cauza mandatului de arestare a lui Putin emis de Tribunalul Penal Internaţional.

Diplomaţia rusească a pedalat intens pe sensibilităţile africanilor. În declaraţia comună adoptată la încheierea reuniunii a fost invocată o ordine mondială cu o altă structură, în care prioritară să fie lupta împotriva neocolonialismului. Formularea i-a măgulit pe conducătorii prezenţi, pentru că multe dintre guvernele continentului negru nu au scăpat de ochii scrutători ai fostelor metropole. Uneori, privirea lor intensă a descurajat manifestări dictatoriale, dar a limitat modul de înţelegere a libertăţii de acţiune. Rusia, condiţionată economic, militar şi diplomatic de sancţiunile internaţionale, a propus la forum şi analizarea şi reducerea formelor de sancţionare a regimurilor abuzive de care Africa încă nu duce lipsă. Invocarea ineficienţei unor asemenea practici, care lovesc, în primul rând populaţia şi nu aduc schimbări benefice comportamentale ale regimurilor despotice, sigur că le-au produs un zâmbet satisfăcut preşedinţilor din Camerun, din Mozambic, din Zimbabwe, din Ciad, din Uganda sau din Egipt.

Odată stabiliţi parametrii de acţiune, africanii invitaţi în Rusia au ţinut să amintească faptul că nu au venit cu mâna goală. Denis Sassou-Nguesso, preşedintele Republicii Congo, cerea ca invazia să se încheie şi să nu fie subestimat planul de pace în zece puncte al africanilor. Propunerea sa survenea la o lună după ce Cyril Ramaphosa, preşedintele Africii de Sud, şi delegaţia multinaţională pe care a condus-o în misiune la Kiev şi la Moscova, nici măcar nu a fost lăsat de Putin să-şi prezinte până la capăt varianta africană de încetare a războiului şi de alimentare a Africii cu grâne, combustibil şi fertilizatori. Insistenţa africanilor pentru acceptarea şi negocierea încheierii conflictului pe baza iniţiativei lor din luna iunie este dovada unei atitudini noi a politicienilor continentului în probleme internaţionale majore. Kievul a declarat că participarea de la forumul acestui an, cu jumătate sub nivelul celui din 2019, a fost semnalul pierderii sprijinului african pentru politica Rusiei. Ceea ce lipseşte din această viziune inconsistentă este răul pe care poate să-l provoace această remarcă tocmai africanilor. Chiar dacă Putin nu a mai ascultat corul admiratorilor ca acum patru ani, africanii s-au mobilizat ca să-şi susţină cauza şi doleanţele tocmai prin reluarea propunerii de încheierea a războiului. Ucraina este într-o campanie de atragere a Africii în rândul celor care condamnă agresiunea rusească, dar subaprecierea comportamentului şi a atitudinii participanţilor la forum este cel puţin o formă naivă şi unilaterală de mobilizare a conducătorilor africani. Numai ofensiva diplomaţiei în Africa cerută de preşedintele ucrainean nu este suficientă atunci când guvernele pe care le curtează se luptă să pună pe masa celor un miliard şi jumătate de locuitori un minimum de hrană, taxată în prezent de evenimente pe care nu le pot controla. Formatul subţiat al forumului din acest an şi lipsa unui triumf rusesc i-ar fi permis Ucrainei să speculeze şi să anunţe declinul adversarilor într-un mediu extracontinental disputat prin ricoşeu. Faptul că reuniunea s-a ţinut, totuşi, în condiţiile măcelului de pe frontul central european a fost un succes parţial al ruşilor, pentru că a evitat catastrofa unei noi amânări, după cea din octombrie de anul trecut. Din perspectiva războiului de imagine, niciunul dintre cei doi beligeranţi nu poate să reclame o victorie copleşitoare. Există, însă, un câştigător, şi acesta este contingentul african, indiferent de nivelul de reprezentare, care a transmis un mesaj clar de abandonare a şantajului alimentar şi de analizare a iniţiativei sale de pace, mesaj livrat fără inhibiţii chiar în palatele luxoase de pe malurile Nevei.

Ars longa...

Dadaism, *ready-made, objet trouvé*

Influenţe în creaţiile lui Brâncuşi de la Târgu Jiu

Sorin BULIGA

Curentul literar-artistic nonconformist Dada a fost iniţiat la 6 februarie 1916, în celebrul Cabaret Voltaire din Zürich, membrii fondatori fiind poetul român Tristan Tzara (foto 1), scriitorii Hugo Ball şi Richard Huelsenbeck, artistul plastic Hans Arp şi pictorii Marcel Iancu (român şi el), Francis Picabia, Marcel Duchamp (S.U.A.), Max Ernst şi Kurt Schwitters (Germania).

Dada reprezintă o nouă estetică, îndreptată împotriva rutinei în gândire şi artă, care a utilizat şocul, provocarea şi iraţionalitatea, luând în derâdere „seriozitatea", formalitatea şi „sanctitatea" artei tradiţionale, ca şi ipocrizia lumii moderne. Dadaiştii progresau în a crea un nou vocabular şi limbaj artistic, prin care au protestat împotriva ororilor Primului Război Mondial şi au condamnat cultura occidentală pentru corupţia ei morală, în acceptarea şi propagarea acestui război. Mişcarea trebuia să fie precum arta copiilor, născută din spontaneitate, hazard şi provocare. Un astfel de regres în inocenţa copilăriei avea la bază speranţa „ştergerii tablei" şi a lansării unei noi culturi de la zero.

Dadaismul a fost puternic influenţat de teoriile lui Freud despre inconştient. Astfel, iraţionalismul, ca doctrină care respinge cunoaşterea realităţii pe calea raţiunii şi susţine primatul intuiţiei, instinctului şi trăirii asupra cunoaşterii raţionale şi ştiinţifice, a devenit o modalitate artistică de a respinge şi de a depăşi raţionalismul din cultura burgheză. Mai precis, dadaiştii au adoptat ideea de „asociere liberă" (devenită instrument de lucru) ca metodă de a elibera inconştientul de mecanismele cenzurii conştiinţei. O altă abordare pentru a submina controlul raţiunii asupra genezei operei de artă a fost să încorporeze şansa şi întâmplarea în procesul creator.

Folosirea hazardului avea scopul de a-i restabili operei de artă puterea magică primară, care trebuia să fie reinstaurată pentru că fusese distrusă de o cultură care protejase utilizarea raţiunii, mai presus de orice. „Moştenirea dadaistă" consta, de fapt, în a restabili echilibrul între raţiune şi anti-raţiune, sens şi nonsens, ordine şi hazard, conştient şi inconştient. Marcel Iancu, de pildă, folosea orice obiect găsit (sârmă, fir, pană), pe care viaţa i-l punea în cale, şi-l încorpora în propria operă de artă, deoarece considera că acest lucru are un sens.

Marcel Duchamp (unul dintre liderii dadaişti de la New York) a fost cel care a inventat primele „ready-made" („obiect gata făcut"), mai întâi la Paris şi apoi la New York, în 1917, când expunea un pisoar de porţelan, poziţionat orizontal, intitulat *Fountain* şi îl trimitea comitetului organizator al expoziţiei Artiştilor Independenţi. Această încercare, de a crea o nouă idee pentru un obiect despre care toată lumea credea că ştie ce este, nu a fost bine primită de către comitetul respectiv. În schimb, ea a produs o adevărată mutaţie în felul de-a privi un obiect de artă: din acel moment nu mai conta dacă artistul a creat un astfel de obiect; important era faptul că el *l-a ales,* l-a pus într-o situaţie în care funcţia şi semnificaţia lui utilitară erau uitate, sub un nou titlu şi un nou punct de vedere, şi a creat, astfel, *o nouă gândire* asupra lui.

Acest scandal al pisoarului-obiect de artă i-a încurajat pe Duchamp, Man Ray şi Picabia de-a continua subversiunea lor artistică, forţând în continuare limitele, iar procedeul „obiectelor găsite" a fost rapid îmbrăţişat de mişcarea Dada, fiind utilizat, de exemplu, de Man Ray şi Francis Picabia, care l-au combinat cu arta tradiţională. O teorie critică recentă argumentează că simpla desemnare şi relocare a oricărui obiect (inclusiv cele de tip „ready-made") constituie o modificare a acestuia, deoarece schimbă percepţia noastră asupra utilităţii, duratei de viaţă şi a statutului său.

Duchamp făcea o deosebire între lucrările „ready-made" şi „obiectele găsite", pentru că acestea din urmă pot să aparţină naturalului, iar el dorea să aducă în discuţie *artefactele*, obiectele produse de om. În Târgu Jiu, în grădina casei Gănescu (foto 2), Constantin Brâncuşi, puternic influenţat de ideile dadaiste, a creat o colecţie de „objet trouvé" (trovanţi polimorfi cu aspecte zoo- şi fitomorfe), şi de „ready-made", sub forma unor mese din pietre de moară care aveau intercalate câte un trovant sferoidal. Influenţele dadaiste în opera lui Brâncuşi s-au constatat în modul de reconfigurare continuă a „grupurilor mobile", tehnica asamblării, crearea de obiecte-sculpturi şi de obiecte umoristice, semnarea unor manifeste dadaiste (în anul 1921), prietenii strânse cu exponenţi de primă mână ai mişcării dadaiste (Marcel Duchamp, Tristan Tzara, Man Ray) şi înclinarea sa spre arhetip. Brâncuşi se confesa în acest sens, scriind pe o fotografie: „Dada ne va readuce lucrurile la timpul nostru".

De estetica dadaistă ţine şi instalaţia artistică, pornind de la aceleaşi lucrări de tip „ready-made" ale lui Marcel Duchamp (aceasta apare şi în alte curente din prima jumătate a secolului XX, aşa cum ar fi suprarealismul, constructivismul ş.a.). Instalaţia este un gen de artă care constă, în esenţă, în configurarea unei opere artistice, bi- sau tridimensionale, într-un spaţiu care poate să schimbe percepţia acestuia. Utilizarea unor obiecte, adesea din diverse tipuri de material, armonizate între ele şi dispuse într-un spaţiu tridimensional, este folosită adesea în arta vizuală contemporană, cu scopul de a-i crea o experienţă particulară spectatorului (o emoţie sau o stare de spirit, care poate provoca o anumită atitudine).

1

2

Coloanele fără sfârşit brâncuşiene ar putea să intre şi ele în categoria „instalaţie artistică" şi să reveleze, încă odată, influenţele dadaiste în opera marelui sculptor. Ele au fost realizate din diverse materiale, cele mai multe fiind din lemn şi piatră, iar varianta monumentalizată de la Târgu Jiu este din metal (module din fontă alămită). Mai multe asamblări brâncuşiene sunt percepute, de altfel, ca întreguri formale şi expresive. „Coloana fără Sfârşit", a cărei formă este binecunoscută în spaţiul românesc (ca stâlp de mormânt, de cerdac sau de poartă), a suferit aceeaşi transformare de către Brâncuşi ca şi alte obiecte populare româneşti obişnuite: a fost ruptă de funcţia ei, apoi mutată într-un mediu cultural diferit (occidental), mascată prin tehnici artistice moderne şi a primit un alt nume. Cum Brâncuşi a ştiut să preia din folclorul românesc simboluri sacre şi universale (rombul şi şirul de romburi apar în numeroase culturi tradiţionale de pe tot întinsul globului), arta sa este una de triplă factură: tradiţională (folcloric-românească), modernă (pariziană) şi universală.

Se consideră că forma franceză a dadaismului a dat naştere suprarealismului (părere a mai multor cercetători autorizaţi, dar nu şi a lui André Breton), curent literar şi artistic apărut în anii 1920, în Franţa, şi răspândit ulterior în toate ţările lumii. Acesta pune accentul pe activitatea spontană a imaginaţiei şi pe explorarea zonelor iraţionalului în creaţia artistică. În *Primul manifest al suprarealismului* (publicat în 1924), André Breton defineşte mişcarea astfel: „Automatism psihic pur prin care se exprimă, fie verbal ori în scris, sau în altă modalitate, adevărata funcţie a gândului. Gând dictat în absenţa oricărui control dictat de raţiune şi în afara tuturor preocupărilor morale şi estetice." Suprarealismul susţine că adevărul şi arta se află „în realitatea superioară a anumitor forme de asociaţie" bazate pe atotputernicia visului, pe „jocul dezinteresat al gândirii" eliberate de constrângeri. Reperele esenţiale ale mişcării sunt: antitradiţionalism, protest antiacademic, explorarea subconştientului, deplina libertate de expresie, înlăturarea activităţii de premeditare a spiritului în actul creaţiei artistice.

În proclamata revoluţie pentru „eliberarea eului" şi realizarea unui climat al libertăţii absolute, se caută un „fapt psihic nud şi elementar", în lumea subconştientului, a experienţelor onirice, a mecanismelor sufleteşti iraţionale transmise direct, fără intervenţia cenzurii logice, considerându-se ca fiind unica modalitate revelatoare a veritabilei noastre esenţe şi potenţialităţi (această frondă împotriva structurilor logice a fost urmărită atât prin exaltarea psihanalizei, cum ar fi cultivarea lumii tulburi a complexelor, a proiecţiilor onirice şi a halucinaţiilor, cât şi pe alte căi, de la hipnoză şi delir până la drogare şi patologie declarată: demenţă, paranoia etc.). Una dintre aspiraţiile suprarealiştilor a fost aceea de a contopi obiectele cu subiectele care le condiţionează. Au încercat să dobândească acest lucru printr-o transformare a subiectului în obiect, mai exact, prin crearea unei iluzii de tip *trompe l'oeil,* a contopirii celor două.

Un caz elocvent de trecere de la dadaism la suprarealism este cel al artistului american Man Ray (pictor, grafician, fotograf, regizor, poet, eseist şi filosof, considerat o personalitate tipică modernismului pluralist). În perioada 1920-1930, el s-a asociat cu grupul suprarealist francez din Paris, fiind cunoscut, în special, pentru imaginile sale extrem de inventive şi neconvenţional fotografice care, adesea, ţin de o explorare a subconştientului. În 1921, el îl cunoaşte pe Brâncuşi, care era mereu nemulţumit de fotografiile realizate lucrărilor sale de către diverşi fotografi, încât, în final, şi le fotografia singur, pentru a surprinde anumite detalii şi efecte numai de el ştiute. Se pare că, în acel an, Man Ray i-a oferit creatorului sculpturii moderne unele sfaturi privind arta fotografică.

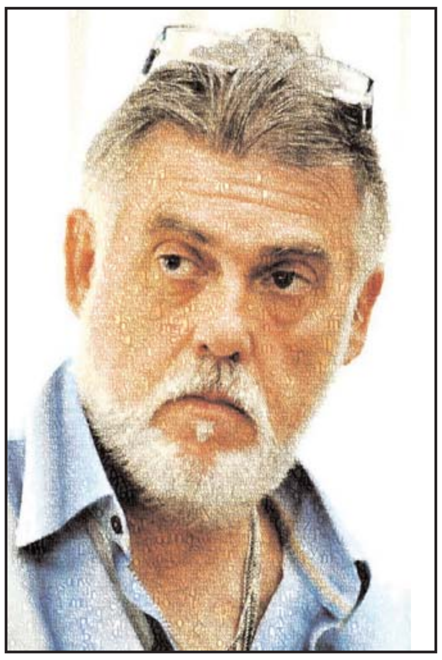
Michel Tapié, în discursul lui asupra artei abstracte (luat ca reper în evoluţia conceptelor din avangarda postbelică), consideră că, începând de la impresionism, noţiunile de „frumos", „formă", „spaţiu", „estetică" au fost repuse în discuţie şi chiar negate, deschizându-se o perspectivă diferită în arte, în care valorile tradiţiei sunt atacate. După el, doar dadaismul ar fi constituit o cotitură definitivă în ceea ce priveşte distanţarea faţă de artele tradiţionale, deoarece, până în momentul apariţiei acestuia, curentele avangardei au fost mai puţin revoluţionare; formulele respective au prezentat doar o anumită spectacularitate avangardistă şi nu soluţii radicale şi de aceea au fost doar aparent revoluţionare, având un aer mai degrabă romantic. Apare astfel ideea de separare faţă de mişcările care nu s-au rupt definitiv de arta tradiţională. Iar ca ruptura faţă de academism să fie totală, trebuie ca drumul să fie unul „în necunoscut".

După cel de-Al Doilea Război Mondial, ideile dadaiste şi conceptul de *ready-made* au fost împrumutate şi de alte curente artistice, ele continuându-se, de altfel, şi în arta contemporană. Ca un exemplu de supravieţuire ale acestora la scurt timp după război, sunt concepţiile artiştilor mişcării avangardiste *New Realists* (din anii 1960), care se regăsesc într-o artă de asamblare şi acumulare a elementelor împrumutate din realitatea cotidiană („acumulările de obiecte" de Arman şi Deschamps). Ei susţin utilizarea de obiecte luate din realitatea vremii lor, ca şi de „ready-made", în stilul lui Marcel Duchamp.

Urmuz, în portrete şi caricaturi,
la Festivalul „Mărul de Aur” de la Bistriţa

Marian NENCESCU

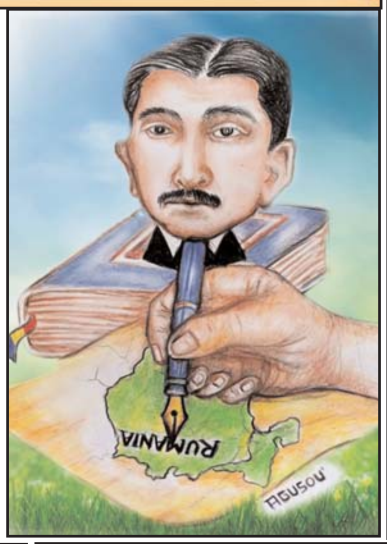

În luna aprilie a.c. s-a desfăşurat, la Bistriţa, tradiţionalul Festival de Satiră şi Umor „Mărul de Aur”, ajuns la a XXXIX-a ediţie. Găzduite de Casa de Cultură a Sindicatelor, Complexul Muzeal Bistriţa-Năsăud (Sala „Grigore Bradea”), şi Palatul Culturii din localitate, evenimentele programate în cadrul Festivalului – expoziţii de artă satirică, reuniuni literare, spectacolul Gala Umorului, sub genericul „Terapia prin râs” – au oferit invitaţilor din ţară şi străinătate, publicului local, posibilitatea să cunoască şi să exploreze un univers aparte: arta şi creaţia cu conţinut satiric, o componentă esenţială a terapiei sociale, o formă actuală şi eficientă de a face faţă stresului cotidian. Între noutăţile acestei ediţii, laolaltă cu Concursul de creaţie literară şi tradiţionala Secţiune de Grafică satirică, anul acesta cu titlul „Reducerea la absurd”, s-a situat şi Secţiunea „Urmuz, portrete/caricaturi”, un omagiu adus scriitorului avangardist Urmuz (pe numele său real, Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, 17 martie 1883, Curtea de Argeş – 23 noiembrie 1923, Bucureşti), la împlinirea a 140 de ani de la naştere şi comemorarea a 100 de ani de la moarte. Cu totul, secţiunea dedicată lui Urmuz, la propunerea artistului plastic şi caricaturistului bistriţean Lucian Dobârtă (imaginea de deasupra – Autoportret) – el însuşi membru al Juriului, laolaltă cu Lucian Avramescu, preşedinte, Valeria Alexandrov, din Bulgaria, Cival Einstein, Brazilia, şi Izabela Vieczorek-Kowalska, Polonia – a continuat în mod fericit expoziţia de artă satirică „Urmuz văzut de graficienii lumii”, iniţiată de artistul plastic ploieştean Nicolae Ioniţă, mai întâi la Curtea de Argeş, cu prilejul Simpozionului Internaţional Urmuz 140-100 şi redeschisă ulterior la Bucureşti, în Sala de expoziţii a Academiei Române.

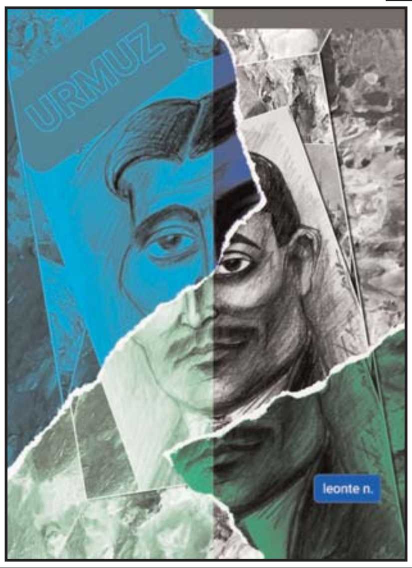
Este un fenomen simptomatic faptul că, în ultimii ani, la iniţiativa unor confraţi din România, comunitatea artiştilor caricaturişti din întreaga lume a început să-l redescopere pe Urmuz, un scriitor cu totul original, un precursor literar al avangardismului european, mai prezent ca oricând în conştiinţa artiştilor plastici (din păcate, mai puţin a publicului cititor!). La aceasta contribuie, cu siguranţă, şi opera sa, redusă ca dimensiuni, dar încărcată de simboluri lesne de surprins şi interpretate grafic, ce trimit la componente esenţiale ale psihicului uman: umorul dus spre absurd, deformările deliberate ale realităţii, asocierea inedită de elemente concrete şi supranaturale, cu totul o sursă de inspiraţie diversă, întâmplător şi aleatoriu contaminată de umor.

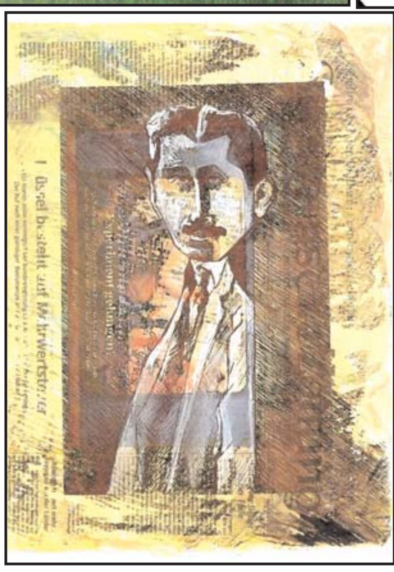

Număr ilustrat cu portrete ale lui Urmuz din expoziţia de la Bistriţa.

Cei 47 de graficieni care au participat la Secţiunea Urmuz (37 din străinătate şi 10 români) au oferit publicului o galerie inedită de reinterpretări originale ale chipului lui Urmuz (majoritatea lucrărilor), dar şi câteva compoziţii „libere”, inspirate de opera maestrului. Ceea ce surprinde în această nouă serie grafică, oferită publicului bistriţean şi, indirect, iubitorilor de literatură din ţară şi din lume, este solemnitatea, decenţa, cu care este abordat Urmuz. Urcat pe soclu, pus în ramă tricoloră în formă de inimă, desprins direct din filele imaginare ale unei cărţi, sau chiar As/sau, mai simplu, U, într-un imaginar joc de cărţi, în expoziţie, Urmuz rămâne o figură emblematică a literaturii române, un chip bântuit de întrebări şi angoase, uneori chiar contorsionat de prea multă luciditate. Între cele mai reuşite variante de portrete, notate la superlativ de juriu, amintim compoziţiile sârbului Zoran Tovirac, ucraineanului Oleskiy Kustovski, ori ale Edei Uzunoglu şi Kamran Sokhanparadz din Turcia, ca şi cele ale românilor Gabriel Rusu (notat cu 10, nota maximă din concurs), apoi Liviu Stănilă şi Cristi Vecerdea. Oricum, nu „notele” sunt importante în acest caz, ci modul empatic al artiştilor de a-l asimila pe Urmuz, umanitatea, stranietatea şi imponderabilitatea figurii sale „astrale”. Au mai trimis lucrări artişti din China, Iran, SUA, Indonezia, Rusia, Cuba, Bosnia-Herţegovina etc., o dovadă în plus a notorietăţii internaţionale a lui Urmuz.

În acest fel, odată cu expoziţia ce va avea loc în luna noiembrie anul acesta, la Curtea de Argeş, ce va marca încheierea Anului Internaţional Urmuz, putem spune că atât în plan literar, dar mai cu seamă în arta plastică, anul 2023 a însemnat o cotitură: internaţionalizarea *fenomenului cultural Urmuz,* o altă emblemă multă vreme ignorată a spiritualităţii româneşti.

(În pagină apar portrete de Dina Abdelgawad Shosha, Egipt; Lijie Yang, China; Agus Sulerno şi Edi Darma, Indonezia; Leonte Năstase, România; Hossein Eskandery, Germania.)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Ion FERCU – scriitor, Bacău
- Nicolae GEORGESCU – scriitor, Bucureşti
- Theodor CODREANU – scriitor, Huşi
- Mircea Radu IACOBAN – scriitor, Iaşi
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Filofteia PALLY – istoric-etnolog, Piteşti
- Marin IANCU – scriitor, Bucureşti
- Florentin POPESCU – scriitor, Bucureşti
- Rodica LĂZĂRESCU – scriitor, Bucureşti
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Alexandru DĂRĂBAN – publicist, Sângeorz-Băi
- Crina DECUSARĂ BOCŞAN – scriitor, Bucureşti
- Milena MUNTEANU – scriitor, Canada
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu
- Traian D. LAZĂR – scriitor, Ploieşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Mihai SPORIŞ – inginer, Râmnicu Vâlcea
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Sorin BULIGA – istoric de artă, Târgu Jiu
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti